

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЦЕНТР
ІНСТИТУТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Г. В. СУБТЕЛЬНА

**ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
У ПРОФЕСІЙНОМУ ШКІЛЬНИЦТВІ
ГАЛИЧИНИ:
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
АСПЕКТ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

За редакцією Я. Г. Камінецького

Львів,
Норма
2014

УДК 377.013.2(477.83/.86)(072)

ББК 74.56я7

С89

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Львівського науково-практичного центру
професійно-технічної освіти НАПН України
(протокол № 1 від 3 січня 2013 року)

Рецензенти:

П. І. Сікорський, доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу природничо-математичних дисциплін (Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти НАПН України);

Д. Д. Герцюк, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки (Львівський національний університет імені Івана Франка).

Субтельна Г. В.

С89 Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини : навчальний посібник / Г. В. Субтельна; за ред. Я. Г. Камінецького; уп.: Я. Г. Камінецький, Л. Я. Криницька. — Л. : Норма, 2014. — 136 с.

ISBN 978-966-7775-35-3

Фахова освіта української молоді в Галичині є своєрідним феноменом в історії корінного народу цього краю в умовах володіння ним двома загарбниками: Австро-Угорською імперією та Польщею.

У пропонованому навчальному посібнику розкривається просвітницька діяльність української патріотичної інтелігенції: вчених, громадських діячів, представників педагогічної думки, письменників, церковників, приватних осіб, об'єднаних у національні товариства, громади й організації з метою розбудови національного фахового шкільництва як запоруки оволодіння молоддю справою господарювання в селах, ремеслом і промислом, торгівлею й уміннями працювати у промисловості в містах, а головне — виховання патріотів, формування національної свідомості народу, боротьби з темнотою і бідністю, за навчання в загальноосвітніх і фахових школах українською мовою як протидіювання із денационалізацією, борнею за незалежну самостійну Україну.

Для керівників, інженерно-педагогічних працівників, учнів професійно-технічних навчальних закладів, науковців, студентів вищої школи

УДК 377.013.2(477.83/.86)(072)

ББК 74.56я7

©Львівський науково-практичний центр
ПІТО НАПН України, 2014

ISBN 978-966-7775-35-3

©Субтельна Г. В., 2014

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ I	6
Сучасні вимоги до підвищення рівня підготовки кваліфікованих робітників в Україні та досвід професійного шкільництва у Галичині другої половини XIX — початку XX століття	6
Запитання та завдання для контролю	16
Література	16
Розділ II	18
Професійна освіта в Галичині у другій половині XIX — на початку XX століття	18
1. Розвиток промислового професійного шкільництва Галичини	27
2. Розвиток сільськогосподарського професійного шкільництва Галичини	51
3. Розвиток торгового професійного шкільництва Галичини	64
Запитання та завдання для контролю	82
Література	82
Розділ III	84
Боротьба галичан за українську професійну освіту	84
Запитання та завдання для контролю	110
Література	110
Розділ IV	112
Роль громадських організацій (товариств) у розвитку професійного шкільництва в Галичині кінця XIX — початку XX століття	112
Діяльність Товариства «Просвіта» щодо підвищення рівня фахової підготовки молоді та дорослого населення Галичини	114
Значення Товариства «Рідна школа» в розвитку фахового шкільництва	119
Участь і діяльність Товариства «Сільський господар» над підвищенням рівня фахової підготовки сільського населення Галичини	124
Запитання та завдання для контролю	131
Література	131
Післямова	133

Передмова*

У пропонованому навчальному посібнику розглядається професійне шкільництво Галичини в умовах Австро-Угорської імперії та Речі Посполитої Польщі за період другої половини XIX — першої половини XX століть. Аналіз досвіду педагогічної думки з фахової підготовки молоді та дорослого населення Галичини в історичному аспекті є важливим у контексті формування перспективних програм розвитку національної професійної освіти, визначення актуальних завдань підготовки виробничого персоналу та фахівців для сфери обслуговування. Внесення коректив у розвиток сучасних соціокультурних реалій вимагає адекватного ставлення дослідження педагогічної та історико-педагогічної науки.

Актуальність історико-педагогічних досліджень розвитку і становлення фахового шкільництва Галичини зумовлено сучасними проблемами розвою ідей національної освіти, громадянського і патріотичного виховання молоді. Особливою рисою загальнолюдськості виділяється проблема мотивації педагогічної громадськості, української інтелігенції, організаторів та учасників культурно-просвітницьких товариств у боротьбі за підвищення рівня фахової підготовки рідною мовою в умовах денаціоналізації та експлуатації народу чужоземними володарями.

Сучасна професійна освіта залежить від об'єктивної оцінки історико-педагогічних явищ минулого. Своєю унікальністю наша педагогічна спадщина завдячує поєднанню її з прагненням народу до знань, до збереження українських освітньо-виховних традицій, обізнаності інтелігенції зі світовим досвідом фахового шкільництва.

У соціально-економічному аспекті Галичина цього періоду мала аграрний характер із незначним капіталом, слаборозвинутою торгівлею, низьким рівнем урбанізації, дуже низькими заробітками й найвищим рівнем надлишкової робочої сили, тобто безробіттям, була з найвідсталіших частин імперії, у якій 80 % населення було неписьменним. Таке становище спонукало українське населення, його інтелектуальних лідерів шукати вихід із колоніального гніту.

Пробудження національної гідності русинів-українців почалося з діяльності Товариства «Руська трійця» під проводом великого будителя народу Західної України Маркіяна Шашкевича.

Важливі дослідження означеного періоду належать І. Франкові, М. Грушевському, Д. Дорошенкові, К. Левицькому, І. Крип'якевичу та багатьом іншим. Їхні джерела історії краю дають підстави стверджувати, що господарське, соціокультурне, освітнє життя корінного на-

роду Галичини підпорядковувалося інтересам чужоземців. Австрійський уряд розглядав ці українські землі як предмет експлуатації, а Реч Посполита Польща вважала територію Галичини частиною своєї території, що має бути плацдармом для розбудови польської держави.

Історія фахової освіти в Галичині бере початок із першої половини ХІХ століття у зв'язку з капіталізацією держав Європи, з розвитком ринкових відносин, індустріалізацією краю. В цей же період почала нуртувати соціально-політична боротьба, зароджувався рух до політичного визволення нації, бо український народ знайшов у собі сили відтворити свою інтелігенцію, що стала служити власному народові, намагалася дати освіту неможливим верствам народу, вибудовувала його фахове шкільництво.

Розділ 1

Сучасні вимоги до підвищення рівня підготовки кваліфікованих робітників в Україні та досвід професійного шкільництва в Галичині другої половини XIX — початку XX століття

У сучасній професійно-технічній освіті України реалізація професійної підготовки і підвищення рівня професійної кваліфікації робітників ґрунтується на основних положеннях Закону України «Про професійно-технічну освіту», Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, Концепції розвитку курсової професійно-технічної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації, Положенні про професійно-технічне навчання кадрів на виробництві, Положенні про організацію професійного навчання незайнятого населення за модульною системою, Положенні про ступеневу професійно-технічну освіту, методичних рекомендаціях щодо розробки навчальних планів і програм для курсового професійно-технічного навчання за робітничими професіями, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців із числа безробітних, кваліфікаційних характеристиках із професій.

Цими документами визначена сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні у процесі навчання. Зміст професійно-технічного навчання визначається державними стандартами, до яких входять кваліфікаційні характеристики, навчальні плани і програми.

На сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти (далі — ПТО) України зміст професійно-фахової підготовки та підвищення рівня кваліфікації визначається кваліфікаційною характеристикою, яка включає в себе перелік вимог до робітника відповідної кваліфікації в рамках професії та є головною складовою освітнього стандарту.

У державі діють Єдині тарифно-кваліфікаційні довідники (ЄТКД), за якими визначаються професії, розряди, зарплата. Однак вони далекі від вимог сучасного виробництва. Дослідники цієї проблеми стверджують, що ці довідники не відповідають вимогам сучасності та потребують дуже серйозного допрацювання. Так, М. Михнюк, розглядаючи вимоги до змісту курсового професійно-технічного навчання і підвищення кваліфікації робітників будівельного профілю, зазначає: «Діючий професійний стандарт у галузі будівництва недостатньою мірою визначає досягнення як у галузі техніки, так і в технологіях, в організації виробництва і не розкриває повноти змісту навчання з робітничої професії».

У Єдиному тарифно-кваліфікаційному довіднику (ЄТКД) не завжди враховуються нові види робіт, нові професії та спеціальності, немає систематизованого опису трудових процесів, не забезпечується повне розкриття змісту, обсягу і характеру трудових функцій робітника [7, с. 68]. Ця тема не нова, вона піднімалася як проблема ще у 70-80-х р. ХХ ст. Зокрема, російські вчені: Батишев С. Я., Беляєва А. П., Клочков І. Д. вказували на те, що професійно-кваліфікаційні довідники не враховують постійних змін у технологіях виробництва і в організації праці, недостатньо розкривають різновиди робіт, складність обладнання, обсяг професійних навичок і знань, необхідних для самостійної діяльності робітників високої кваліфікації.

Зокрема, ще у 80-х р. ХХ ст. С. Я. Батишев вказував на те, що сучасна кваліфікаційна характеристика повинна відображати загальну характеристику виробництва, виробничі технології, організаційні умови виробництва, основні трудові функції, які розкривають зміст праці, а обсяг професійних знань і вмінь для виконання технологічних операцій і процесів повинен відповідати рівню кваліфікації.

Запровадження ступеневої системи професійного навчання дала можливість на сучасному етапі розвитку ПТО України розробити та втілити в життя принципово нові підходи до розробки кваліфікаційної характеристики, визначити напрями і завдання професійного навчання; вимоги до знань, умінь і навичок; зміст загальнотехнічних і спеціальних предметів, які складають теоретичну базу з відповідної робітничої професії тощо [4, с. 7].

Тому на рівні Міністерства освіти і науки України розроблено державний стандарт із ПТО, що дає можливість створювати державні стандарти на основі нових кваліфікаційних характеристик сучасного робітника.

Сучасні дослідники В. Бондар, Г. Єльнікова, І. Жерносек, Л. Даниленко, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, В. Пуцов та інші заклали основи теорії та практики системи підвищення рівня кваліфікації відповідно до вимог соціально-економічного розвитку українського суспільства за роки незалежності України та з урахуванням світового досвіду в цій галузі освіти.

В. Маслов визначає, такі функції підвищення рівнів кваліфікації: програмно-цільові (компенсаторну, коригуючу, прогностичну або випереджуючу) і процесуально-технологічні (діагностичну, моделюючу, організаційно-регулятивну, інтегративну, адаптивну, оціночно-аналітичну). Велику роль у підвищенні кваліфікації відіграють соціально-психологічні функції (орієнтаційні, мотиваційні, агітаційні, розвитку творчої активності, інноваційності, стимулювання) [6, с. 675].

Реалізація головних функцій системи підвищення рівня кваліфікації базується на таких принципах: конкретні історичні умови розвитку суспільства (соціально-економічна обумовленість), науковість, системність, безперервність, єдність централізму та регіональної демократії, які забезпечують реалізацію основних функцій системи підвищення кваліфікації на практиці. Безпосереднє здійснення підвищення кваліфікації як педагогічний процес базується на дотриманні принципів комплексності, спадковості та перспективності, цілеспрямованості, збалансованості теорії та технологій зв'язку з кращим практичним досвідом, інноваційності, варіативності та диференціації, спеціалізації, послідовності, дистанційності, активності та самостійності навчання, єдності колективних та індивідуальних форм навчання, аналітичного зворотного зв'язку.

Дотичним до досліджуваної проблеми є поняття «кваліфікована праця». Визначення такого поняття не надто розроблене у спеціальній літературі. Почерпнути знання про це поняття можемо з сучасних «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя, «Словника іншомовних слів» та фундаментальної енциклопедії професійної освіти видатного російського педагога С. Я. Батишева.

Обов'язковою умовою соціально-економічного розвитку будь-якої країни є її система загальної та спеціальної освіти і підвищення кваліфікації. Отже, кваліфікована праця потребує спеціальної підготовки працівника для забезпечення його необхідними знаннями, вміннями та навичками.

Одна година кваліфікованої праці еквівалентна кільком годинам простої праці. За одиницю робочого часу кваліфікована праця складає вартість більшу, ніж проста праця. Відповідно до цього кваліфікована праця оплачується дорожче, ніж некваліфікована. В різних видах діяльності необхідно забезпечувати оптимальне співвідношення у використанні й оплаті кваліфікованої та некваліфікованої праці. Законом України «Про оплату праці» визначено, що основою організації оплати праці є тарифна система, що використовується для розподілу робіт залежно від їх складності, а працівників — залежно від їх кваліфікації та відповідальності за розрядами тарифної сітки.

У визначення поняття «кваліфікація робітника» вводяться такі фактори як «ступінь професійної готовності індивідуума до професійної діяльності, що визначається рівнем підготовки, досвіду, знань, умінь, навичок, необхідних для виконання конкретного виду роботи; професія, спеціальність (напр., кваліфікація столяра). Кваліфікація робітника встановлюється у вигляді розряду чи категорії [9, с. 382].

Сучасні глобалізаційні процеси як тенденція розвитку суспільства

значною мірою впливають на процес виробництва. Запровадження засобів механізації й автоматизації поступово звільняє працівника від важкої та одноманітної праці. На сучасному етапі розвитку суспільства збільшуються вимоги до інтелектуальних і творчих здібностей робітника. По-особливному проявляється важливість кваліфікації робітника в екстремальних ситуаціях, бо спостерігається підвищення персональної відповідальності за прийняття у стислі терміни обґрунтованих рішень, особливо це проявляється на виробництвах (об'єктах), пов'язаних із дорогим та потужним устаткуванням.

Посилення ролі людського фактора у виробництві зумовлює формування нових вимог до якості підготовки кваліфікованих робітників, насамперед, підвищення освітнього рівня. Динамічність сучасного виробництва вимагає від кваліфікованого робітника високої професійно-кваліфікаційної мобільності, що зумовлюється швидким старінням професійних знань (5—8 років). Необхідною базою такої мобільності є високий і такий, що постійно вдосконалюється, рівень професійної підготовки працівника. Так, у першій половині ХХ ст. розвиток великосерійного конвейерного виробництва спричинив попит на верстатників високої кваліфікації і робітників середньої кваліфікації, які працювали на конвейерному збиранні. Останнім часом спостерігається стійка потреба в операторах, налагоджувальниках і ремонтниках складного устаткування. На ефективно працюючих підприємствах зріс попит на висококваліфікованих робітників при загальному зниженні попиту на низько- та середньокваліфікованих. Для України проблема підготовки кваліфікованих та висококваліфікованих робітників є вкрай актуальною, бо життєздатність вітчизняного виробника напряму залежить від конкурентоспроможності продукції та якості робочої сили, яка забезпечує її виробництво. Зростання вимог виробництва до вмінь робітника нести відповідальність за рішення, які він приймає, вимагає розробки і впровадження ефективної системи профорієнтації, що повинна забезпечити формування особистості, готової до постійного самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти з урахуванням динамічних змін, які відбуваються на вітчизняному та світовому ринках праці.

Ринкова економіка, постійна зміна технологій призводять до того, що набуті людиною професійні кваліфікації дуже швидко втрачають актуальність. Розвиток технологій вимагає постійного пристосування до змін, щоб зберегти свою конкурентну спроможність на ринку праці. Для збереження своєї конкурентної спроможності підприємство змушене постійно застосовувати нові технології, а працівники повинні встигати за цими процесами, постійно дбаючи про підвищення

кваліфікації. У сучасних технологічно і технічно високорозвинutih державах підвищення рівня кваліфікації працюючих стало постійним явищем, набрало масового характеру, а в освітніх системах таких країн діють добре налагоджені, скеровані на особливості національних економік та світові тенденції, методики підвищення кваліфікації.

Сучасна людина просто змушена до постійних пошуків ефективних форм донавчання і перенавчання, щоб процес підвищення кваліфікації був ефективним. На даному етапі зручною формою підвищення кваліфікації є навчання на відстані (дистанційне) з використанням Інтернету.

У сучасних умовах, коли суспільні переміни призвели до появи таких незвичайних для нашого суспільства явищ, як безробіття, потреби зміни професії, професійної підготовки стають у ряд першочергових завдань щодо підвищення професійної кваліфікації. Людині необхідні уміння орієнтуватися в ринкових умовах, знання для створення та організації власної справи.

Тут не можна обійтися без історії. Доречним є аналіз цієї проблеми через погляд у минуле для в'яснення того, як поступало людство в подібних ситуаціях, що виникали в його минульщині. Сучасна ситуація у вирішенні цієї проблеми в незалежній Україні виступає як супутна суспільним перемінам, що відбуваються.

У часи суспільних трансформацій і промислово-економічних перемін одним з найбільш ефективних засобів виходу суспільства з кризових ситуацій може виступати швидка зміна кваліфікації та перекваліфікації працюючого населення, освіта дорослих і розділ педагогіки, що досліджує проблеми навчання дорослих — андрагогіка, освіта впродовж всього життя. У сучасних умовах варто посилити вивчення історії становлення і розвитку теорії та практики освіти дорослих в Україні і за кордоном, щоб мати можливість скористатися із здобутків минульщини.

Поволі відбувається переусвідомлення минулого та нове бачення сучасних проблем підвищення рівнів кваліфікації в умовах ринкової економіки. Відчутними є і впливи нашої української етнопедагогіки.

Щоб народ не зник, кожне наступне покоління повинно виховуватися в народному дусі, на основі національних духовних і культурних традицій. Визначаючи завдання розумового виховання української молоді, Г. Ващенко у праці «Загальні методи навчання» дав характеристику інтелектуальних та господарських інтересів українців, які закономірно підлягали різним часовим змінам. Автор відзначав піднесення та розвиток різноманітних здібностей серед українців на певних часових відрізках. Піднесенням різних інтелектуальних та госпо-

---

дарських інтересів українців відзначалися періоди Київської Русі та козаччини. «В козацький період українців характеризує майже така сама різноманітність здібностей: до науки, поезії, малярства, хліборобства, ремесла. Особливо характерною з цього погляду була діяльність наших братств, що складалися переважно із міщан, які були ремісниками, крамарями, а разом з тим виявили велику цікавість до науки.» [2, с.69].

Однак, у XIX та першій половині XX ст. про різноманітність інтелектуальних інтересів українців вже не могло бути мови, бо у характерах українців більше переважали теоретичні, ніж практичні інтереси. На думку Г. Ващенка, Україна дала в цей період своєї історії порівняно багато вчених, поетів й письменників, але мало інженерів, винахідників, промисловців. «Із усіх цих видів практичної діяльності українці виявили найбільше зацікавлення сільським господарством, хоч і воно не було поставлене на належний рівень. Характерно те, що українці за останні часи мають значні досягнення в галузі гуманітарних наук і значно менші в галузі наук, що безпосередньо пов'язані з практикою.» [2, с. 69]. Своєрідно і, напрочуд, просто пояснював ці явища видатний педагог, вказуючи на те, що в історичних перипетіях українці дещо втратили позиції в заняттях торгівлею, ремеслами, промислами.

Ті незначні демократичні перетворення, які відбулися в нашій країні в останні роки, тільки створили певні передумови для відродження цих рис нашого народу. Цілеспрямовані освітні дії швидко дадуть бажані результати у поверненні нашому народові практицизму та діловитості, бажання займатися торгівлею, виробництвом, сільським господарством тощо.

Національна система виховання — це історично зумовлена і створена народом система поглядів, переконань, ідеалів, а також традицій, звичаїв, обрядів, переконань, практичних дій, спрямованих на виховання підростаючого покоління у дусі культурно-історичної спадщини, духовності нації. Вона охоплює ідейне багатство народознавства. Принципи організації навчально-виховної роботи, а також наукової педагогіки, мають на увазі постійну і систематичну діяльність родини, державних, громадських виховних закладів, установ і організацій.

Кожне нове покоління входить в уже існуючу національну систему виховання, яка відображає історичні, географічні, етнографічні і психологічні особливості певного народу, є адекватною його світосприйманню і світорозумінню, його самобутньому культурно-історичному шляху розвитку.

Витоки української національної системи виховання сягають у глибокі віки. Протягом сторіч вона встановлювалась, розвивалась, удо-

сціоналювалась, зберігаючись і захищаючись від руйнівного впливу чужоземних політичних сил. Національна система виховання складалася з виховання національної психології характеру, національної свідомості та самосвідомості, національного способу мислення, національного світогляду. Український національний характер творився впродовж тисячоліть усім ладом і способом життя, засобами своєї культурно-історичних традицій наш народ виховував у дітях національний характер, який формувався протягом віків, відколи існує на землі наш народ.

В останні роки в Україні створено умови для національного відродження, у тому числі й відродження національної школи. У цю справу включилися науковці, педагоги, урядові структури, всі свідомі громадяни України. І є вже перші успіхи, і є перші невдачі. І є велика надія, що представлений нам історією шанс національного відродження побудови незалежної України нами буде використаний. Запорукою цього має бути глибоке осмислення нами нашої історії, врахування всього позитивного в ній, недопущення повторення давніх помилок.

Цікавими з точки зору сучасності є думки Г. Ващенка про систему ПТО 20-х — 30-х років ХХ ст. України. Вони містять важливі положення, що дають нам можливість зрозуміти малу ефективність теоретичного і практичного рівня підвищення кваліфікації працюючих робітників на сучасному етапі та рівня підготовки в системі ПТО незалежної України. Видатний педагог, характеризуючи професійне шкільництво України 20-30-х років ХХ ст. писав: «Питання про професійну освіту ставилось ще в 1917 р. на всеукраїнських з'їздах, і розв'язувалось воно зовсім не так, як його розв'язав народний комісаріят освіти. Всеукраїнські з'їзди стояли на тому, що професійна освіта мусить розбудовуватися на базі широкої загальної освіти, бо тільки за таких умов професійна школа може підготувати висококваліфікованих робітників.

Соціально-економічні зміни в Україні, вимагають нових підходів до підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, упровадження таких технологій навчання та виховання у ПТО, які б дозволяли здійснювати підготовку фахівців готових до праці в умовах ринкової економіки. Тому велике значення надається організації виховання учнів ПТНЗ. Ключовою проблемою виховного процесу в ПТНЗ є проблема трудового виховання.

У сучасних суспільно-економічних умовах, що складаються в незалежній Україні, треба підготувати і виховати новий тип робітника-фахівця, ширококомислячого та багатознаючого. В умовах ринкової економіки, у які ввійшла Україна, вимоги до професійної майстерно-

---

сті виробника швидко зростають. Професійна школа повинна відпрацювати чітку модель виконання цього завдання. Українські трудові традиції, повернення епіцентру дії у процес відродження рис українського національного виробника, виховання у майбутніх фахівців національної свідомості та гідності громадянина суверенної України — це наріжні камені виховного процесу учнів ПТНЗ на сучасному етапі.

Народ завжди був мудрим вихователем. Із пізнання своїх історичних коренів і починається патріотичне, громадянське виховання учнів. Тому для того, щоб поважати і розуміти інші народи, треба любити свій народ.

Виховати в учнів любов до праці на високому професійному рівні допоможе творче використання народної педагогіки, звернення до народних трудових традицій, починаючи від пісень, казок, загадок, прислів'їв про працю до ритуальних трудових обрядів і звичаїв, до розвитку народних ремесел і промислів» [8, с. 187].

В українській народній педагогіці акумульовано величезний виховний потенціал забезпечення трудового становлення дітей і молоді. Сформувалась поліаспектна традиційна система трудового навчання і виховання. Вона охоплює своїм змістом практичний виховний досвід народу, ідеали, засоби, форми організації та мету підготовки зростаючої людини до трудової діяльності. Від покоління до покоління вдосконалювалася ця практика. Через усну народну творчість, функціональні ігри та іграшки, звичаї, обряди, свята й ритуали реалізовувалися набуті методичні прийоми у хліборобській ментальності українців, а пізніше й у трудовій професійній та ремісничій обрядовості.

Для нашого дослідження важливо збагнути традиції, які мали місце в цеховому учнівстві як приклад справжніх цінностей, народжених у глибинах наших народних звичаїв та традицій, знайти їх корені та витoki.

Професійне навчання та проблема постійного підвищення кваліфікації в Галичині та зокрема у м. Львові добре відшліфувалися в ремісничому професійному учнівстві.

Процедура випуску передбачала мандрівне стажування, яке можна розглядати як добре продуманий і мудрий процес підвищення кваліфікації. Випускник декілька років повинен мандрувати по інших містах (іноді країнах), щоб краще збагнути секрети свого ремесла та здобути додатковий досвід, кваліфікацію. Це була добре налагоджена процедура професійного стажування, яка контролювалася цеховою старшиною. Молодий випускник цехової професійної підготовки вирушав у світ для подальшого вивчення своєї професії. «Він діставав від цеху поручаючі листи і міг уже без труднощів іти у світ. По всіх

більших містах були окремі челядничі господи, де кожний мандрівний товариш діставав притулок і харчі. Місцеві челядники приймали його радо, бо серед тодішніх ремісників панувала велика солідарність, опікувалися ним і вишукували йому роботу. На одному місці перебував він декілька місяців, діставав посвідку, в кого і що робив і як поведився, та мандрував далі. В такий спосіб по різних краєвих і чужосторонніх містах молодий челядник набирався нового знання і повертався додому досвідченим і освіченим ремісником.» [5, с. 8]

Традиції ремісничих цехів, що витворилися впродовж століть, були органічними, продуманими. Особливою методичною вмотивованістю та послідовністю характеризувалася процедура випускного іспитування учнів в системі ремісничого навчання, подальша турбота та опіка старших за професійним удосконаленням та збагаченням досвіду випускників. Вона може бути використана в сучасній новостворюваній обрядовості у ПТНЗ.

«Соціально-економічне значення і дієвість трудових традицій, багатство змісту відіграють винятково важливу роль у вихованні учнів ПТНЗ. Об'єктивна необхідність виховання молоді на народних трудових традиціях викликана тим, що в сучасних умовах зростає їх роль у повнішому задоволенні національно-культурних потреб особистості.» [15, с. 184].

Для сучасного навчально-виховного процесу в ПТНЗ характерне повернення до глибин народних трудових традицій, тому цілком слушною є думка про те, що «... знанням про історію розвитку техніки, нові технології за допомогою понятійного апарату: «трудова традиція галузі», «трудова традиція професії», «почуття господаря», «професійна компетентність», «робітничая честь», «відповідальність» та ін. слід застосовувати у формуванні оцінних суджень, умінні з загальнолюдських позицій оцінювати факти і явища дійсності.» [8, с. 185-186].

Аналіз досвіду педагогічної думки та економічної освіти у Галичині в історичному аспекті особливо важливий у контексті формування перспективної програми розвитку національної освіти, визначення завдань професійної підготовки фахівців. Внесення коректив у розвиток, вчення соціологічних, історичних, педагогічних наук відповідно до сучасних соціокультурних реалій вимагає адекватного ставлення у дослідженнях педагогічної та історико-педагогічної науки.

Актуальність історико-педагогічного дослідження розвитку і становлення фахового шкільництва молоді в Галичині в ХІХ — на початку ХХ ст. зумовлена сучасними проблемами розвитку ідей про національну школу, національне, громадянське і патріотичне виховання, духовність і ментальність нашого народу...

У дослідженні історико-педагогічного процесу освіти молоді в Галичині XIX — першої половини XX ст. особливою рисою загальнолюдськості виділяється проблема мотивації діяльності педагогічної громадськості, української інтелігенції, організаторів та учасників культурно-просвітницьких товариств «Рідна школа», «Просвіта», «Сільський господар» і самих слухачів приватних економічних шкіл, фахових курсів та гуртків.

Сучасна освіта залежить від об'єктивної оцінки історико-педагогічних явищ минулого. Своєю унікальністю наша педагогічна спадщина завдячує поєднанню прагнення народу до знань, прагнення до збереження українських педагогічних традицій, обізнаності інтелігенції зі світовим досвідом фахового шкільництва [1, с. 5-8].

Період XIX — першої половини XX ст. був особливим, оскільки Галичина до 1918 р. належала до Австро-Угорщини, а після розпаду Західно Української Народної Республіки з 1919 до 1939 років перебувала у складі Польщі. Це істотно позначилося не лише на економічному, соціокультурному становищі українського населення краю, а й на рівні його освіти, змісті відповідних педагогічних ідей цього часу.

Важливі дослідження названого періоду належать І. Франкові, М. Грушевському, Д. Дорошенкові, К. Левицькому, І. Крип'якевичу та ін., їхні джерела історії краю дають нам підстави стверджувати, що господарське, соціокультурне, освітнє життя Галичини підпорядковувалося інтересам чужоземних володарів. Австрійський уряд розглядав ці українські землі як предмет експлуатації, а поляки вважали територію Галичини частиною польської території, плацдармом для розбудови Польської держави.

У соціально-економічному аспекті Галичина того часу мала аграрний характер із незначним накопиченням капіталу, слаборозвинутою торгівлею, низьким рівнем урбанізації, найнижчими заробітками й найвищим відсотком надлишкової робочої сили, була однією з найвідсталіших частин імперії, у якій 80 відсотків населення було неписьменним. Таке становище спонукало українське населення, його інтелектуальних лідерів шукати вихід із колоніального гніту.

Австрійські реформи початку XIX ст., хоч і мали невелике практичне значення, все ж багато зробили для морального піднесення українців, дали надію, розбудили енергію для боротьби за краще майбутнє. Велику роль у цьому відродженні відіграло молоде українське духовенство, серед якого було багато освічених осіб, що дбали про національні інтереси.

Особливе значення для пробудження національної гідності русинів-українців мала діяльність Товариства «Руська трійця» під прово-

дом великого будителя народу Західної України Маркіяна Шашкевича.

Історія фахової освіти в Галичині бере початки ще в першій чверті XIX ст. у зв'язку з розвитком ринкових відносин і початком індустріалізації краю. Переломним етапом була середина цього ж століття, в якому почала нуртувати соціально-політична боротьба і зародження національних рухів до політичного визволення нації, бо український народ здобув у собі сили витворити свою інтелігенцію, характерною прикметою якої стало служіння своєму власному народові. Саме вона домогалася освіти незаможних верств народу, створення фахового шкільництва [3, с. 16-17].

Запитання та завдання для контролю

1. Якими державними документами регулюються проблеми діяльності системи професійно-технічної освіти?
2. Назвіть функції підвищення рівнів кваліфікації професій.
3. На яких принципах базується система підвищення рівня кваліфікації?
4. Які фактори вводяться у визначення поняття «кваліфікація робітника»?
5. У вигляді чого встановлюється кваліфікація робітника?
6. Чому на підприємствах зростає попит на висококваліфікованих робітників?
7. Дайте характеристику постійних змін технологій, що призводять до швидкої втрати набутих людиною професійних кваліфікацій.
8. Проаналізуйте форми до навчання, перенавчання для ефективності процесу підвищення кваліфікацій.
9. Поясніть, чому запорукою відродження побудови незалежної України має бути осмислення історії виховання та фахової підготовки робітників?
10. Охарактеризуйте досвід ремісничого професійного шкільництва у підвищенні рівня підготовки робітників.
11. У чому полягає актуальність історико-педагогічних досліджень розвитку фахового шкільництва в Галичині в XIX — початку XX ст.?

Література

1. Васянович Г. П. До читача / Гіптерс З. В. // Економічна освіта молоді в Галичині XIX — першої половини XX століть: теорія, досвід, персоналії: Леонографія. — Львів : ЛБІ НБУ, 2006. — 220 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання. — Київ, 1997. — 414 с.

3. Гіптерс З. В. Економічна освіта молоді в Галичині ХІХ — першої половини ХХ століть: теорія, досвід, персоналії: монографія / З. В. Гіптерс. — Львів : ЛБІ НБУ, 2006. — 220 с.
4. Енциклопедія професійного образования / Под. ред. С. Я. Батышева. — М., 1998.
5. Крип'якевич І. Ремісничі учні в давніх часах / І. Крип'якевич // 40 літ праці ремісничо-промислової бурси у Львові: 1898–1939 : Ювілейний збірник. — Львів, 1937. — 163 с.
6. Маслов В. І. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів / В. І. Маслов / Енциклопедія освіти // Акад. пед. наук України : Гол. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
7. Михнюк М. Вимоги до змісту курсового професійно-технічного навчання і підвищення кваліфікації робітників будівельного профілю / М. Михнюк // Педагогіка і психологія професійної освіти, 2006. — № 3. — С. 68–79.
8. Педагогічна книга майстра виробничого навчання : навч.-метод. посібник / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук, Н. М. Розенберг та ін. ; За ред. Н. Г. Ничкало. — вид. 2-ге, доповн. — К. : Вища школа, 1994. — 383 с.
9. Скульська В. Є. Кваліфікована праця / В. Є. Скульська // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : Гол. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

Розділ II

Професійна освіта в Галичині у другій половині XIX — на початку XX століття

У цьому розділі посібника проаналізовано специфіку професійного шкільництва в Галичині від другої половини XIX — до початку XX ст., коли з багатьох об'єктивних причин було створено мережу таких професійних навчальних закладів, які якнайкраще відповідали крайовим (регіональним) потребам.

Вже у другій половині XIX — на початку XX ст. вийшли праці польських учених, присвячені дослідженням професійного шкільництва Галичини: М. Барановського, Є. Бандровського, А. Болланда, Ф. Буяка, К. Відмана, Г. Діаманда, Й. Дієтла, З. Коростенського, С. Левицького, Т. Меруновича, С. Одживольського, в яких розглядалися різні аспекти розвитку професійної освіти в цьому краї в умовах Австро-Угорської імперії, опрацьовані питання розвитку професійного шкільництва Галичини в умовах Речі Посполитої Польщі. Проблеми розвитку професійної освіти України у дорадянський період розглядалися переважно в контексті історико-педагогічних явищ, характерних для професійного шкільництва Російської імперії. Окремим аспектам розвитку професійного шкільництва рідною мовою присвячені праці Д. Коренця, І. Лучишина, А. Мариновича, О. Перського, С. Цьорох, Л. Шанковського, Л. Ясінчука. Зверталися до проблем професійної школи Галичини відомі українці діячі та педагоги І. Франко, І. Крип'якевич, І. Юцишин, Г. Врецьона, В. Левицький.

Певну, вже класичну, спадщину історико-педагогічних досліджень залишили Л. Баїк, Б. Мітюров, А. Боднар, Н. Дідух, О. Кондратюк, Б. Ступарик.

З позицій незалежної України розкривають процеси, пов'язані з розвитком фахового шкільництва, дослідження 90-х років: М. Барни, Д. Герцюка, Б. Добрянського, Т. Завгородньої, І. Курляк, С. Лаби. Важливе значення мають історико-педагогічні дослідження професійної освіти України сучасних науковців І. Л. Лікарчука, Н. Г. Ничкало, Н. О. Падун, Л. Є. Сігаєвої. В останні роки з'явилися історико-педагогічні дослідження, в яких розглядаються певні освітні проблеми, які пов'язані з галицьким шкільництвом. Це дисертаційні дослідження О. Ковальчук, І. Мицишин, І. Воробець.

Важливе значення мають праці польських дослідників щодо розвитку професійного шкільництва в Галичині 60-80-х р. XX ст., а саме: С. Бжозовський, Т. Вечорек, С. Мождзень, В. Найдусь, Терлецький.

Зразком ґрунтового дослідження історії професійного шкільництва Польщі може бути праця Й. Меуса. З сучасних дослідників (80-90-х р. ХХ ст.) професійного шкільництва Галичини на увагу заслуговують праці Є. Кравчика, А. Ладиженського, М. Сирника.

З українських досліджень проблем галицького професійного шкільництва першої половини ХХ ст. слід назвати праці С. Божика, О. Годунька, О. Гарасевича, В. Федоровича, С. Шаха.

Як територіально-адміністративна одиниця Галичина постійно була предметом дослідження багатьох вчених: Є. Барвінського, К. Бартошевича, Ф. Буяка, К. Відмана, А. Вротновського, Б. Лімановського, Й. Ліхтенштерна, Б. Лозинського, Т. Меруновича, В. Яворського, Н. Яструбова.

Вивчення та узагальнення особливостей суспільно-економічного розвитку Галичини стало предметом досліджень вчених ХХ ст. Й. Шимовича, В. Пашуто. Особливу зацікавленість темою Галичини дослідники виявляють не випадково. В їх доробку колективна багатотомна праця «Галичина і її дії».

У другій половині ХІХ ст. все частіше почали звертатися до теми «опромисловлювання». Ця проблема хвилювала багатьох: підприємців, економістів, дослідників, просто зацікавлених осіб, зокрема: В. Яновського, Т. Вайса, Ф. Буяка, А. Якубовоского. Г. Вайс у праці «Опромисловлювання Галичини» однією з причин, що суттєво впливають на стан розвитку промисловості, вказує на факт надмірної підготовки інтелігенції з гуманітарною освітою та малий відсоток технічної інтелігенції та майже повну відсутність професійно підготовлених кваліфікованих робітників [6, с. 7].

Конкретними статистичними даними підтвердив свою думку про взаємозалежність розвитку промисловості та формування мережі професійних навчальних закладів освіти в Галичині Ф. Буяк, вказуючи, що в Галичині навчалися в гімназіях та університетах 25% населення, а кількість молоді, що навчалася в реальних, технічних і промислових школах — у 2-3 рази менша [4, с. 380]. Згідно з його даними, в Галичині у промисловості було зайнято тільки 15% населення. Вчений наголошував, що „життєвонеобхідним фактором розвитку краю є збільшення кількості учнів у школах, які готують робітників для промисловості, хоч би навіть за рахунок зменшення кількості молоді, що збиралася навчатися в гімназіях та університетах». Однак, у 1908-1909 навчальному році (далі — н. р.) гімназійною освітою в Галичині було охоплено вже 35% молоді, а кількісні показники молоді, що здобувала технічну та професійну освіту в Галичині, залишалися незначними.

Помітну роль у розвитку промисловості Галичини відіграли такі особистості, як: князь В. Дзедушицький і землевласник В. Федорович.

Вони, кожен по-своєму, зацікавилися виробами народних промислів, високим мистецьким рівнем їх виконання і зробили спробу поставити на промислову основу виробництво предметів народних промислів, створюючи навчальні мануфактурні майстерні у своїх маєтках. Це не був раціональний шлях до справжнього стимулювання розвитку промисловості та професійної освіти. Думка дослідника кінця XIX — початку XX ст. Ф. Буяка щодо цього специфічного для Галичини явища була така: «Народні промисли, хоч і отримали кращі зразки, краще обладнання, не підпали під розвиток якогось активного процесу чи творчого піднесення, навпаки, відчутні стали навіть певні явища занепаду, хоч з'явилися порівняно добре обладнані навчальні майстерні та професійні школи.» [4, с. 286].

Дослідники стану освіти та зокрема професійної в Галичині оцінювали по-різному, однак оцінка російського дослідника Н. В. Ястребова була доволі об'єктивною і відображала дійсний стан на початку XX ст. «В галузі народної освіти Галичина є однією з найвідсталіших територій Австрії, хоч за останні десятиріччя стан справ безсумнівно поліпшився».

На початку XX ст. багато польських освітніх діячів роздумували над проблемами організації системи професійної освіти. Показовою для цього періоду є праця Й. Ліпковського, директора головних металургійних і механічних закладів, колишнього президента Товариства поляків-техніків у Франції: «Правильна організація шкільництва в Польщі» [10, с. 1].

Він вважав, що професійні школи повинні бути таких типів: нижчі промислові школи, нижчі торгові школи, нижчі сільськогосподарські школи, нижчі школи домашнього господарства (для дівчат), середні професійні школи, професійні курси, термінаторство (навчання в майстра). Автор навіть підготував схему правильної організації шкільництва в Польщі [10, с. 197].

Великий вплив на процес становлення системи професійної освіти мав інженер К. Філяевич. Уже в 1919-1920 н.р. він пропонував відкривати школи з підготовки фахівців ряду спеціальностей. У переліку названо 17 міст, з них 15 — це міста корінної Польщі, 2 — Галичини (Тернопіль, Львів).

У 30-х р. XX ст. проблеми професійного шкільництва Галичини досліджували польські дослідники: Т. Новацький, М. Новіцький, Н. Міцінська-Кенарова, К. Мінський.

Упродовж 30-х р. XX ст. у Варшаві виходив журнал «Доповнююча професійна школа», присвячений питанням професійного доповнюючого навчання. Журнал був органом секції підвищення кваліфікації в системі професійної освіти Польського вчительського союзу. Ще

один журнал — «Професійна школа» почав виходити у 20-х р. На його сторінках висвітлювалися адміністративні, організаційні, методичні, програмні та педагогічні питання, що стосувалися професійного шкільництва. З українських періодичних видань того часу найактивніше розробляли дану тематику журнали «Рідна школа», «Шлях навчання та виховання», «Знання та праця», Календарі «Просвіти» тощо.

На початку другої половини XIX ст. Й. Діетл у праці «Про реформу крайових шкіл» подав відомості про розпорядження в 1854 р. та 1855 р., в яких йшлося про вдосконалення системи повторювального навчання, яке несло в собі елементи професійного. Згідно з тими документами, школи повторювального навчання не повинні обмежуватися тільки повторенням та закріпленням вивченого в народній школі, але й виконувати частково роль професійного навчального закладу: давати відомості, які можна застосувати в майбутній професійній діяльності. Поділ учнів для навчання був не за професіями, а дуже загальним: ремісничий (промисловий) і сільськогосподарський. Високою була оцінка цього авторитетного педагогічного діяча щодо цього типу шкіл, бо він вказував на той факт, що школи повторювального навчання для Галичини мали особливе значення хоч би й тому, що звичайним було для масового учня в Галичині I половини XIX ст. закінчення тільки народної школи, а можливість продовження навчання та його скрупульозне відвідування давало можливість молоді здобути потрібні додаткові знання [7, с. 54, 87, 138].

Школи повторювального навчання не набули належного поширення в Галичині в порівнянні з іншими краями австрійської імперії. Й. Діетл фіксує, що станом на 1864 р. в Галичині було 972 школи повторювального навчання, а всього в Австрії — 12575 шкіл. Цим навчанням в Галичині було охоплено тільки 13% хлопців та 6% дівчат [7, с. 139].

Теж не стало популярною формою недільне навчання. Воно було обтяжливим і для учнів, і для вчителів. Особливе незадоволення викликало воно в термінаторів. Фізична праця вимагала відпочинку, але його не було навіть у неділю.

Реальними школами на початку другої половини XIX ст. були: трирічна — у м. Бродях, дворічні у Львові, в Кракові, в Снятині, в Тернополі. Вони протистояли класичній освіті та утверджували позиції реальної освіти. В Галичині ці процеси відбувалися без особливої активності, у 1858–1859 р. в реальних школах навчалося 799 учнів [9, с. 3-4].

У 1851 р. Міністерство вірувань і освіти провело реформу професійного шкільництва. Суть її полягала в тому, що там, де вже існували вищі технічні школи, повинні відкриватися реальні школи та вести

підготовку молоді до технічних студій. Ті школи поділялися на вищі та нижчі. Було встановлено різні рівні освіти та можливості переходу з одного навчального закладу в інший навчальний заклад. Нижчі реальні школи відкривалися при головних школах. У них давали загальну професійну підготовку молоді без конкретного професійного спрямування. Згідно з цим законом в реальних школах нижчого типу вводилася практична професійна підготовка з окремих ремесел, професій (враховувався розвиток тих чи інших промислів та ремесел в регіоні). В нижчих реальних школах не було введено сільськогосподарської професійної підготовки. Поєднання реальної школи з головною назвали промисловою або міщанською школою. В цих школах вивчали предмети: релігію, рідну мову, географію з історією, арифметику з наукою про векселі та податки, геометрію і геометричний рисунок, натуральну історію, вільноручний рисунок, будівельну справу з будівельним рисунком, каліграфію.

У двокласних нижчих реальних школах програма навчання передбачала можливість переходу учня до третього (практичного) класу та подальше продовження навчання. Факту тупиковості навчання не спостерігалось. Організаційно нижчі реальні школи були близькими до головних шкіл. Мережа реальних шкіл у 70-х р. XIX ст. у Галичині була дуже незначною. За твердженням Й.Діетла їх було 10 (для порівняння: в Чехії — 58, Нижній Австрії — 35, а всього в Австро-Угорщині їх було — 117) [7, с. 88-89].

Першою ластівкою промислово-технічної освіти Австрії стало створення у 1771 р. у Відні Реальної торгової академії. Саме вона стала поштовхом до створення в містах і містечках Австрії головних і нормальних шкіл з 4-класним терміном навчання (4 клас мав дворічний термін навчання), саме на другому році цього дворічного випускного класу в Австрії велася підготовка молоді до промислових професій. Цю справу започаткувала Марія Тереза. В період її правління державою було покладено перші підвалини під будову майбутньої системи професійної освіти в Австрії. Запровадження Йосифом II наступних реформ в освіті австрійської монархії дещо призупинило процес розвитку паростків професійної освіти. Франц I розпочав новий черговий виток розвитку професійної освіти Австрії. Було запрошено до роботи в комісії зі створення цієї системи освіти професора математики з Праги Й. Керстнера, який мав досвід реформування вищої професійної освіти Чехії. Професор Керстнер опрацював план організації реальних шкіл в основному для дітей міщан. За задумом професора Керстнера в реальні школи мали вступати учні після закінчення нормальної школи. Такі школи мали відкриватися в усіх містах

монархії для того, щоб забезпечувати певний рівень промислової, господарсько-торгової освіти молоді. Ці школи, як і гімназії та ліцеї, мали підпорядковуватися безпосередньо крайовим урядам і Крайовим едукаційним комісіям. План професора Керстнера до кінця не був реалізованим. За його проектом, доволі видозміненим, було відкрито Реально-торгову академію у Відні, яка згодом трансформувалася в реальну трикласну школу торгового профілю. За цим зразком у 1815 р. було відкрито двокласну реальну школу у м. Броди на Львівщині. Трикласну реальну школу в 1817 р. відкрито у м. Львові, яка згодом стала основою для створення Львівської політехнічної школи.

Рескриптом (наказом) від 11 січня 1811 р. Придворна едукаційна комісія повідомляла Крайовий уряд Галичини про дозвіл на відкриття у Львові реальної школи і прислала програму навчання Віденської реальної школи ім. св. Анни з рекомендаціями використати і пристосувати її для Львівської реальної школи, пропонувала спланувати проект кошторису організації школи та підшукати відповідне приміщення. Віденська реальна школа ім. св. Анни була відкрита у 1809 р. на базі народної школи, складалася з трьох класів, тижневе навантаження становило 30 годин (год). Програма передбачала вивчення предметів у першому класі: релігія — 2 год., німецька мова (написання ділових паперів), виразне читання — 1 год., обчислення — 2 год., геометрія — 2 год., каліграфія — 4 год., креслення — 3 год., географія — 3 год., загальна і торгова історія — 2 год., натуральна історія і технологія — 3 год., французька мова — 5 год. У другому класі: релігія — 2 год., німецька мова (ділове мовлення) — 2 год., обчислення (рахунки) — 4 год., геометрія і стереометрія — 2 год., каліграфія — 4 год., рисунок — 2 год., географія — 2 год., загальна історія та історія торгівлі — 2 год., фізика — 3 год., французька мова — 2 год., італійська мова — 2 год. У третьому класі: релігія — 2 год., німецька мова (стилістика з письмовими вправами) — 2 год., математика (курс для майстрів) — 2 год., каліграфія — 2 год., географія — 2 год., товарознавство — 1 год., торгівлезнавство з торговим і вексельним правом — 2 год., бухгалтерія — 4 год., хімія — 3 год., французька мова — 1 год., італійська мова — 1 год.

До реальної школи могли вступати випускники четвертого класу нормальної школи або випускники інших навчальних закладів за умови складання іспитів за курс нормальної школи. Було виготовлено навчальну документацію для Львівської реальної школи, виділено кошти на її утримання, але відкриття школи затягнулося аж до 1817 р. з причини відсутності відповідного приміщення. Таке приміщення було знайдено, — Реальній школі передано приміщення нормальної школи (у м. Львові).

«Якнайшвидше створення реальної школи у Львові було необхідним для поширення знань у краї та піднесення індустрії» [8, с. 11].

У періодизації становлення Львівської політехніки розрізняють чотири етапи, перший з них (1811-1843) пов'язаний з історією відкриття та розвитку Львівської реальної школи.

У зв'язку з тим, що до реальної школи приймали випускників нормальних шкіл, ті ж, закінчуючи її, навчались у четвертому класі два роки, тому довелось додати ще один рік навчання в четвертому випускному класі.

Згодом планувалось заборонити у Львові та навколишніх містах надання права на заняття підприємницькою діяльністю тим, хто не закінчив реальної школи. Це, за задумом організаторів реальної школи у Львові, мало «збільшити кількість учнів, а в перспективі дати кількісне збільшення тутешнього торгового та промислового середовища» [8, с. 12]. У вересні 1817 р. вийшло розпорядження (циркуляр Крайового уряду), згідно з яким після 8 років з часу відкриття Львівської реальної школи для всіх, що захочуть отримати дозвіл на самостійне заняття торгівлею у Львові, обов'язковим має стати закінчення цієї школи. Можна було й не закінчувати школу, а здати іспити з бухгалтерії, вексельного і торгового права, товарознавства. Існував ще один аспект: залучення до торгівлі та промислу громадян інших національностей, бо «треба конечно перешкодити надмірному збільшенню торгівців-євреїв і дбати про те, щоб усі, хто хоче зайнятися торгівлею, отримали таку освіту, яка б гарантувала їх порядність у веденні торгових операцій» [8, с. 13].

Кошти на утримання Львівської реальної школи мали покриватися за рахунок промислового податку, який, тільки-но запроваджувався.

Подальша історія розвитку та реорганізацій реальної школи у Львові пов'язана і переплітається з історією становлення Львівської політехніки. 1811-1843 р. були часом створення Львівської реальної школи, її розвитку та розширення технічним відділом аж до 1844 р., коли розпочинався другий етап розвитку її вже як Технічної академії. Реальна школа у Львові була промислово-торгової спеціалізації, але згодом набирає рис загальноосвітньої школи, яка готувала молодь до навчання у вищих технічних закладах. До кінця XIX ст. львівська реальна школа стала Львівською політехнікою, готувала інженерні кадри для Галичини.

У 1854 р. у Львові була відкрита єдина в Галичині Повна реальна школа (з 6-річним терміном навчання), що виникла на основі нижчої реальної школи при Львівській політехніці. Реальні школи були в певній залежності від політехніки, адже вони готували, перш за все,

кандидатів до вступу на вищі технічні студії. У 1868 р. було змінено вступні умови до політехніки. Деякі предмети з програми реальних шкіл було переведено у програми вищої політехнічної освіти, а навчальний час у реальних школах заповнено природничо-математичними предметами.

Малочисельна мережа реальних шкіл у Галичині не могла суттєво впливати на розвиток професійної освіти, а потреба теоретично і практично підготованого ремісника, торговця ставала щораз відчутнішою. Та незначна кількість ремісників, які давала система індивідуального навчання в майстра, не була достатньою. В 1853 р. Промислово-торгова палата у Львові започаткувала підготовку ремісників у дворічних професійних школах. Ці школи давали порівняно добру теоретичну підготовку, бо в них вивчали предмети: катехизм, читання, письмо (польською і німецькою мовами), каліграфію, подвійну арифметику, згодом було додано нові предмети.

Вищі технічні навчальні заклади робили у Львові, Кракові певні спроби підняття освітнього рівня людей праці, зокрема через організацію публічних лекцій, курсів з вивчення найпотрібніших для даної професії предметів, але це не впливало на результативність підготовки.

Підсумовуючи події першої половини XIX ст. щодо розвитку професійної освіти в Галичині, можемо стверджувати, що йдучи за загальноавстрійським шкільним законодавством, зміни відбувалися, однак повільно і малоефективно. Галичина як край, була дещо дискримінована в питаннях освіти, порівняно з іншими краями Австрії. Перша половина XIX ст. характеризується створенням у Галичині системи шкільництва, яка включала в собі незначні кількісні показники розвитку вищих і нижчих типів професійних шкіл. Створення системи народного шкільництва супроводилось гострою боротьбою за мову викладання, за право українців мати свої національні школи, що привело до певного поступу в розвитку українського шкільництва: в Галичині було понад 1500 народних шкіл з українською мовою навчання, створено дяко-вчительський інститут, першу в Галичині музичну школу та ін. Це було першим кроком до національного розвитку після багатьох століть неволі. Але, в цілому система шкільництва служила денационалізації української людності [16, с. 45]. Професійна освіта здобутків на ниві введення української мови в цей час не мала.

У першій половині XIX ст. в Галичині все ж працювали 2 торгово-промислові школи (у м. Львові та м. Бродях), що мали технічний і торговий відділи. Відкрито Львівський університет, Львівську політехніку. Це були школи вищого професійного рівня, що мали значний вплив на подальший розвиток нижчого професійного шкільництва в

Галичині. «Реальні ж школи виявилися нежиттєздатними, мета і основа навчання не були визначені» [16, с. 36]. Були спроби в цей час поєднати професійну підготовку з навчальним процесом у тривіальних, головних школах, що теж не було результативним. Стала очевидною нагальна потреба розвитку професійної освіти різних напрямів (промислової, торгової, сільськогосподарської). Недільне та повторювальне навчання як освітнє явище було важливим лише у двох аспектах: по-перше — ним задекларовано потребу загальноосвітньої підготовки для учнів, що навчалися фаху в майстрів та підвищення вікового цензу для учнів народної школи, по-друге — зроблено спробу введення теоретичного професійного навчання у школах.

Австрійська влада була зацікавлена в підпорядкуванні інтересам імперії захоплених земель, перетворенням їх у колоніальний і аграрний додаток. З цією метою створювалися такі органи державного управління, які найбільш відповідали інтересам експлуататорських класів та утверджували панування Австрії на західноукраїнських землях.

У 30-40 р. XIX ст. в Австрії почався інтенсивний розвиток капіталістичних відносин, зміцнювалася буржуазія, збільшувалася чисельність пролетаріату, не тільки на корінних австрійських землях, а й у краях. Експлуатація робітників підприємцями була доволі жорстокою, а у краях австрійської імперії доповнювалася ще й національним гнітом.

Не дивлячись на те, що правлячі класи Австрії штучно гальмували розвиток виробничих сил у Галичині, все ж у другій половині XIX ст. відзначається значне зростання капіталізму, який в австрійській монархії був своєрідним переплетенням високорозвинених форм монополістичного капіталізму з відсталими напівфеодальними формами господарювання.

Питаннями професійної освіти в Галичині займалися різні державні установи. При Губернському управлінні (намісництві) була створена Крайова шкільна рада (КШР), яка була його складовою частиною, а імператорським розпорядженням від 25 червня 1867 р. була створена КШР для Королівства Галичини і Володимирії з Великим Краківським князівством і штаб-квартирою у Львові. 15 лютого 1905 р. було видано статут КШР, за яким визначався склад та її коло діяльності. КШР підпорядковувалася безпосередньо Міністерству віросповідань і освіти та була вищим органом контролю й управління установами освіти. Від 1905 р. в компетенцією КШР, яка поширювалася на народні школи, дошкільні установи, курсову підготовку та ліквідацію неграмотності; вчительські семінарії та курсову підготовку вчителів, середні школи (гімназії та реальні школи), потрапляють торгові та промислові школи. КШР поділялася на три секції: народних шкіл і вчительських семі-

нарій; середніх шкіл (гімназій і реальних шкіл); торгових і промислових шкіл. Основним завданням КШР було виховання підростаючого покоління в дусі відданості габсбурській монархії, підготовка молоді для служби в чисельних бюрократичних установах краю, управління господарськими підприємствами, залучення до заняття торгово-промисловою діяльністю тощо.

Галичина другої половини ХІХ ст. — це край Австро-Угорської імперії з дуже слабо розвиненою промисловістю. Промислове професійне шкільництво Галичини мало забезпечувати підготовку для промислових підприємств освічених та кваліфікованих робітників, а, передовсім, через професійну освіту стимулювати створення інфраструктури промисловості, формувати робітничий клас, модернізувати ремесла. Видобуток нафти (Бориславські родовища), солі (Дрогобиччина), вугілля (Равщина) займали певне місце у структурі промисловості Галичини, однак не були визначальними. В Галичині мали давню і добру традицію ремесла, серед яких значно поширеними були: гончарство, ткацтво, виготовлення сукна тощо.

1. Розвиток промислового професійного шкільництва Галичини

Професійне промислове шкільництво в Галичині асоціювалося в основному з ремісничою освітою, тому у виданнях майже не зустрічається термін «промислова школа», а в основному вживалося поняття «реміснична школа». Промислове шкільництво Галичини — це нижчі, середні та вищі професійні навчальні заклади. З огляду на стан промисловості краю, в Галичині розвинулися нижчі форми професійної освіти (доповнюючі та професійні ремісничі школи). Кількісно зовсім незначним був прошарок середніх промислових навчальних закладів (2 школи — в м. Львові та м. Кракові), вища професійна промислова освіта була представлена лише Львівською політехнікою. Доповнюючі промислові школи у Галичині склали в другій половині ХІХ ст. найчисельніший тип навчальних закладів професійної освіти. Цей тип професійних шкіл народився на базі недільного та повторювального навчання. Навчання відбувалося вечорами і ставилася мета: доповнення загальноосвітніми та теоретичними професійними предметами практичної професійної підготовки, яку здобував термінатор, учень, навчаючись у майстра. В 90-х р. ХІХ ст. у Галичині існувала кількісно скромна мережа професійних промислових шкіл (час відкриття шкіл 1876-1887 р.). Всього у підпорядкуванні крайової адміністрації було 33 навчальні заклади, а саме: вечірні школи для термінаторів (прак-

тикантів), що знаходились у більших містах (так звані промислові доповнюючі школи) — 15; професійні практичні ткацькі школи — (т. зв. навчальні ткацькі майстерні) — 4; навчальні майстерні і професійні деревообробні промислові школи (столярства, токарства, теслярства, різьбярства, колодійства і кошикарства) — 6; гончарські школи — 2; мереживницькі школи — 2; школи жіночих ручних робіт — 2; промислова виділова (відділова) чоловіча школа — 1; хіміко-технічна дослідна станція виробів з вапна, глини, цементу (Крайова керамічна дослідна станція) — 1.

Всього навчалось у промислових професійних навчальних закладах Галичини 3 628 учнів.

Крім того, у Галичині існували професійні навчальні заклади, які не фінансувалися з крайових коштів, а тому вони не завжди фігурували у звітних документах. КШР не брала участі в керівництві ними. У Львівському воеводстві діяли такі професійні школи: Цісарсько-королівська школа мистецьких промислів у Львові; міська промислово-торгова школа у Львові; ткацька школа в м. Глиняни.

Станом на кінець 1887 р. секретар Крайової комісії домашніх промислів та ремесел Теофіл Мерунович у праці «Опіка краю над промисловим шкільництвом у Галичині» констатував, що в Галичині було діючих 40 промислових шкіл різної категорії, в найкоротшому часі їх кількість мала зрости до 47 [12, с. 8].

Розглянемо конкретні відомості про деякі промислові професійні навчальні заклади Львівщини, що входили у першу мережу крайових професійних закладів Галичини у 80-90 роках XIX ст.

У 1881 р. у Львові відкрито єврейську промислову школу ім. Марка Бернштейна, тобто у процесі реорганізації колишньої початкової єврейської школи для термінаторів за кошти з фонду Марка Бернштейна було створено новий навчальний заклад. Його реорганізація проходила згідно вимог нового навчального планування затвердженого рескриптом КШР від 3 квітня 1883 р. Промислова школа мала два відділення: підготовче і спеціальне. До школи вступало багато молоді. У 1881-1886 р. у школі навчалось 888 учнів [12]. У складі наглядової ради школи були рабин, керівник єврейської гміни, посол сейму, відомі адвокати та представники єврейського товариства ремісників «Яд харузім». Вчительський колектив складався з 10 вчителів.

У 1874 р. у Львові виникло «Товариство жіночої праці». Метою товариства було поширення професійної праці серед жіноцтва. Згодом товариство відкрило професійну жіночу школу, в якій дівчата могли оволодівати професіями, що могли дати їм заробіток. Навчали у школі традиційних жіночих робіт: шиття, мереживництва, виготовлення

бахроми (френзлів), гаптування золотом, аплікації тощо. Значна увага приділялася моральному та інтелектуальному розвитку учениць. Члени товариства опікувалися працюючими в майстернях робітницями, запрошувало їх вільними слухачками до школи.

Вартими уваги є сторінки історії відкриття та діяльності перших професійних навчальних закладів у м. Дрогобичі. У березні 1883 р. за ініціативою місцевого відділку Педагогічного Товариства та Кредитного товариства в Дрогобичі відкрито промислову доповнюючу школу. Своєрідність Дрогобицької промислової доповнюючої школи полягала в тому, що у ній зроблено спробу поєднати навчальну майстерню з доповнюючою школою.

Школа мала назву: «Промислова доповнююча школа з навчальною майстернею художньої обробки дерева та курсами нафтового гірництва». Статут школи був складений згідно зі зразковим статутом і затверджений Міністерством освіти. Навчальний заклад мав такі відділення: підготовче з курсами для неграмотних, де вивчали релігію, польську мову, руську (українську) мову для бажаючих, німецьку мову, географію, історію, арифметику, рисунок і каліграфію. Навчання тривало 3 р. У професійному відділенні, де вивчали польську мову і промислову стилістику, німецьку мову, географію, історію, арифметику, бухгалтерію, рисунок, фізику, навчання тривало 2 р.

На курсі художньої обробки дерева і різьб'ярства з теоретичних дисциплін вивчали конструктивний та орнаментальний рисунок, практичні заняття проводились у майстерні. Навчання тривало 3 р.

На курсі нафтового гірництва вивчали предмети: алгебру і геометрію, геологію і петрографію, геогностичку і географію Карпат, технології нафтових розробок і виварювання солі, гірниче мірництво, теорію нафтових родовищ, машини і механізми нафтових розробок (копалень), бурильну справу, рятівництво в копальнях. Із загальноосвітніх: німецьку та русинську (українську) мови, обчислення. Школа була дещо складнішим навчальним закладом, вела різнопрофільну спеціальну підготовку. Набори учнів були значними, в 1883-1887 р. до школи вступило 613 учнів.

Основну кількість набору школи становили учні промислової доповнюючої школи. Адміністраційна рада школи складалася з представника гмінної ради м. Дрогобича, представників Педагогічного та Кредитного товариств. Вчительський колектив школи був порівняно великим: 10 вчителів (гімназійні професори, вчителі народних шкіл) працювали у промисловій доповнюючій школі. Два катехити: римо-католицький та греко-католицький священники вели у школі навчання релігії. У навчальній майстерні художньої обробки дерева

викладав інструктор Гнатковський Михайло, випускник Технологічного музею у Відні. Вчительський колектив курсу нафтового гірництва складався з 6 викладачів. Це були дипломовані інженери та гімназійні професори.

Дрогобицька промислова доповнююча школа з навчальною майстернею художньої обробки дерева та курсами нафтового гірництва мала добру матеріально-технічну базу для навчання, зокрема: запас підручників для промислової доповнюючої школи, географічні стінні карти, таблиці для навчання рисунку та каліграфії, сницерські знаряддя, токарні верстати, рілечкову машину, столярські знаряддя, спеціальні часописи німецькою мовою, моделі з дроту, мінералогічну колекцію (700 зразків мінералів), вимірювальні столики, спеціальні приладдя для рисунку [12, с. 7]. Навчальний заклад проіснував до 1939 р., послужив базою для створення першої гірничої школи у м. Бориславі.

На особливу увагу з боку дослідників заслуговує промислова боднарсько-колодійська школа у м. Камінка Струмілова (суч. Кам'янка-Бузька на Львівщині), яка була відкрита в 1884 р. з ініціативи та при значній фінансовій допомозі графа Станіслава Бадені з Радехова та графа Казимира Бадені з Буська. Школа мала два практичні відділи, які вели підготовку учнів у дуже добре обладнаних майстернях для підготовки колодіїв (майстри з виготовлення транспортних засобів) і бондарів. На одному, спільному для обох спеціальностей відділі, вивчали теоретичні та загальноосвітні дисципліни.

Навчання у школі починалося з 12-місячного практичного курсу в обох майстернях. Починали учні з елементарного: виготовлення та гнуття клепок, тесання кілків, далі — довбання гнізд, виготовлення окремих елементів виробів. Тренувальний період тривав 6 місяців, далі учні приступали до виготовлення найпростіших виробів із дерева, а саме загальногосподарського призначення: шапликів, скіпців, діжок. Згодом навчальний заклад прославився своїми роботами — транспортними засобами, що були відомими навіть у Європі. Школа діяла до 1939 р.

Крайова дослідна керамічна станція у Львові (1886 р.) була відкрита як установа, що мала допомагати підприємцям налагоджувати виготовлення вапна, цементу, інших будівельних матеріалів, проводити хіміко-технологічні дослідження для гончарів, кахлярів. Згідно статуту Крайової дослідної керамічної станції, вона мала дуже широкі повноваження: проведення експертиз та досліджень матеріалів, що використовувалися для виготовлення дорожніх плит, труб для водопроводів, фаянсу, майоліки, порцеляни тощо; надання практичних професійних порад щодо налагодження технологічних процесів; від-

криття навчальних керамічних, гончарських майстерень; консультування з питань практичного навчання у професійних школах. Крайова дослідна керамічна станція у Львові користувалася авторитетом.

Важливим фактом у розвитку професійної освіти Львівщини у другій половині XIX ст. можемо вважати створення у м. Сокаль центру вивчення та поширення шведської методики ручної праці (слайду).

Влітку 1885 р. Йосиф Седмограй, вчитель сокальської школи, побував у Швеції для вивчення методики навчання слайду. Т.Мерунович у праці «Опіка над промисловим шкільництвом у Галичині», що вийшла друком у 1887 р. у Львові накладом Крайового фонду [15, с. 80-83], подає звіт Й.Седмограя про стажування у Вчительській семінарії м. Насс (Швеція): «Схематичне відображення засад шведської системи навчання зручності (слайду) за теорією О.Саломона, директора семінарії для вчителів тієї науки в м. Насс».

Мета навчання визначалася згідно з урахуванням урядово затвердженою вимогою: підготувати учнів народних шкіл до практичного життя, навчання слайду повинно розвивати духовні та фізичні сили організму дитини. Суть навчання слайду в тому, що у процесі навчання повинно виховуватися почуття поваги та потреби фізичної та ручної праці, привчати до акуратності, пильності, витривалості. Навчання слайду передбачало, що речі, які виготовлялися учнями у процесі навчання, повинні бути потрібними, не вимагали особливої підготовки до їх виготовлення, розрахованими на сили учнів, дуже простими у виготовленні, відповідати фізичним можливостям дітей, ставати їх власністю. У схематичному звіті Й.Седмограя містилася інформація про вимоги до особи вчителя слайду. Зазначалося, що найкращим часом для навчання є 11-річний вік учнів, у процесі навчання слайду варто навчати учнів невеликими групами. Матеріалом для навчання слайду обрано дерево. Роботи з дерева у процесі навчання слайду це — навчання столярної справи, де основний інструмент — ніж. Відрізнявся слайд від ремесла тим, що в ремеслі передбачався поділ праці, а у слайді — ні. Учні працювали за моделями.

Шляхи розвитку професійного шкільництва Львівщини у другій половині XIX ст. були складними та цікавими. Мережа професійних шкіл формувалася по-різному, одні навчальні заклади закривалися, інші — реструктуризовувалися і на їх базі виникали нові навчальні заклади. Станом на 1914 р. за даними «Шематизму королівства Галичини і Володимирії з Великим Краківським князівством» зафіксовано мережу з 35 промислових професійних шкіл [18, с. 918-934].

У 90-х р. XIX ст. в мережі професійних промислових навчальних закладів Львівщини були, зокрема: Крайова гірнича і бурильна школа

у м. Бориславі, Крайова школа ремесел у с. Дороговиж (суч. Миколаївський район на Львівщині), Крайові навчальні ткацькі майстерні в м. Глиняни (суч. смт. Глиняни на Львівщині), Крайова навчальна майстерня виготовлення іграшок у м. Яворів (суч. Львівська обл.), Крайова школа колодіяства і теслярства в м. Камінка Струмілова, Крайова центральна кошикарська школа у м. Львові, Школа кошикарства в м. Рудки (суч. Самбірського району Львівська обл.), Крайові навчальні шевські майстерні в с. Новий Витків (суч. с. Новий Витків Бродівського р-ну Львівської обл.).

Станом на 1914 р. спостерігалася певна стабілізація та кількісне збільшення мережі професійних промислових навчальних закладів у Галичині. В 90-ті р. в мережі було тільки дві промислові школи, що мали статус «цісарсько-королівських» (Ц. к.), тобто таких, що утримувалися з державних коштів. Це були: Ц. к. вища промислова школа в м. Краків та Ц. к. школа мистецьких промислів у м. Львів. У Галичині на кінець передвоєнного десятиріччя Міністерством освіти і віровизнань Австро-Угорської імперії були відкриті різні за професійними напрямками та структурою професійні навчальні заклади.

У мережі професійних промислових навчальних закладів станом на 1914 р. державних (цісарсько-королівських) шкіл було — 8 [18, с. 922-924], крайових промислових професійних шкіл стало 28 [23, с. 926-933]. За час від сформування мережі професійних промислових шкіл у Галичині (90 р. XIX ст.) до 1914 р. (початок першої світової війни) збереглися і розвинулися (отримали статус „крайових») такі навчальні заклади: Навчальні ткацькі майстерні в м. Глиняни, Школа колодіяства і теслярства в м. Камінка Струмілова.

Реорганізувалася кошикарська школа у м. Червона Воля (суч. ПНР); колишня школа кошикарства в м. Ярослав.

Аналізуючи мережу професійного промислового шкільництва станом на 1914 р., спостерігаємо розвиток професійних промислових навчальних закладів, які готували молодь з різних професій. Перелік професій, з яких вели підготовку промислові професійні навчальні заклади Галичини початку XX ст. був не таким різноманітним і проектувався, без сумніву, на стан розвитку промисловості: будівельні професії –теслярі, каменярі; металісти — слюсарі, ковалі; деревообробні професії — столярі, теслярі, різьбярі, токарі; гірничі — бурильники і гірники; транспортники — колодії; ужиткові промисли (народних промислів) — кошикарів (лозоплетіння); шевців, гончарів, ткачів, сукноварів (виготовлювачів сукна). З жіночих професій вели підготовку мереживниць, гаптувальниць. Одиначними для Галичини були Професійні навчальні майстерні в м. Яворів коло Львова, що спеціа-

лізувалися на підготовці робітників для виготовлення дерев'яних дитячих іграшок. Особливе місце займала Крайова керамічна дослідна станція в м. Львові, яка вела важливу і потрібну для навчальних закладів підготовку гончарів, кафлярів, робітників цегельні проводила дослідну і діагностичну роботу.

Курсова підготовка у мережі навчальних закладів цього часу була дуже незначна: курси майстрів столярів та майстрів-шевців.

Окремою групою виділялися доповнюючі професійні школи. У 80-х р. XIX століття (за твердженням Т.Меруновича) було 15 вечірніх шкіл для термінаторів у більших містах, або так званих «промислових доповнюючих шкіл» [15, с. 2]. Станом на 1914 р. в Галичині було 2 державних округи XIIа і XIIб. Перший співпадав з округом Торгової і промислової палати в м. Кракові, а другий — з Торговими і промисловими палатами в містах Львів і Броди [18, с. 918-920]. До XIIа державного Краківського округу належало 57 доповнюючих промислових шкіл. У XIIб державному Львівському і Бродівському округах налічувалося — 38 доповнюючих промислових шкіл. Всього станом на 1914 р. на території тодішнього королівства Галичини і Володимирії вели професійну підготовку за типом доповнюючого навчання 95 професійних закладів. Дані показують значне збільшення їх кількості. Майже в шість разів зросла кількість цих навчальних закладів за порівнюваний період.

У XII Львівському і Бродівському державних округах мережа доповнюючих промислових шкіл охоплювала міста: Броди, Березжани, Бучач, Дрогобич, Ярослав, Калущ, Коломия, Кросно, Львів, Перемишль, Самбір, Сянок, Сокаль, Станіславів, Старий Самбір, Стрий, Тернопіль, Турка, Пустановичі-Волянка, Золочів, Жовква. Ці школи мали своїх представників (делегатів) до КШР та до Крайового комітету. Так, Львівський і Бродівський державні округи у справах доповнюючих промислових шкіл представляли в КШР — 23 вчителів цих шкіл, у Крайовому комітеті теж 23 вчителів [23, с. 919-920]. Звичайно, у цих інстанціях представляли школу по одному представнику, тільки від тих міст, де було більше шкіл — квота залишалася така ж. Наприклад, у м. Львові, де було 16 доповнюючих промислових шкіл, делегатом до КШР був Владислав Клапковський, а до Крайового комітету — Ян Франке. У Львові до 1914 р. доповнюючі промислові школи були відкриті при більшості Львівських шкіл: ім. св. Антонія, ім. М.Бернштейна (для єврейської молоді), ім. Чацького, ім. цісареві Єлисавети, ім. Кордецького, св. Мартина, ім. Міцкевича, ім. Пірамовича, ім. Г.Сенкевича, ім. Собеского, ім. Сташціа, при жіночій школі ім. св. Анни відкри-

то відділення для навчання кравецтва, цукорництва, перукарства та підготовки господинь–шинкарок.

Отже, впродовж другої половини XIX ст., початку XX ст. в умовах освітньої системи Австро-Угорської імперії сформувалася мережа промислових професійних навчальних закладів Галичини. Центром розвитку професійної промислової освіти в Галичині став Львів, навколо якого сформувалася промисловість краю.

У професійних промислових навчальних закладах Галичини могли навчатися звичайні учні або госпитанти (такі учні, що відвідували тільки певні навчальні предмети). Приватної, екстернатної форми навчання у професійних промислових навчальних закладах не було. Коедукація була дозволена у державних промислових професійних навчальних закладах. Умовами прийому дозволялося дівчатам вступати у промислові професійні навчальні заклади. Питання прийому дівчат вирішували директори цих навчальних закладів з тією умовою, щоб той фах, який вони обирали, був можливим для осіб жіночої статі.

Закінчення вишколу у промислових професійних навчальних закладів передбачало для випускників певні права. Так, випускники, що здобували ремісничі професії, могли приступити до самостійного виконання ремесла (професійної праці) згідно з вимогами §14 Промислового закону від 5 лютого 1907 р. За Промисловим законом, якщо випускник здобував освіту у професійній промисловій школі з трирічним терміном навчання, то йому знижувався час на челядничу практику до одного року (це саме стосувалося фабричних робітників). За §14 Промислового закону у звичайній ситуації учні, що навчалися в майстра, здобували фабричне навчання і повинні були «визволятися» (переходити на самостійне виконання професійної праці) через 3 р.

Час проходження челядничої практики знижувався для випускників промислових професійних шкіл у випадку, коли випускник відбув практичне навчання у професійній школі в обсязі не менше як два роки (4 семестри, навіть, якщо ці семестри не були один за одним), випускник теж мав право через рік практики приступати до професійної роботи.

Ті челядники, які після закінчення курсу навчання в майстра, хотіли з метою подальшої професійної освіти навчатися у промислових навчальних закладах з 3-річним терміном навчання як звичайні учні з цілоденним навчанням, зовсім звільнялися від проходження челядничої практики з тим, що учень відразу після закінчення промислової школи міг розпочинати самостійну професійну працю з обраного фаху.

Для претендентів, що зголошувалися на отримання звання будівельного майстра або майстра інших будівельних професій, передба-

---

чених §12 закону від 26 грудня 1893 р., порядок проходження професійних освітніх рівнів був таким: якщо кандидат, що хотів здавати екзамен на звання (професію) будівельного або мулярського майстра, закінчував будівельне відділення вищої промислової школи, то у такому випадку час обов'язкової практики знижувався з шести до 5 р.; для кандидатів на майстрів теслярства і каменяряства — з п'яти років до чотирьох, для майстрів копання криниць — з трьох років до двох. Якщо випускник закінчував школу веркмістрів (майстрів) будівельного напрямку або школу будівельних ремесел, то при проходженні обов'язкової практики для отримання звання майстра теслярства або каменяряства знижувався час цієї професійної практики з п'яти до чотирьох років.

У випадку, якщо кандидат на звання майстра теслярства або каменяряства закінчив професійну школу з отриманням відповідного фаху і з проходженням практики в умовах цієї школи, отримував право на зниження обов'язкової професійної практики з п'яти до трьох р.

Таким чином, бачимо, що отримання стаціонарної професійної освіти в системі промислового професійного шкільництва Галичини в Австро-Угорщині давало значні переваги в отриманні вищих професійних кваліфікацій, ніж традиційне навчання за типом цехового учнівства в майстрів. Це, очевидно, робило професійні навчальні заклади привабливими в очах молоді, яка обирала шлях професійної підготовки. Крім того, приведені нами варіанти зниження часу обов'язкової практики для випускників професійних промислових навчальних закладів засвідчували факт продуманого узгодження прав і можливостей для випускників професійних шкіл та молоді, що здобула професію в майстра. Це робило професійну підготовку в умовах тієї системи професійної освіти взаємопов'язаною та такою, що давала молоді різні можливості для професійного вдосконалення.

Учні професійних промислових шкіл мали можливість отримувати стипендії та допомоги з різних існуючих фондів, інших джерел, що засвідчувало увагу громадськості до учнів професійних промислових навчальних закладів. Були стипендії та допомоги з державних фондів; у призначенні таких стипендій переваги мали сини ремісників та майстрів. Учні державних професійних шкіл мали забезпечення в разі нещасних випадків, що могли статися під час навчальних екскурсій, або в часі роботи у шкільних майстернях.

Мережа професійних промислових навчальних закладів Галичини початку ХХ ст. дотримувалася однієї градації: державні школи мали додаток «цісарсько-королівські», утримувані за рахунок крайових

коштів мали додаток «крайові» і приватні — ті, що утримувалися за кошти різних товариств, фондів, приватних осіб.

Мережу промислових професійних навчальних закладів станом на 1914 р. ми подаємо за довідковим виданням «Шематизм королівства Галичини і Володимирії з Великим Краківським князівством», зафіксовану згідно градації: цісарсько-королівські, крайові, а приватні професійні навчальні заклади в «Шематизмі» не фіксувалися. Довідкове видання крайового значення: «Промислово-торговий покажчик Королівства Галичина» фіксував професійні промислові навчальні заклади за тією ж градацією: цісарсько-королівські, крайові та приватні; подавав ще професійні промислові школи. Як окремий тип шкіл виділялися професійні доповнюючі промислові школи. За цим довідковим виданням у Львівському окрузі Галичини станом на 1912 рік були такі професійні заклади: Цісарсько-королівська (Ц. к.) політехнічна школа в м. Львові. Ц. к. державна промислова школа у м. Львові [14, с. 205-212].

Гірничі професійні школи в системі професійної освіти Австро-Угорської монархії відносилися до промислового шкільництва. В Галичині було тільки декілька професійних гірничих навчальних закладів, зокрема це: Крайова гірничі і бурильна школа в м. Бориславі, де готували бурильників та гірників [14, с. 215-216].

За даними довідкового видання „Промислово-торговий покажчик Галичини» крайових професійних промислових шкіл у Галичині станом на 1913 р. було 40 [14, с. 217-222].

Статус таких, що фінансувалися за рахунок краю, в переддень Першої світової війни мали навчальні заклади Львівського округу: Школа колодійства і теслярства в м. Камінка Струмілова, Школа виготовлення іграшок у м. Куликів (суч. Жовківський р-н Львівської обл.), Центральна школа кошикарства в м. Львові.

У цей час сформувалася мережа крайових навчальних майстерень (деякі створилися з професійних шкіл і навпаки), які теж субвенувалися з фондів краю: Навчальні ткацькі майстерні в м. Глинянах, в м. Косові, Навчальні шевські майстерні в с. Новому Виткові (Львівщина), Навчальні майстерні виготовлення шнурів та виробів з них у м. Стрию [14, с. 218-222].

Професійні школи відкривалися при сиротинцях, інших виховних закладах, найвідомішою була Крайова школа ремесел при сиротинцю фундації графа Станіслава Скарбека в с. Дороговиж (на Львівщині).

Державні, крайові промислові професійні навчальні заклади не могли залишатися єдиними і безальтернативними у професійній підготовці молоді Галичини. Освітнє законодавство Австро-Угорської

імперії передбачало приватні освітні заклади. Станом на кінець першого десятиріччя ХХ ст. у Галичині сформувалася мережа приватних професійних промислових навчальних закладів. Це були переважно навчальні заклади, які готували молодь до роботи в легкій промисловості (кравецтво, шевство), вели підготовку дівчат до праці у власних або чужих господарствах; школи куховарства, служниць, гувернанток тощо. Ці школи утримувалися жіночими та іншими товариствами. Це були невеликі навчальні заклади, часто професійні курси.

Найбільшою приватною промисловою школою була Школа жіночих робіт Товариства праці жінок у м. Львові. Це була школа шиття та білого гаптування (для білизни), що фінансувалася частково за рахунок держави і краю. Школа була з 3-річним терміном навчання, окрім професійної теорії та практики учениці вивчали: релігію, польську мову, історію Польщі, рахунки, географію, природничі науки, вільноручний рисунок (предмети шкіл повторювального навчання) В 1904/1905 н.р. в цій школі навчалося 135 учениць, працювали при школі постійні курси крою білизни, курси пошиття жіночих суконь.

З містечком Угнів на Львівщині пов'язана історія першої Промислової української професійної школи (шевства). Відомості про цей навчальний заклад знаходимо лише у книзі С. Божик «Історія шкіл в Угневі». В 1889–1899 р. там працювала єдина на той час професійна школа з українською мовою навчання. Започаткував її організацію О. Целевич — вчитель народної школи цього містечка. С. Божик писала, що це був інтелігентний і енергійний народний вчитель, який самотужки вирішив допомогти учням шевців (ремесло шевства було поширене в містечку Угнів) досягти вищих результатів в освоєнні своєї професії. Щоб збагнути професійні таємниці шевства, сам О. Целевич оволодів основами шевства, роботою на швейній машині. Наступним етапом підготовчих організаційних заходів енергійного О.Целевича була купівля (зі своїх заощаджень) 2 спеціальних шевських машин та обладнання робітні (майстерні) в одній кімнаті свого помешкання. Набрано учнів, яких поділено на 4 групи, згідно з тим, що вони знали в шевстві, здобувши первинну професійну підготовку у майстра [3, с. 33-34]. Згодом Шевську школу в Угневі було переведено на польську мову навчання.

Школою з українською мовою навчання, яка представляла українське промислове професійне шкільництво в мережі навчальних закладів Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст. була Професійна школа товариства «Труд» у м. Львові. Це була школа для дівчат, навчали в ній кравецтва, крою жіночих суконь, шиття білизни, гаптування, мистецьких жіночих робіт (вишивка, гапт), торгової бухгалтерії, діло-

водства, німецької мови. Також у Львові були такі своєрідні приватні професійні школи (аналогів не було в державному професійному шкільництві): Школа виготовлення білих гудзиків до білизни та кольорових до суконь Товариства промислової допомоги жінкам; «Школа виготовлення краваток Софії Токаревської — «Софія».

Машинне виготовлення трикотажних виробів знаходило поширення серед населення. Обладнання для трикотажного, швейного виробництва, виготовлення гудзиків чи краваток було не таким дорогим, як обладнання для якогось промислового виробництва (наприклад, ковальського чи електротехнічного), тому ці приватні школи обирали саме такі напрями професійної підготовки молоді. Професійні жіночі школи трикотажних робіт (на в'язальних машинах) у Львові були: Мазуркової Софії, Міневської Марії, Теодорович Сабіни. У Львові теж працювали Школа жіночих робіт при ліцеї ім. Королеви Ядвіги (навчали крою, кравецтва, гаптування, мережництва); Школа крою Козловської Михайлини; Навчальний заклад Берлінської Павлини (вивчали крій, шиття і моделювання); Школа крою «Стефанія» (навчали жіночого кравецтва за новими тогочасними зреформованими системами); Школа ручного мережництва Дудревичевої Марії; Школа прикладних мистецтв і ручних робіт Вексовної Марії; Школа прикладних мистецтв Томашевської Марії; Школа домашнього господарства (Ліцей ім. Королеви Ядвіги); Куховарські школи Кордіка Йозефа. Доволі популярними були школи сільських господинь. Вони знаходилися, звичайно, в сільській місцевості, зокрема: в с. Білий Камінь (суч. Золочівщина).

У цьому переліку особливу увагу слід звернути на те, що Товариство «Просвіта» відкрило Школу сільських господинь з українською мовою навчання в с. Угерці Винявські коло м. Рудки Львівської області. Діяльність цієї школи була недовгою, під час Першої світової війни її було зруйновано і вона не відновила своєї діяльності. В мережі професійних шкіл Львівського округу слід згадати такі навчальні заклади: Львівська школа стенографії; Школа стенографії А.Мусяновича. Остання важлива тим, що в ній вивчали стенографію з польської, руської (української) та німецької мов. У Львові було 4 приватні школи бухгалтерії; Школа державного обліку та боргової бухгалтерії [14, с. 229-231].

Приватне професійне шкільництво Галичини було суттєвим доповненням мережі державного промислового професійного шкільництва і відзначалося добрим відчуттям потреб ринку праці, бо пропонувало молоді професії, які користувалися попитом.

Такою була мережа промислових професійних навчальних закла-

дів кінця XIX — початку XX ст. у Галичині. Австро-Угорський період представлений державними, приватними та курсової підготовки навчальними закладами з польською мовою навчання. З українською мовою навчання професійних промислових навчальних закладів майже не було (крім тих, що зазначені в посібнику). Єврейське професійне промислове шкільництво теж заявило про себе і його становлення проходило доволі активно, але теж існували тільки приватні навчальні заклади.

Крайові професійні курси для ремісників і промислових помічників були помітним явищем у професійній промисловій освіті Галичини. Від 1897 р. за сприянням Крайової промислової комісії та Крайового комітету на всій території Галичини до 1914 р. діяли курси. Їх завданням було: навчання ремісничих челядників нових технологій, допомога в ознайомленні з найновішими досягненнями з фахової підготовки.

Найчастіше відбувалися курси зі спеціальностей: бляхар, столяр, швець, переплетник, пекар, мельник, швачка з виготовлення білизни, дистильатор нафти тощо. Такі курси могли відбуватися в кожній місцевості Галичини, де формувалася група з 14 учнів і де місцеві органи влади (гміна, повітовий комітет, промислове товариство) надавали приміщення для проведення курсів, оплачували освітлення, опалення та обслуговування, надсилали до Крайового комітету певну субвенцію готівкою, решту коштів Крайовий комітет покривав за рахунок цільових субвенцій Міністерства публічних робіт та Промислових палат. Порядок для відкриття курсів був таким: потрібно було звернутися з поданням до Крайового комітету, заручившись підтримкою гміни повітових властей. На час навчання на курсах бідні курсанти отримували стипендійну допомогу від 1 корони 60 грошів до 2 корон на день, всі отримували безкоштовно потрібне навчальне приладдя. Після закінчення курсів кожен курсант отримував свідоцтво про закінчення з зазначенням успіхів у навчанні. Про курси повідомлялося окремими повідомленнями у крайовій пресі з зазначенням, де і коли, які курси відбуваються. Навчали на курсах висококваліфіковані професійні викладачі, які здобували освіту за рахунок крайових фондів. До проведення деяких курсів запрошували просто відомих у своїх професіях майстрів, хоч Крайовий комітет старався готувати свої кадри майстрів для системи курсової підготовки. Теоретичні предмети на курсах викладали кваліфіковані інженери.

Курсова підготовка була популярною серед молоді, яка охоче її відвідувала. Однак, навіть на початку XX ст. майстри-ремісники могли забороняти або й чинити опір тим своїм учням, які хотіли відвідува-

ти курси, намовляли своїх молодих співробітників не записуватися на курси. Мало місце певне небажання майстрів до підвищення професійної кваліфікації ремісничої молоді, бо чинився спротив великій справі, яку край проводив для піднесення ремесла та промисловості в Галичині. В курсовій професійній підготовці Галичина мала певні досягнення: тут вперше розпочали підготовку на курсах млинарів (мельників), дуже потрібними були дистильатори нафти (на Бориславських нафтових родовищах) і таку спеціальність могли здобути на курсах у м. Дрогобичі.

Важливим доповнення промислового шкільництва Галичини до 1914 р. були так звані майстерські курси. Завданням цих курсів було ознайомити ремісника-челядника із здобутками техніки, з новими верстатами і пристроями, новими способами обробки матеріалів тощо, готували ремісника-підприємця до праці в нових економічних умовах, навчали особливостей ведення своєї справи в умовах конкуренції. Такі курси мали на меті доповнити знання професійно працюючих ремісників або дрібних підприємців, перш за все, в галузі економіки. Першість в організації таких курсів належить теж Крайовому комітету. З відкриттям у Львові Технічного інституту, побачивши зацікавленість молоді курсовою формою освіти, він розпочав роботу з організації курсів і виявив ініціативу перед Міністерством публічних робіт про передачу Технологічним інститутам монополії на проведення професійних курсів як найкомпетентнішим установам. Технологічний інститут намагався надавати допомогу курсантам з налагоджуванням кредитування і надання фінансової допомоги для тих ремісників, котрі хотіли розпочати свою справу.

Курси, які почали організовувати Технологічні інститути у м. Львові і м. Кракові відбувалися періодично; тривалістю від 4-6 тижнів до 8-12 тижнів. Вони щораз більше завойовували позиції у справі курсової підготовки, вносили свої зміни, відкривали нові спеціальності і з часом монополізували цю справу.

У систему освіти Речі Посполитої Польщі влилися дві, сформованих у різних державних умовах, системи освіти: австро-угорської для територій, що були у складі цієї держави (Львівщина, Тернопільщина, Станіславщина, Перемишльщина, Краківське князівство) та підросійського Королівства Польського. Стан професійної освіти системи обох цих складових був різним, бо саме професійна освіта, більше пов'язана з соціально-економічними умовами держави, ніж загальноосвітня школа.

Такі дві різні специфічні, з різним ступенем розвитку системи професійної освіти злившись разом, доволі швидко витворили нову сис-

---

тематичну, характерну для умов нового суспільства Речі Посполитої Польщі систему професійної освіти, яка в 20-х р. ХХ ст. мала цілий ряд проблем, які органічно привнесли з собою її складові, а саме: професійне шкільництво далі залишалося для населення з таваром недооцінювання і не розумінням його значення для розвитку народного господарства, для майбутнього молоді. Закінчення загальноосвітньої школи, гімназії далі вважалося престижнішим, бо відкривало молоді шляхи у вищі навчальні заклади. В сім'ях тільки іноді зважувалися на вступ молоді до середніх професійних шкіл, закінчення яких давало можливість отримати фахову і повну середню освіту. Фактом продовжував залишатися стан, коли тільки певна частина випускників загальноосвітніх шкіл не закінчували їх, ще менші відсотки були тих, що продовжували навчання в університетах та вищих навчальних закладах. Матеріальне становище багатьох родин не витримувало платної вищої освіти, але все ж вони обирали середню, а не професійну освіту. Молодь з закінченою середньою освітою з пробудженими амбіціями залишалася недовченою: без кваліфікації, без практичної професії, тобто відразу на початку самостійного життя з наріканнями на нього. Потрібно було вести роботу з батьками, роз'яснюючи, що середня освіта не дає гарантій праці, що не всі діти здатні здобути вищу освіту, що вона не дає ніяких привілеїв, що випускники середніх професійних шкіл знаходяться у кращому становищі щодо можливостей отримати працю. При наданні праці молоді в державних чи приватних установах працедавці почали надавати перевагу випускникам середніх професійних закладів перед випускниками середніх шкіл і гімназій.

Освітня політика КШР спочатку здійснювалася в напрямі онімечування українського населення, а згодом — його полонізації. КШР продовжувала існувати і після розвалу Австро-Угорської монархії. Відбулися її невеликі реорганізаційні зміни і ця установа працювала до 1921 р. В цьому ж році у зв'язку з адміністративно-територіальною реформою Галичини КШР була перетворена в Кураторію Львівського шкільного округу (Кураторія ЛШО).

З державних установ Австро-Угорської монархії, що були причетними до розвитку професійної освіти в Галичині, важливою є діяльність Крайового комітету. У відомстві Крайового комітету знаходилися сільськогосподарські школи, установа здійснювала патронат над розвитком ремесел і дрібних промислів. Органом крайового комітету був Крайовий патронат ремесел і дрібних промислів, що був утворений згідно з постановою сейму в 1910 р., згодом затверджений як крайовий відділ, який займався розвитком дрібної промисловості

(зокрема ремеслами і домашніми промислами), підвищенням кваліфікації ремісників тощо.

Розпорядженням ради міністрів Польщі від 9 лютого 1919 р. розпочалося запровадження окупаційного режиму Речі Посполитої Польщі на землях Галичини. У зв'язку з реорганізацією управління і введенням нового адміністративно-територіального поділу в Галичині з 1 вересня 1921 р. було створено воєводства. Територія Західної України була поділена на: Львівське, Станіславське, Тернопільське, Волинське воєводства. Для управління школами в 1921 р. були створені шкільні округи, які охоплювали по декілька воєводств. Львівське, Тернопільське і Станіславське воєводства, тобто більша частина захоплених Польщею українських земель, увійшла в ЛШО, Волинь була включена в Луцький шкільний округ. Кураторія ЛШО підпорядковувалася Міністерству освіти і віровизнань. Вона складалася з таких шести відділів: персонального, загального, початкових шкіл, середніх шкіл, професійних шкіл, позашкільної освіти.

Після захоплення Західної України Польщею виконавчий орган Галицького Крайового сейму Крайовий комітет у Львові був ліквідований. Його функції передані новоорганізованому Тимчасовому комітету «самоуправління» у Львові. Цей комітет виконував цілий ряд завдань і складався з 7 структурних частин — президіуму і шести відділів (департаментів). Зокрема другий департамент крім збору міських податків та інших справ керував організацією домашніх ремесел, крайовими професійними школами і видав крайовим патронатом ремесел і дрібної промисловості. Третій департамент складався з трьох підвідділів і видав сільськогосподарськими школами, громадськими меліоративними роботами, ремонтом доріг, мостів тощо.

У грудні 1924 р. було проведено реорганізацію тимчасового виконавчого комітету самоуправління у Львові. Після цього він здійснював нагляд над різними повітовими підприємствами, нижчими сільськогосподарськими школами, установами самоуправління, благодійними фондами і установами тощо.

Система професійного шкільництва Речі Посполитої Польщі, і в Галичині, остаточно утвердилася у 20-их р. ХХ ст. Для керівництва школами були створені шкільні округи, якими керувала Кураторія шкільного округу. У склад шкільних округів увійшли по декілька воєводств. Львівське, Тернопільське, Станіславське воєводства, тобто більша частина захоплених Польщею українських земель Галичини, увійшли у Львівський шкільний округ. Волинь увійшла в Луцький шкільний округ, Ковельщина — в Поліський шкільний округ. Керував кожним шкільним округом куратор.

Питаннями професійної освіти відала державна загальноосвітня адміністрація.

У 20-30 р. ХХ ст. сформувалася мережа професійних навчальних закладів Речі Посполитої Польщі. Міністерство віровизнань та освіти в 1927 р. видає «Реєстр професійних шкіл Речі Посполитої Польщі» [15, с. 1-78]. Ці школи різнилися не тільки спеціальностями, з яких вели підготовку, але й терміном навчання і вимогою різного рівня загальноосвітньої підготовки. «Умовами прийому до середніх професійних шкіл передбачалося закінчення 7 класів школи або 3 чи 4 класи гімназії; до професійних шкіл вищого типу — 6 класів гімназії. До ремісничо-промислових шкіл приймали молодь після закінчення неповної середньої (повшехної) школи віком 14 р. без урахування результатів навчання у школі (однак при великому напливі абітурієнтів, проводили конкурсний відбір). Закінчення професійних шкіл з базовою освітою 6 класів гімназії (технічні школи, торгові ліцеї і т.ін.) давало право на скорочення терміну служби в армії і можливість отримання офіцерського звання» [15, с. 4-5].

Професійне шкільництво Речі Посполитої Польщі у 30-х р. ХХ ст. було пристосоване до умов господарського розвитку країни, професійні навчальні заклади вели підготовку широкого спектру спеціальностей, молодь мала можливість широкого вибору. Для випускників професійних навчальних закладів майже завжди було гарантоване працевлаштування за фахом, що піднімало престиж професійної освіти над загальноосвітньою школою. Для вибору молоддю були такі професійні навчальні заклади: технічні, агротехнічні, торгові, ремісничо-промислові, професійні жіночі школи, вчительські семінарії з підготовки вчительок ручної праці та професійних умілостей.

Технічні школи готували техніків-механіків, електротехніків, хіміків, гірників, залізничників, спеціалістів для прядильної, будівельно-архітектурної, шляхобудівної галузей тощо. Агротехнічні — рільників, городників, відгодівельників великої рогатої худоби, спеціалістів молочарства з середньою освітою. Торгові — працівників для державних, комунальних, приватних торгових підприємств: бухгалтерів, експедиторів, продавців, працівників магазинів. Ремісничо-промислові школи готували кваліфікованих працівників різних спеціальностей для промислових підприємств.

В освітніх закладах Речі Посполитої Польщі зберігалася коєдукація (окреме навчання учнів чоловічої та жіночої статі), у професійних навчальних закладах вона була вмотивована ще й тим, що в названих типах професійних навчальних закладів молодь жіночої статі не навчалася. Відбулося створення окремого типу жіночих навчальних

закладів, що готували дівчат до самостійної кваліфікованої праці в торгівлі, промисловості (переважно кравецтво), сільському господарстві (городництво), до раціонального ведення домашнього господарства (школи домашніх господинь). До жіночих професійних шкіл Речі Посполитої Польщі зараховували жіночі вчительські семінарії, які готували вчительок ручної праці (слайду) для шкіл.

«Господарський розвиток Польщі йшов по висхідній, налагоджувалося виробництво товарів, які раніше експортувалися, розвинувся експорт сільськогосподарської продукції, вугілля, нафти, цементу, деревини; розвинувся експорт прядильної та металообробної промисловості. Зріс імпорт сировини і готової продукції. Залізниці з'єднували Схід з Заходом. Збільшувався товарообіг, піднімався життєвий рівень населення, зростала потреба в кваліфікованих працівниках у всіх галузях промисловості, торгівлі. Край потребував щораз більшої кількості фахівців з професійною освітою, в той час як потреба на випускників загальноосвітніх шкіл не зростала [15, с.5-6].

Система професійної освіти Речі Посполитої Польщі 20-30-х р. ХХ ст. доволі швидко модернізувалася та зайняла значно вагоміше, кількісно та якісно, місце, ніж система професійної освіти Галичини у складі Австро-Угорської імперії, хоч ураховувався досвід та надбання професійної освіти минулого.

У Галичині було три шкільні округи з переважаючим українським населенням: Львівський, Волинський та Поліський. Всього ж на польськомовних територіях шкільних округів було 10.

Мережа професійних шкіл становила доволі складну структуру різнотипних, різнопрофільних, різнорівневих навчальних закладів, в яких велась підготовка молоді з великої кількості професій. Тип технічних шкіл об'єднував школи майстрів та наглядчів, школи мистецьких промислів, залізничні школи, школи льотчиків, технічні курси для майстрів, ремісничо-промислові школи і курси при Технічних школах [15, с. 7]. Цей тип шкіл поділявся на 16 підтипів. Це були: середні технічні школи (засадничі), вищі технічні школи, школи промислових майстрів та наглядчів, мірничі школи, школи мистецьких промислів, технічні курси для майстрів, державні радіотехнічні курси, приватні радіотехнічні курси, середні та нижчі технічні залізничні школи [15, с. 7-21].

У Львівському шкільному окрузі станом на 1939 р. промислове професійне шкільництво було представлене такими навчальними закладами: нижчими промисловими професійними школами, професійними промисловими гімназіями, промисловими професійними ліцеями. Розглянемо мережу промислових професійних закладів за типами.

Отже, тип нижчих промислових професійних закладів ЛШО на території Львівського воєводства представляли [19, с. 12-15]: м. Яворів — Державна столярська школа; м. Камінка-Струмилова — Державна столярська і механічна школа; м. Львів — Приватна столярська школа ім. А.Коркіса Товариства ремісничих майстерень для єврейської молоді; м. Стрий — Приватна механічна школа Товариства ремісничих майстерень для єврейської молоді.

Потрібно визначити, що чоловічі промислові професійні школи нижчого ступеня після реформи 1932 р. в багатьох випадках заміняли навчання в майстра (термінаторство), на навчання в доповнюючих школах. У таких школах учні здобували виключно професійну практичну освіту у шкільних майстернях, теоретичне професійне навчання було зведене до обов'язкового мінімуму. Такі школи були з трирічним терміном навчання і призначалися передовсім для молоді, яка закінчувала народну школу.

Промислові професійні чоловічі школи гімназійного ступеня ЛШО у Львівському воєводстві були представлені такими навчальними закладами: м. Дрогобич — Приватна 3-класна технічна гімназія Товариства середньої технічної школи №178; м. Львів — Державна механічна гімназія №160; м. Львів — Державна електротехнічна гімназія №164; м. Львів — Приватна механічна гімназія ім. А.Коркіса Товариства ремісничих майстерень для єврейської молоді №176.

Ці навчальні заклади готували висококваліфікованого спеціаліста-ремісника, який у процесі навчання досягав високого практичного і теоретичного оволодіння професією та отримував загальноосвітню підготовку певного рівня. Термін навчання у професійних промислових гімназіях був 3-4 роки. У 3-річних промислових гімназіях четвертий рік навчання був повністю присвячений професійній спеціалізації і організовувався для тієї спеціальності, на яку виникала потреба.

Промислових професійних ліцеїв в ЛШО було чотири: м. Дрогобич — Приватний механічний ліцей Товариства середньої технічної школи №177; м. Ярослав (суч. ПНР) — Державний будівельний ліцей №161; м. Львів — Державний механічний ліцей №162; м. Львів — Державний дорожний ліцей №163 [19, с. 15].

Ці школи ліцейного ступеня були з трирічним терміном навчання, забезпечували вищий рівень професійної спеціалізації, ніж промислові професійні гімназії. Спеціалізація, залежно від потреб професії, починалася від другого року навчання. У промислових професійних ліцеях, крім ґрунтовної професійної теоретичної підготовки учні отримували дуже добру практичну професійну підготовку (ліцеї мали найкраще обладнані навчальні лабораторії, майстерні). Часто

навчальною базою при ліцях було навчальні підприємства того ж професійного профілю. Це вводило учнів у природну атмосферу виробничих процесів, ознайомлювала з господарськими процесами, технікою підприємства тощо.

Для вступників нижчих промислових професійних шкіл та промислових гімназій не передбачалася вимога проходження професійної практики, бо учні перших років навчання цих шкіл були замолодими, щоб можна було проходити практику. Допускалося, що ті професійні навчальні заклади, які мали слабку матеріально-технічну базу для професійного навчання у своїх майстернях, обов'язково посилали своїх учнів на виробничу практику з фаху на підприємства.

Промислові професійні навчальні заклади в мережі професійного шкільництва Речі Посполитої Польщі до 1939 р. не були коєдукаційними. Дівчата в такі навчальні заклади не вступали. Натомість у ЛШО було відкрито доволі значну мережу жіночих професійних навчальних закладів. Жіночі промислові школи ЛШО були представлені такими ж типами професійних навчальних закладів: нижчих професійних шкіл, професійних гімназій, професійних ліцеїв. Мережа таких навчальних закладів за час дії реформи 1932 р. швидко розвинулася, було 12 нижчих професійних жіночих промислових шкіл і 17 — промислових жіночих гімназій. Нижчі жіночі промислові школи ЛШО були представлені такими навчальними закладами: м. Борислав, Приватна кравецько-білизнярська школа сестер Служебниць (з українською мовою навчання); м. Борислав, Приватна білизнярсько-кравецька школа Товариства народної школи; м. Львів, Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства ремісничих майстерень для єврейських дівчат; м. Львів, Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства «Труд» (з українською мовою навчання); м. Львів, Державна кравецько-білизнярська школа; м. Перемишль (суч. ПНР), Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства народної школи; м. Перемишль (суч. ПНР), Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства ремісничих майстерень для єврейських дівчат; м. Самбір, Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства професійної школи; м. Самбір, Приватна кравецько-білизнярська школа фонду О.Готтельфа; м. Жовква, Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства охорони єврейських дітей і молоді; м. Жовква, Приватна кравецько-білизнярська школа Товариства народної школи [19, с. 18-22].

Жіночі професійні навчальні заклади нижчого ступеня з 3-річним терміном навчання, вели підготовку з однієї професії — кравецтво для приватних кравецьких майстерень і невеликих механізованих підприємств до виготовлення жіночого та дитячого одягу.

У мережі професійних жіночих навчальних закладів ЛШО було відкрито жіночі промислові школи гімназійного типу (всього 17). У Львівському воєводстві це були такі навчальні заклади: м. Борислав, Приватна жіноча кравецька гімназія Товариства народної школи №180; м. Дрогобич, Приватна 3-класна жіноча кравецька гімназія Товариства суспільної праці жінок №194; м. Львів, Приватна жіноча кравецька гімназія Товариства ремісничих майстерень для єврейських дівчат №192; м. Львів, Приватна 3-класна кравецька гімназія згуртування сестер Божої опіки №182; м. Львів, Державна кравецька гімназія №170; м. Львів, Державна гімназія мереживництва і гаптування №167; м. Львів, Приватна кравецька гімназія сестер Василянок №183 (з українською мовою навчання); м. Перемишль, Приватна кравецька гімназія Товариства народної школи №184; м. Перемишль, Приватна кравецька гімназія Товариства ремісничих майстерень для єврейської молоді №193; м. Рава-Руська, Приватна 3-класна кравецька гімназія Товариства народної школи №185; м. Жешув (суч. ПНР), Приватна кравецька гімназія Товариства народної школи №186; м. Самбір, Приватна кравецька гімназія Товариства професійної школи №189; м. Станіславів, Приватна кравецька гімназія Товариства промислової школи №188; м. Стрий, Приватна 3-класна кравецька гімназія Товариства суспільної праці жінок №191 [19, с. 22].

Жіночі промислові професійні гімназії були в основному з 4-річним терміном навчання, деякі (6) — 3 річним. Ці навчальні заклади готували кравців з виготовлення жіночого та дитячого одягу, та виготовлення білизняних виробів. У них учениці отримували певний рівень теоретичної та професійної підготовки (вивчали загальноосвітні дисципліни), що давав можливість працювати на великих і середніх підприємствах з виготовлення одягу та білизни, підприємствах з виготовлення мереживних виробів.

Жіночі професійні школи ліцейного ступеня давали ширшу і глибшу професійну та загальноосвітню підготовку, ніж уже названі школи. В ліцях у професійній підготовці був значний акцент на мистецькому рівні виготовлення виробів, передбачалося, що випускниці ліцеїв можуть працювати вчительками шкіл кравецтва нижчого ступеня, вчителями ручних робіт у середніх школах, гімназіях. При підготовці ліцеїсток враховувався морально-етичний та громадянський аспекти — підготовку добрих господинь і організаторок домашнього господарства для майбутніх молодих сімей. Навчання у професійних школах усіх ступенів передбачало серйозну загальногромадянську підготовку молоді жіночої статі. Правда, до 1939 р. на території ЛШО не було організовано ні одного професійного жіночого ліцею, хоч

школи Галичини потребували вчительок жіночих ручних робіт. Професійні жіночі ліцеї були в мережі професійних навчальних закладів Польщі, але знаходились у Варшаві, Кракові інших шкільних округах корінної Польщі.

Професійне шкільництво повинно бути дуже мобільним і швидко пристосовуватися до умов, що виникають у суспільстві. Наймобільнішою формою професійної освіти завжди вважалися курси. Ця ефективна швидка форма підготовки і перепідготовки завжди займала своє належне місце в системі професійної освіти Галичини на різних етапах її розвитку. Після реформи професійної освіти в 1932 р. значення курсової підготовки було підняте на належний рівень; сформувалися курси підготовки і перепідготовки, що відповідали 4 напрямкам розвитку професійного шкільництва: курси промислові, торгівлі, сільськогосподарські, родинного господарства. Професійні курси завжди були еластичною системою підготовки, чітко зорієнтованою на потреби професійної підготовки в тому чи іншому професійному напрямі.

У ЛШО в 30-х р. ХХ ст. справою організації курсової підготовки для промисловості займався Промисловий інститут. Професійні курси організовувалися на території ЛШО при професійних школах: а) при промислових чоловічих школах курсову підготовку здобували робітники для нафтової і газовидобувної промисловості, опалювальники, машиністи, будівельники тощо. Організаційна діяльність Промислового інституту для Східної Малопольщі у Львові ставила собі за мету піднесення кваліфікації ремісників, робітників різних галузей промисловості за допомогою організації курсової підготовки, організаційної та технічної допомоги у відкритті власних підприємств, організації домашніх промислів, пропаганда власного виробництва в Галичині. Найважливішими курсами, що їх організував Інститут були: фарбування і лакування деревини, зварювання і різання металів, бляхарства, лакувальництва, кравецтва, білошкірництва, шевства, перукарства, бетонярства, залізобетонних конструкцій, організації і калькуляції на промислових підприємствах, технічного рисунку, обслуговування котлів центрального опалення, обслуговування парових машин, обслуговування дизельних моторів, обладнання (інсталяції) та обслуговування систем центрального опалення, обладнання водоканалізаційних систем, обладнання газового господарства, техніків з експлуатації газо-водо-електролічильників, годинників тощо. Інформацію, що стосувалася організації курсів, прийому абітурієнтів, оплати тощо, можна було отримати безпосередньо в дирекції Інституту, через оголошення і рекламу. Питання організації

курсів відомчо підлягало Кураторії ЛШО, яка здійснювала керівництво і нагляд за навчальним процесом на курсах. При організації курсів враховувалася інформація, що надходила від зацікавлених у підготовці кадрів роботодавців, підприємств, які замовляли підготовку тих чи інших працівників.

У ЛШО на території Львівського воєводства були ще такі курси: при Державній технічній школі (Львів): курси килимарства: «Радіо»; електротехнічні. Традиційними курсами для дівчат були: курси галантереї і модярства (Львів); курси лляного ткацтва (с. Комарно, Львівська обл.); курси (2) крою і шиття (Львів); курси білизнярства (Львів); курси крою, шиття і моделювання (Львів); курси крою, шиття і виготовлення корсетних виробів (Львів); однорічні курси (школа) професійної кравецько-білизнярської підготовки (м.Перемишль).

У першій половині ХХ ст. промислово розвинуті країни Європи зосередили свою увагу на питаннях професійного порадиництва, науково обґрунтованого обрання громадянами професій (психотехнічне порадиництво). Ці проблеми вирішували психотехнічні інститути, їх розробками користувалися психотехнічні поради з вибору професії. В дослідженнях брали участь вчителі, лікарі, психологи, вихователі, інженери. Психотехнічний інститут, Професійна поради Патронату над ремісничою і промисловою молоддю у Львові — організації, що були причетними і суттєво впливали на розвиток професійної освіти першої половини ХХ ст. в Галичині. Сформувалася доволі розгалужена мережа професійних порадень і психотехнічних установ.

У Галичині мережу закладів професійного порадиництва було зосереджено у Львові. Це зокрема: Професійна поради патронату над ремісничою молоддю; Професійна поради для дівчат товариства соціальної служби; Професійна поради для єврейської молоді товариства «Центос». Значним завоюванням було відкриття Товариством «Рідна школа» Української професійної поради у Львові.

Приватних психотехнічних і професійних порадень було небагато, ці установи, як і професійні навчальні заклади, існували за рахунок товариств, союзів, секцій тощо.

Професійні доповнюючі школи залишалися в мережі професійних навчальних закладів і після реформи 1932 р. відносилися до нижчого типу професійних шкіл. Ці школи ставили собі за мету ознайомлення молоді з засадами професійної діяльності в межах різних професій, ознайомлення з новими методами праці, піднесення загальноосвітнього рівня молоді. У ЛШО було 106 професійних доповнюючих шкіл, в яких навчалася молодь від 14 до 18 р., що професійно працювала у промисловості, торгівлі, ремеслах, сільському господарстві.

Мережа професійних доповнюючих шкіл ЛШО станом на 1939 рік була доволі чисельною. Ці навчальні заклади були державними або приватними. Державних професійних доповнюючих шкіл у ЛШО було 93; на території Львівського воєводства їх було відкрито в багатьох населених пунктах. Доволі густа мережа державних професійних доповнюючих шкіл у Галичині, яка забезпечувала наявність однієї обов'язкової доповнюючої професійної школи майже в усіх містах і містечках. У великих містах Львівського воєводства було по кілька професійних доповнюючих шкіл.

У мережі професійних доповнюючих шкіл у Львівському воєводстві були приватні доповнюючі професійні школи. Мережа їх була не чисельною. У ЛШО станом на 1939 р. всього було 13 приватних професійних доповнюючих шкіл, зокрема у Львівському воєводстві: в с. Дороговиж (Львівська обл.), м. Львові (4), м. Любачів (суч. ПНР), м. Мейсце П'ястове (суч. ПНР), с. Передільниця (суч. ПНР), м. Перемисьль (суч. ПНР), м. Стальова Воля (суч. ПНР), передмістя Скнилів (м. Львів).

Структура професійного шкільництва Польщі згідно з законом від 11 березня 1932 р. про устрій професійного шкільництва передбачала, що основні завдання поширення професійної освіти молоді повинні виконувати школи трьох типів: а) основного; б) школи професійної підготовки; в) доповнюючі професійні школи. Професійні школи основного типу, школи професійної підготовки, охоплювали навчанням незначну частину молоді, що закінчувала народну школу. Значно більша кількість молоді віком 15-18 р., що працювала професійно, повинна була обов'язково відвідувати доповнюючу професійну школу. Цей тип професійної школи гарантував учням отримання необхідних теоретичних і практичних відомостей з обраної професії. Трирічний термін навчання в доповнюючій професійній школі був найбільш поширеним, хоч могли бути 2-річні або 4-річні доповнюючі професійні школи, залежно від складності професії. Професійні доповнюючі школи могли бути загальними і спеціальними. Загальними — для всіх професій, без врахування спеціалізації та спеціальними, наприклад, для металістів, столярів, торгових працівників, садівників тощо. Тип доповнюючих професійних шкіл мав місце, крім промислового, в усіх напрямках професійної освіти: торговому, сільськогосподарському, підготовки молоді до праці у сфері побуту.

Згідно з постановою промислового закону, практичне навчання професії й теоретичне навчання у професійній доповнюючій школі відбувалося одночасно. Після трьох років практики та закінчення професійної доповнюючої школи для ремісничих професій відбу-

вався екзамен в Ремісничій палаті перед спеціальною комісією. Після складання іспиту практикант отримував диплом челядника [19, с. 43]. Самостійне становище міг здобути челядник найшвидше після 3 років професійної практики і після складання екзамену на звання майстра (у розумінні досягнення певного рівня майстерності в обраній професії). Отримання звання майстра давало право відкривати свою власну справу (підприємство) і право прийняття на навчання учнів. Таким чином, стає зрозумілим факт, що тип доповнюючих професійних шкіл витримав випробування часом (кінець XIX — перша половина XX ст.), підтвердив своє пряме походження з системи цехового учнівства, що забезпечувала професійну підготовку молоді Галичини у XVII, XVIII ст.

Навчання в доповнючій школі складалося з таких предметів: відомості про господарську систему країни, відомості про обрану професію, поглиблення професійних практичних знань, які молодь здобувала у процесі праці, загальноосвітніх предметів, що розширювали рівень загальноосвітньої підготовки з урахування господарських особливостей даного регіону.

Доповнючі професійні школи організовувалися як окремі школи, або ж могли бути на правах окремих відділів при професійних школах іншого типу, або ж при загальноосвітніх школах. Доповнючі професійні школи працювали переважно в режимі вечірніх, однак у ЛШО станом на 1939 р. були цього типу школи з денною формою навчання, зокрема у м. Ярославі (суч. ПНР), м. Львові [19, с. 43].

2. Розвиток сільськогосподарського професійного шкільництва Галичини

Розвиток сільського господарства в Галичині кінця XVIII — початку XIX ст. регулювався аграрним законодавством Австрії. Закон 1773 р. був першим австрійської монархії, який мав вплив на Галичину після її приєднання до складу австрійської імперії. За цим законом землі, що були в королівській власності, вважалися державними, була проведена інвентаризація маєтків, відмінено приватні збори на продаж селянам товарів. Закон, що регулював відносини між шляхтою і кріпосними селянами, був виданий у червні 1775 р. Обмежено право безроздільного панського присуду над селянами: селянин мав право звернутися з оскарженням якоїсь справи до циркулу або до центральних властей у Відні. Цісарський патент 1782 р. вивільнив селян з особистої неволі, замінюючи її поміркованим підданством. Селянам надано певних прав: навчатися ремеслу в майстра чи у школі. Селяни

стали підданими цісаря, хоч і залишалися прикріпленими до землі та відбували панщину. В 1781 р. цісарським патентом зменшено панщину тяглових господарств до 3-ох днів у тижні. В 1784 р. було прийнято закон про знесення різних днів допомоги в панських маєтках. Усі попередні закони, що зменшували і конкретно окреслювали повинності селян, було зібрано і поширено у законі 1786 р. Наказано відділити селянські землі від панських. Заборонено проганяти селян з їх господарств, надано селянам право передавати господарство у спадок з умовою його неподільності в руки найстаршого сина в родині.

Кодекс аграрних законів Австрії, що мав назву «Роботопатент», який діяв до 1848 р., регламентував сільськогосподарські відносини в Галичині. Від перших аграрних законів Марії Терези аж до скасування кріпосного права в Галичині 1848 р. було прийнято багато законодавчих документів, що стосувалися регулювання аграрного законодавства Галичини, яка завжди була і залишалася сільськогосподарською провінцією імперії.

Власники великих фільварків розуміли, що використання в сільському господарстві машин та механізмів може врятувати ситуацію в їх господарствах, але використання їх пов'язане з потребою відповідно підготовлених робітників. Розвиток переробної промисловості сільськогосподарської продукції стимулював сільські господарства, його інтенсифікацію. Це призводило до зацікавлення сільськогосподарськими знаннями, бо вони несли нові технології, нові методи господарювання, але не в середовищі галицького селянства. Далі відбувалися такі зміни в сільському господарстві Галичини: земля стала товаром і її вартість зростала, посилювалися процеси класового розшарування селянства, проходив процес концентрації землі в руках заможних селянських верств, надмір робочих рук у сільському господарстві спричинився до аграрного перенаселення та еміграції за кордон, змінювалася структура посівів, почали вирощувати технічні культури, розвивалося тваринництво. Сільське господарство в Галичині дедалі більше набувало торгового характеру. Селянин у Галичині знаходився в дуже своєрідному становищі, бо у другій половині XIX ст. він ще вів натуральне господарство, знаходився в розвитку далеко позаду порівняно з селянами інших європейських країн та країв Австро-Угорщини.

Для розвитку сільського господарства, промисловості треба було ширити професійну освіту в краю. Потреби ремесла, сільського господарства, промисловості все більше вимагали освічених людей. Уряд, перекалавши на плечі селянства тягар податків на освіту, на довгі роки загальмував розвиток освіти в сільських місцевостях. Мало

місце ще одне викривлення у проблемі освіти селян: розпорядженням від 30 листопада 1825 р. Галицьке губернське управління надало права інспекторам звільняти дітей від відвідування шкіл, коли їх батьки будуть вносити відповідну плату за невідвідування школи. »Спостерігається парадоксальне явище: селяни змушені вносити плату за те, щоб звільнити своїх дітей від навчання» [1, с. 7]. Проблема поширення освіти серед галицького селянства натрапляла на спротив з боку панівних класів, бо влада та землевласники не були зацікавленні освітою селянства. Ці обмеження стосувалися не професійної, а початкової освіти галицького селянства, але без початкової не могло бути мови про професійну освіту.

Події «весни народів» 1848 р. захопили у свою круговерть галицьке селянство, революційні події внесли зміни в життя галицького селянства і його освіти. В 1848 р. створено Міністерство освіти і віросповідань Австрії, яке взяло під свій контроль проблеми освіти в т.ч. професійної. В Галичині шкільна система наприкінці першої половини XIX ст. надалі залишалася в силовому полі «Шкільного порядку» та «Політичного уставу». Однак, відбувалися певні зміни: четвертий клас головних шкіл, до якого учні ходили два роки, набрав рис нижчих реальних шкіл, а трикласні школи стали чотирикласними. У сільських школах почали вивчати садівництво, бджільництво, шовківництво. Це було позитивним явищем, засвідчувало певні зрушення у сторону поглиблення базової освіти сільської молоді, підносило довіру до школи та вчителя серед селянства за рахунок введення в навчальний процес практичних сільськогосподарських предметів. Згодом Галичина пішла своїм шляхом капіталізації сільського господарства, бо, на відміну від країн Західної Європи, де розвиток промислового капіталізму спричинився до появи промислової кооперації, в Галичині, в силу об'єктивних причин, розвинулася сільськогосподарська кооперація. Товариство «Сільський господар» стало вершиною сільськогосподарської кооперації, скерувало свою роботу на створення різних виробничих і господарських спілок, вело пропаганду сільськогосподарських знань серед населення через створення мережі читалень, бібліотек, сільськогосподарських шкіл, проведення сільськогосподарських з'їздів, курсів, виставок, організацію масової сільськогосподарської позашкільної освіти молоді тощо.

Інтенсифікація рільництва, можливість застосування в господарствах удосконалених машин та сільськогосподарських знарядь праці, розвиток переробної промисловості вимагали найсучасніших знань та відповідно освічених фахівців.

Першими проявами відчуття потреби сільськогосподарської освіти у Галичині було введення вивчення основ сільського господарства в гімназіях. Учителів для навчання цього предмету готували у Віденському економічному інституті, з яким був поєднаний практичний інститут у Фьозенберзі.

На початку XIX ст. проблему потреби сільськогосподарської освіти для Галичини як аграрного краю піднімала преса, окремі діячі. Дискутувалися різні питання про організацію вищої і нижчої сільськогосподарської освіти. Її витoki теж знаходилися на території Львівського округу. Спробу організації навчального закладу сільськогосподарської освіти розпочали зі створення нижчої рільничої школи на зразок таких, як були в Грігніні, Гогенгеймі в Австрії [20, с. 8]. Проект був здійснений завдяки графові Альфреду Потоцькому, який віддав на потреби школи землю та будинок у маєтку с. Лопушна (Львівщина). В листопаді 1848 р. розпочався перший навчальний рік у цій школі. Прийнято 10 учнів. Педагогічний колектив складався із трьох вчителів. Планувався трирічний термін навчання, але школа проіснувала тільки рік, припинила свою діяльність, довівши, що починати організацію професійної сільськогосподарської освіти треба таки з організації нижчої професійної сільськогосподарської школи.

Засновником рільничої школи в м. Дубляни коло Львова було Галицьке господарське товариство, яке згідно Найвищої постанови від 20 червня 1851 р., відкрило в січні 1885 р. Крайову вищу рільничу школу. Фінансувало школу Галицьке господарське товариство, субвенції школа отримувала з державного та крайового фонду. 1 січня 1878 р. згідно з ухвалою Сейму від 8 квітня 1876 р. за школою закріпився статус крайової школи, і вона перейшла під юрисдикцію крайового відділу. Безпосередній нагляд над навчальним закладом здійснювала надзвірна рада у складі члена Крайового відділу та члена Галицького господарського товариства. В 1901 р. Сейм ухвалив зміну назви школи і рівня підготовки в цій школі. Надалі школа отримала статус вищого навчального закладу і назву «Рільнична академія в Дублянах». Метою навчального закладу була підготовка майбутніх власників, управителів та адміністраторів великих сільськогосподарських господарств. Умови прийому: наявність свідоцтва успішності за середню школу або здані іспити за шість класів гімназії. Навчання тривало 3 р., навчальний рік тривав від 1 жовтня до 15 липня наступного року. Занять було щодня по 6-8 годин. Екзамени здавались щопівроку, але обов'язково був екзамен після закінчення курсу кожного предмету. На першому курсі викладались виключно теоретичні науки: різні розділи фізики, хімії, мінералогії, ботаніки, зоології, деякі розділи економіки і права, нарисна геометрія,

гієна, історія польської літератури. З рільничих наук на 1 курсі вивчали тільки одногодинний курс «Вступ до рільництва.» На другому курсі поруч з небагатьма теоретичними предметами велись практичні заняття з рільничої хімії, вирощування та догляду рослин, годівлі худоби. На третьому курсі вивчали, крім рільничих, такі предмети: молочарство, лісівництво, городництво, рибальство, рільнича меліорація.

На сторінках шематизму від 1914 р. цей навчальний заклад був представлений таким чином: «Рільнича академія в Дублянах під Львовом закладена з ініціативи Галицького господарського товариства постановою цісаря від 20 червня 1821 р.. Відкрито Рільничу академію в Дублянах у січні 1855 р. До грудня 1877 р. була утримувана за рахунок Галицького господарського товариства та за рахунок певної фінансової допомоги з боку держави, крайових фондів. Від 1 січня 1878 р. згідно з розпорядженням Крайового Сейму від 8 квітня 1878 р. Рільничу академію в Дублянах визнано крайовою, її передано під керівництво Крайового комітету. Безпосередній нагляд над навчальним закладом далі здійснювало Галицьке господарське товариство та створена кураторія для такого керівництва, яка складалася з представників (делегатів) від Цісарсько-королівського уряду, крайового комітету, Галицького господарського товариства. Від 1901 року ухвалою Крайового сейму закріплено назву «Академія рільнича в Дублянах» [17, с. 921].

Важливо, що цей вищий сільськогосподарський навчальний заклад виник на базі нижчих професійних сільськогосподарських шкіл. Насправді, цей навчальний заклад став центром сільськогосподарської освіти Галичини, бо готуючи майбутніх власників, посесорів та адміністраторів великих сільських господарств без сумніву впливав на розвиток сільського господарства краю, вів підготовку рільничих інструкторів для всіх родів суспільно-господарської діяльності краю.

Рільнича академія в Дублянах стала закладом, який включав навчальні заклади іншого ступеня: Крайову вищу рільничу школу, Крайову нижчу рільничу школу, Крайову школу гуральництва та Крайову дослідну хімічно-рільничу станцію і Крайову ботанічно-рільничу станцію у Львові. Ці навчальні дослідні установи мали свій вплив на розвиток сільськогосподарської освіти Галичини як такі, що вели важливу дослідницьку роботу, давали необхідну наукову інформацію для сільськогосподарських господарств.

Крайова нижча рільнича школа в Дублянах, заснована Галицьким господарським товариством у 1872 р., до 1877 р. фінансувалася цим Товариством та за допомогою дотацій з державних крайових фондів. Від 1876 р. школа перейшла під керівництво Крайового відділу. Нагляд за діяльністю школи здійснювала Кураторія крайових рільничих

шкіл в Дублянах. Мета навчального закладу: практична підготовка помічників управителів сільськогосподарських господарств. Вимоги при вступі: закінчені 4 класи народної школи, попереднє закінчення доповнюючого курсу навчання з добрими оцінками, або складання вступного екзамену; вік — 16 р. Ті, хто виявив особливі здібності, могли бути прийнятими відразу на другий курс. Навчання тривало 3 р., щоденні заняття — 6 годин. Навчальний рік тривав від 1 липня до 30 червня наступного року, канікул не було. Екзамени учні складали один раз в навчальному році.

Головні предмети: рільництво, догляд худоби, природничі науки, молочарство. Загальноосвітні предмети: математика, польська мова, історія, географія. Практичні заняття відбувалися в навчальному господарстві (шкільний фільварок).

Ц. к. Галицьке господарське товариство у Львові відіграло значну роль в організації та становленні професійної сільськогосподарської освіти в Галичині. Існувало від 3 липня 1845 р., реорганізоване з господарських відділів, що утворювалися в 1866-1869 р. Метою товариства було піднесення сільського господарства краю: городництва, шовківництва, лісівництва тощо. Товариство спрямовувало свої дії на навчання селянства, вело збір наукових сільськогосподарських відомостей, організовувало виставки, видання популярної сільськогосподарської літератури.

Окрім того, Товариство утримувало зразкове господарство у власному маєтку в Дублянах. Саме це зразкове господарство стало базою, на якій у майбутньому виріс комплекс сільськогосподарських навчальних закладів. Товариство мало бібліотеку з 8100 одиниць. Товариство наприкінці 1870 р. нараховувало 1776 членів і 23 господарських відділів. Через свої відділи Ц. к. Галицьке господарське товариство у Львові організаційно охопило всю Галичину і добре виконувало організаційну та освітню роботу серед селянства.

У мережі професійних сільськогосподарських навчальних закладів Галичини кінця XIX ст. найчисельнішим типом навчальних закладів були нижчі рільничі школи. Їх на цілий край було — 7. Це: Крайові нижчі рільничі школи в Дублянах, Ягольниці, Бережниці (коло Стрия), Городенці, Коберницях (суч. ПНР), Суходолі (коло м. Кросно) (суч. ПНР). До цього ж переліку можна зарахувати єдину в Галичині Школу гуральництва (спиртоваріння) в Дублянах коло Львова. Мережа професійних сільськогосподарських навчальних закладів у Галичині не була значною. У Галичині II половини XIX ст. діяли: Крайова середня рільнична школа в Черніхові (суч. ПНР), яку закладено у 1860 р. Краківським господарсько-рільничим товариством, була

однією з найстарших професійних сільськогосподарських шкіл у Галичині [17, с. 925]; Крайова школа городництва в Тарнові (суч. ПНР) виникла як навчальний заклад, який утримувало Ц. к. Міністерство рільництва. Її в 1875 р. було переведено з Ланцута до Черніхова, а з 1 січня 1881 р. її було передано під керівництво Крайового комітету. Згідно ухвали Сейму від 16 січня 1888 р. її вирішили перевести в м. Тарнув, що відбулося в 1889 р. [17, с. 673]; Крайова нижча рільнича школа в с. Ягольниця була відкрита на основі ухвали Крайового Сейму 17 листопада 1883 р. за сприянням Крайового комітету при великій фінансовій підтримці графа Кароля Лянцкоранського з м. Роздолу [17, с. 675]; Крайова нижча рільнича школа в с. Бережниця (коло м. Стрий) відкрита згідно ухвали Крайового сейму, при співучасті Крайового комітету і значній фінансовій підтримці графа Юліана Бруніцького в 1896 р.; Крайова нижча рільнича школа в Городенці, відкрита згідно ухвали Крайового Сейму при співучасті Крайового комітету 15 вересня 1885 р., утримувалася за державні кошти; Крайова нижча рільнича школа в Коберничах була такого ж типу як і попередні. Відкрита 18 листопада 1874 р. при сприянні тих самих державних структур; Крайова нижча рільнича школа в Суходолі коло м. Кросно (суч. ПНР) була відкрита в 1898 р.

У 1898 р. згідно ухвали Крайового Сейму, було сплановано відкриття Крайової школи садівництва у Заліщиках, що була відкрита в 1899 р. [17, с. 254].

Ще дві нижчі рільничі школи були відкриті на початку ХХ ст.: в 1906 р. — Крайова нижча рільнича школа в Мілоціні коло Жешува та в 1913 р. — Крайова нижча рільнича школа в Пілзні. Це були трирічні школи, готували селянську молодь до праці в господарствах.

У 90-х р. ХІХ ст. (точна дата не подається) при сприянні Крайового комітету була відкрита Крайова школа молочарства в Жешуві, яка готувала керівників і помічників керівників для сироварень та молочарень.

У другій половині ХІХ ст. у близькому споріднені з сільськогосподарською освітою була лісівнича і лісгосподарська освіта. Галичина, маючи великі лісові природні масиви, потребувала фахівців для ведення лісового господарства. Навчальні заклади лісівничого характеру, які готували кадри для лісових господарств краю знаходилися на Львівщині. Вища лісова школа в м. Львові, Школа кандидатів на Ц. к. лісничих в м. Болехові.

Ухвалою від 10 січня 1874 р. за постановою Сейму було відкрито Середню школу лісівництва у Львові. Їй відразу було надано статус крайового навчального закладу, призначено фінансування з державних фондів, з фондів Ц. к. Міністерства рільництва. Школа готувала

лісогосподарників. Термін навчання у школі був 3 р. з обов'язковими навчальними походами до лісу та обов'язковою виробничою практикою в лісових господарствах. Після затвердження навчального плану школи Ц. к. Міністерством рільництва рескриптом від 14 липня 1874 р. Крайовий комітет видав Організаційний статут лісової школи м. Львова.

Мета школи: підготовка молоді в галузі лісівництва, зокрема майбутніх лісогосподарників стосовно до потреб краю [17, с. 452]. За типом навчання це була середня професійна школа. Добре обладнана, популярна серед молоді з чітко поставленим теоретичним навчанням, вона давала належну теоретичну підготовку. Заняття мали добру базу, щоб забезпечити учням ґрунтовні практичні знання. Керував практичним циклом занять у Львівській крайовій школі лісового господарства відомий лісівник Г.Стрелецький.

Умови прийому на 1 курс передбачали для вступу 17 р., базова освіта — 6 класів гімназії або реальної школи. Був ще такий варіант для вступу: закінчення 4 класу гімназії або реальної школи і складання вступних іспитів. Можна було вступати відразу на II рік навчання з умовою добрих оцінок з всіх предметів, що вивчалися на 1-му курсі. Важливим моментом при прийомі до цієї середньої професійної школи мав стан здоров'я абітурієнта, його фізичний розвиток. Можливим було навчання екстерном або на правах вільного відвідування. Навчальний заклад підпорядковувався Крайовому комітету при співучасті Крайової комісії у справах рільництва.

У цей час у Львівській крайовій школі лісового господарства навчалося 54 учні. Однак, адміністрація краю не задовольнила домагань учнів щодо переведення школи у статус академії, бо не була зацікавлена в тому, що спеціалістові з вищою освітою на лісівничих засадах треба було платити вищу платню. Крайовий відділ підтримував власників лісів, які зовсім не збиралися підвищувати заробітну плату випускникам школи, яких, до речі, дуже радо приймали на роботу як добрих спеціалістів. Школа випускала таку кількість випускників для лісового господарства Галичини, що піднятися їм по посадовій дробині було досить складно, бо всі вищі посади займали переважно випускники Віденської лісової академії.

У системі сільськогосподарської освіти Галичини велике значення мали мандрівні вчителі сільського господарства. Таку форму позашкільної освіти було встановлено ухвалою Крайового сейму від 5 листопада 1888 р. і 29 листопада 1890 р. Спочатку мандрівні вчителі сільського господарства призначалися в кількості двох осіб, а надалі — в кількості 4 осіб, оплачувалася їх праця коштами з Крайового та державного фонду.

Інститут мандрівних вчителів сільського господарства зберігся в мережі сільськогосподарських навчальних закладів Галичини до 1914 р. У 1914 р. працювало троє мандрівних вчителів сільського господарства [18, с. 928].

Ухвалою Крайового Сейму від 21 листопада 1890 р. встановлено посади крайових інспекторів молочарства [23, с. 677]. Ухвалою Крайового Сейму від 16 лютого 1894 р. було встановлено посаду крайового мандрівного вчителя ветеринарії. Факт існування крайових мандрівних вчителів сільського господарства та ветеринарії, інструкторів молочарства засвідчував певну турботу Крайового Сейму про поширення знань із сільського господарства, ветеринарію та раціонального ведення тваринництва серед переважаючого населення Галичини.

У 1900 р. виник зовсім новий тип сільськогосподарських нижчих шкіл — 11-місячні рільничі школи для підготовки самостійних, озброєних передовою сільськогосподарською наукою, господарів. Метою навчальних сільськогосподарських закладів нового типу з коротким терміном навчання була: освіта селянської молоді для успішного господарювання у власних господарствах та виховання господарів-громадян, які б могли впливати на розвиток сільського господарства. Таке подвійне завдання (навчальне і виховне) вимагало дуже інтенсивної організації навчального процесу в цих школах, самовідданої праці вчителів, щоб за порівняно короткий час навчити, і виховати слабо підготовану до навчання в народній школі селянську молодь. У Галичині, крім цього типу сільськогосподарських шкіл, організовувались рільничі зимові школи та так звані мандрівні курси для селян.

Перша світова війна перервала навчальний процес в багатьох сільськогосподарських школах, навчальні господарства були знищені, втрачена навчальна база. Система сільськогосподарської освіти в Галичині була польськомовною, держава в кінці XIX — на початку XX ст. не утримувала ні однієї української сільськогосподарської школи.

Найдійовішим товариством, що спрямувало свої зусилля на розвиток народної освіти, професійного шкільництва, стало національне культурно-просвітницьке Товариство «Просвіта», яке довгі роки займалося поширенням фахової хліборобської освіти при допомозі відчитів (лекцій), курсів, видаванням фахових хліборобських книжок, утримуванням мандрівних вчителів хліборобства [13, с. 23].

У 1891 р. був прийнятий четвертий статут Товариства «Просвіта», в якому акцентувалося, що метою діяльності товариства була не тільки просвіта, але й турбота про добробут нашого народу. Саме з того часу «Просвіта» стала не тільки освітнім, а й освітньо-економічним товариством. Ще у 1873 р. в Австрії було прийнято закон про коопера-

ви, яким дуже зацікавилися в Галичині поляки та євреї, створюючи цілий ряд своїх господарсько-промислових організацій. Серед українців зацікавлення справою створення господарсько-економічних товариств відбулося лише після того, як Товариство «Просвіта» видало ряд потрібних для народу видань: статут організації позичково-кредитних кас (кредитівок); організаційні засади громадських шпихлірів (комор); засади організації ремісничо-робітничих товариств. У Галичині виникали під патронатом «Просвіти» перші українські ремісничі товариства: «Побратим» (Львів), «Поміч» (Підгайці), «Надія» (Збараж), «Порука» (Поморяни). Діяльність цих українських ремісничих товариств мала велике значення, і хоч час діяльності їх та результативність були різними, вони відіграли важливу роль у формуванні національної свідомості українських ремісників та хліборобів.

Товариство «Просвіта» наприкінці XIX — початку XX ст. стало органом не тільки освітньої, а й економічної, промислової, сільсько-господарської праці серед українського населення. Перші спроби у справі організації професійного українського шкільництва Товариство «Просвіта» зробило організовуючи мандрівні професійні курси. Перші мандрівні курси проводив агроном Василь Король, якого в 1896 р. було прийнято на посаду мандрівного вчителя сільського господарства при Товаристві «Просвіта». Товариство збільшувало кількість мандрівних вчителів, розширювало їх спеціалізацію в напрямі промислово-ремісничих професій.

Діапазон праці Товариства «Просвіта» виявлявся в таких напрямках, що завжди були орієнтовані на молодь в т.ч., професійну. Це — читальні, бібліотеки, народні університети, курси, лекції, самоосвітні гуртки, хори, драматичні гуртки, клуби. Незадовільний стан загальної освіти, засилля чужої мови у шкільництві спричинились до того, що різні товариства брали на себе обов'язок ведення праці щодо організації освіти та національного виховання молоді. «Просвіта» стала фундатором українського професійного шкільництва Галичини і запропонувала українській молоді, яка мала бажання навчатися у професійних школах, професійні сільськогосподарські та торгівельну школи.

Піонером у професійному шкільництві була сільськогосподарська школа в с. Миловання тодішнього Товмацького повіту на Покутті (нині Івано-Франківська обл.). Це була однорічна рільнича школа нижчого типу, яка стала зразком тісної співпраці інтелігенції, селянства та духовенства.

Хліборобською школою для освіти української молоді стала Професійна школа домашнього господарства Товариства «Просвіта» в

Угерцях Винявських коло Рудок (сучасна Львівська обл.). Важливою сторінкою в історії українського професійного сільськогосподарського шкільництва під опікою Товариства «Просвіта», стала Городничо-садівнича школа в с. Миловання на території Станіславівського воєводства (суч. Івано-Франківська обл.).

Після закінчення першої світової війни в Речі Посполитій Польщі нижче професійне сільськогосподарське шкільництво перейшло під керівництво Міністерства рільництва і державних маєтностей. Першою дією Міністерства були зусилля спрямовані на відновлення діяльності існуючих сільськогосподарських шкіл з подальшим розширенням мережі цих шкіл, з метою охоплення сільськогосподарською професійною освітою найчисельнішої армії молоді зі стану дрібного селянства. Міністерство підтвердило думку про те, що і в повоєнних умовах та при зміні державності, найоптимальнішим типовим навчальним закладом для сільськогосподарського шкільництва залишається 11-місячна нижча професійна сільськогосподарська школа, котра за час своєї майже 20-річної діяльності в умовах освітньої системи іншої держави, довела свою придатність готувати кадри для сільського господарства Польщі.

Міністерство рільництва і земельних угідь опрацювало, а Сейм ухвалив 9 липня 1920 р. Устав про народні сільськогосподарські школи, узаконивши тип цих шкіл та надавши їм право на дальше існування. Заклавши організаційні основи нижчого професійного сільськогосподарського шкільництва, Міністерство могло приступити до вдосконалення організації навчального процесу. До того часу усталеного програмного забезпечення ці школи не мали. Більшість сільськогосподарських шкіл до входження в життя Уставу 1920 р. організовували навчальний процес згідно приблизних програм, що уклалися на кожний навчальний рік. У цьому випадку якість складених на навчальний рік програм часто залежала від інтелектуальних можливостей того, хто складав програму. Бувало, що програми тих самих предметів могли бути у школах різними. Міністерство рільництва, приступивши до складання програм для сільськогосподарських нижчих шкіл, використало існуючі програми і запросило до співпраці широке коло фахівців та зацікавлених з метою створення найкращого програмного забезпечення для нижчих професійних сільськогосподарських шкіл. У цьому процесі передбачалось враховувати і той факт, що на навчання приходила молодь з різним рівнем загальноосвітньої підготовки, тому навчанням мало передбачати ряд загальноосвітніх предметів, які потрібні селянинові окрім професійних знань. Навчання в школах було розділено на три семестри так,

щоб теоретичне навчання доповнювалось практичними щоденними заняттями у шкільному господарстві. На перший погляд програма може видатися перевантаженою при однорічному терміні навчання, однак практичне випробування програми показало факт її доцільності. Учень вступав до школи переважно з певним практичним досвідом домашнього ступеня підготовки, однак саме він ставав основою швидкого засвоєння практичних занять у школі. Треба сказати, що належне виконання учнем програмного теоретичного та практичного навчання в однорічній сільськогосподарській школі передбачало успішне засвоєння програми при інтенсивній праці впродовж навчального року та дуже інтенсивному процесі навчання силами вчителів та інструкторів. У 1921 р. видавництво Міністерства рільництва та земельних угідь Речі Посполитої Польщі, силами Департаменту рільництва, відділом рільничої освіти за номером 13 опублікувало «Програму народної рільничої чоловічої школи з 11-місячним навчанням». Ця програма містила: розподіл предметів на семестри, кількість предметів (14), кількість годин на кожний предмет. У школі вивчали: релігійно-етичну науку, польську мову, рахунки (з обчисленнями та обмірами), географію, історію Польщі, найважливіші явища мертвої природи, рільництво, годівлю тварин, ветеринарію, городництво та бджільництво, господарські та суспільні засади праці на селі, основи сільського будівництва та охорону людського здоров'я.

Не деталізуючи процесу розвитку сільськогосподарської професійної освіти 20-30-х р. ХХ ст., констатуємо факт її розвитку. В мережі сільськогосподарських навчальних закладів ЛШО станом на 1939 р. було доволі багато професійних навчальних закладів з однорічним терміном навчання: школи рільничої підготовки, школи сільськогосподарської підготовки I-го та II-го ступенів, школи професійної підготовки для ведення родинного господарства (жіночі) I-го та II-го ступенів. У ЛШО станом на 1939 р. таких шкіл було: шкіл сільськогосподарської підготовки — 13; шкіл підготовки до ведення родинного господарства — 7.

Назвемо всі професійні сільськогосподарські навчальні заклади, які були в мережі ЛШО станом на 1939 р.: м. Альбігова (суч. ПНР), Публічна жіноча річна рільничка школа; м. Городенка, Державна жіноча річна рільничка школа; м. Калуш, Приватна жіноча річна рільничка школа Товариства господарської освіти жінок; м. Корчина (суч. ПНР), Приватна жіноча річна рільничка школа сестер Службниць Н.С.І.; с. Миловання (Івано-Франківська обл.), Приватна чоловіча річна рільничка школа Товариства «Просвіта» (українська мова навчання); с. Мокшишув (суч. ПНР), Публічна чоловіча річна рільничка школа;

м. Олесько (коло м. Львова), Публічна жіноча річна рільнича школа; с. П'ядики (коло м. Коломия), Державна чоловіча річна рільнича школа; с. Підгірці (коло м. Львова), Приватна жіноча річна рільнича школа Товариства господарської освіти жінок; м. Перемишль, Приватна жіноча річна рільнича школа сестер Службниць Н.С.І.; с. Шибалин (коло м. Бережани), Приватна жіноча річна рільнича школа Михайла Васькова (українська мова навчання); с. Новий Витків (коло м. Радехова Львівської обл.), Приватна жіноча річна рільнича школа Товариства господарської освіти жінок; м. Жаб'є (суч. м. Верховина Івано-Франківської області), Державна чоловіча річна рільнича школа [19, с. 40-41].

Школами підготовки до ведення родинного господарства у ЛШО станом на 1939 рік були: м. Коломия, Приватна школа підготовки до ведення родинного господарства I-го ступеня Товариства «Вузет»; м. Львів, Приватна школа підготовки до ведення родинного господарства I-го ступеня Товариства ремісничих майстерень для єврейської молоді; м. Львів, Приватна школа підготовки до ведення родинного господарства I-го ступеня сестер Божої опіки; м. Львів, Державна школа підготовки до ведення родинного господарства II-го ступеня; м. Перемишль, Приватна школа підготовки до ведення родинного господарства I-го ступеня Товариства народної школи; м. Жешув, Приватна школа підготовки до ведення родинного господарства I-го ступеня Товариства народної школи; м. Станіславів, Приватна школа підготовки до ведення родинного господарства I-го ступеня Товариства промислової школи [19, с. 41].

Школи рільничої підготовки мали на меті вишкіл молоді до праці в селянських господарствах, даючи учням основні практичні відомості. Ці школи не давали професійної спеціалізації, навчальні програми можна було корегувати щодо регіональної специфіки.

Школи підготовки для ведення родинного господарства були I-го та II-го ступенів. Різнилися вони базовою освітою вступників і передбачали освіту молоді (дівчат) з ведення домашніх господарств (ферм), готували до вмлої та наукової організації власного господарства, практичного ведення господарства, його адміністрування. Випускниці могли працювати у власних господарствах або робітницями в чужих господарствах. Школи підготовки для ведення господарства I-го і II-го ступенів різнилися базовою освітою вступників (I-й ступінь — закінчували народну школу, II-й ступінь — закінчували гімназії або загальноосвітні ліцеї. Для останніх особливістю було те, що випускниці могли працювати у великих, багатих господарствах).

У ЛШО станом на 1939 р. були такі сільськогосподарські професій-

ні школи: нижчі сільськогосподарські школи, сільськогосподарські гімназії, сільськогосподарські ліцеї.

Нижчих сільськогосподарських шкіл в ЛШО нараховувалося 7: с. Бережниця (коло м. Стрия); Державна рільнича школа (з українською мовою навчання) (2 р. навчання); м. Городок (коло м. Львова), Державна рільнича школа (2 зими); м. Львів, Державна школа городництва (3 р. навчання); м. Жешув, Державна школа молочарства і сироваріння (1 р. навчання); с. Слобідка Лісна (коло м. Коломия); Приватна рільнича школа фонду барона Гірша (2 р. навчання); м. Суходол (коло м. Кросно, суч. ПНР); Державна рільнича школа (1,5 р. навчання); м. Заліщики (Тернопільська обл.); Державна школа городництва (3 р. навчання).

У мережі ЛШО була одна сільськогосподарська гімназія — м. Мілоцін (суч. ПНР) Державна 3-класна рільнича гімназія №27.

Ліцеїв у мережі ЛШО станом на 1939 р. було тільки два: с. Черниця (коло м. Львова), Державний рільничий ліцей №26 (з українською мовою навчання) (3 роки навчання) і с. Язловець (коло м. Бучач), Приватний ліцей сільських господинь сестер Непокалянок [19, с. 27-28].

У мережі професійних сільськогосподарських навчальних закладів 40-ві р. XX ст. на території Львівського воєводства досяг значного розвитку Інститут Господарської освіти жінок у Снопкові (тодішнє передмістя Львова), який виріс з колишньої Школи домашнього господарства.

3. Розвиток торгового професійного шкільництва Галичини

У другій половині XIX ст. торгівля в Галичині почала набирати типових рис торгівлі капіталістичного суспільства. Розпочався процес занепаду великих торгових ярмарків, які були традиційними осередками торгівлі в Галичині в першій половині XIX ст. і на яких зосереджувалася торгівля промисловими та сільськогосподарськими товарами. Осередками торгівлі в містах передовсім, а згодом у селах, стають магазини — постійні пункти продажу товарів.

У Галичині торгівля набирала певної спеціалізації: торгові перевезення, торгове посередництво, торгові агенти та комівояжери. На цей час спостерігається значне зростання розвитку банківських та кредитних установ. Більші промислові підприємства мали поділ праці, поділ робіт за спеціальностями, виникла потреба в бухгалтерських і касових книгах, торгової кореспонденції. Торгівля в Галичині набирала рис характерних для розвитку торгівлі в європейських країнах. Наприкінці XIX ст. набирає швидкого розвитку кооперація. В

1907-1914 р. мережа кооперативних товариств у Галичині охоплювала приблизно 11 тис. членів. Розвиток кооперативної торгівлі призвів до появи кредитних спілок. Традиція кас взаємодопомоги (гмінні каси) мала місце в Галичині першої половини XIX ст., а друга половина XIX ст. позначена розвитком кредитних спілок типу Райфайзена. В 1883 р. виник великий Крайовий кредитний банк. Він надавав кредити кооперативам, малим підприємствам, фінансував гіпотеки, надавав інвестиції.

Від 1850 р. в Галичині з'являється новий тип торгових інституцій-Торгово-промислові палати у Кракові, Львові, Бродях. Перелічені процеси, що об'єктивно відбувалися в Галичині, викликали потребу нагального розвитку професійної торгової освіти. Професійна торгова освіта сформувалася в Галичині найпізніше, тобто була наймолодшою за часом виникнення від промислової, сільськогосподарської освіти.

Професійні торгові школи в Галичині з'явилися в першій половині XIX ст., але вони не стали навчальними закладами, які б творили систему професійного торгового шкільництва.

Зміна суспільно-економічних ситуацій у Галичині — надання автономії, створення КШР, розвиток споживчої кооперації, зміни в сільському господарстві привели до того, що професійне торгове шкільництво як система оформилася аж наприкінці XIX ст. Професійні торгові школи Галичини розпочали підготовку кадрів для торгівлі, сфери послуг, торгової адміністрації на початку другої половини XIX ст. Вони не відзначалися організаційною і програмною однорідністю, були різними за організаційними і програмними засадами. На кінець XIX ст. — початок XX ст. в Галичині торгове професійне шкільництво сформувалося в системі, яка включала 4 основні типи торгових шкіл: доповнюючі торгові школи, річні торгові курси, двокласні торгові школи, вечірні торгові курси для працюючої молоді та дорослих.

Торгові професійні школи були не складними в організації, не потребували значних коштів на придбання устаткування.

Історія розвитку професійної торгової освіти в Галичині датується початком XIX ст. В 1817 р. було відкрито у Львові реальну школу, в якій готували учнів до практичних професій. Це була 3-класна реальна школа, яка не мала конкретної професійної орієнтації. Вісім років пізніше її було реорганізовано на школу, що готувала до занять технікою або торгівлею. В 1835 р. школу реорганізують на навчальний заклад, що мав статус ліцею, далі відкрито торгове відділення і навчальний заклад отримав назву «Торгова і реальна академія». В 1844 р. з неї утворено «Технічну академію», в якій ще певний час існу-

вало торгове відділення. В 1899 р. у Львові на базі цього навчального закладу створено Вищу торгову школу, яка в 1902 р. отримала статус «Торгової академії». Той самий навчальний заклад, заснований у 1817 р., вважається родоначальником Львівської політехніки. Ставши вищим навчальним закладом, один з відділів школи, торговий, стає згодом середнім професійним торговим навчальним закладом, бо центральна освітня влада не хотіла допускати до появи на території Австро-Угорщини ще одної вищої школи, окрім існуючих Торгової та Експортної академії у Відні.

Торгова професійна освіта, сформувавшись як самостійне освітнє явище аж наприкінці XIX — початку XX ст., відділилася від промислової професійної освіти. Передісторія розвитку цієї галузі була такою: промислова і торгова освіта не розділялися, бо сприйняття їх базувалося на такому твердженні: торгова освіта — це різновид промислової. Було поширене ще одне бачення проблеми торгової професійної освіти: а чи потрібна спеціальна освіта взагалі, коли, маючи вроджену схильність до торгівлі (часто приводили, як приклад, вроджені торгівельні здібності представників єврейського народу), можна з певним багажем загальноосвітніх знань цілком добре працювати. Ось яку характеристику ситуації, що пов'язана з проблемами розвитку професійної освіти, дав С. Левицький у праці «Професійне шкільництво з огляду на реформу середньої школи», що вийшла у Львові в 1908 р. накладом Товариства торгової школи. Наголошуючи на тому, що купецької (торгівельної) школи у правдивому розумінні того слова Галичина не мала до того часу взагалі, нечисельні торгівці це або самоуки, або вихованці інших шкіл, переважно німецьких, загал же дрібних торгівців — це люди професійно недовчені або взагалі не професіонали [11, с. 14]. Не менше влучною є характеристика цього ж автора щодо проблеми розширення професійної торгової освіти в контексті розвитку професійної освіти Галичини. С. Левицький з іронією писав, що останньо (мав на увазі початок XX ст.) мало місце певне явище спочинку на лаврах. У Галичині професійна освіта з кінцем XIX ст. переживає етап піднесення, відкрито дві торгові академії, торгові, професійні промислові, лісові, гірничі, сільськогосподарські школи, були певні успіхи, але потім все застигло, — не було руху і бажання вдосконалювати систему професійної освіти Галичини. Об'єктивні ж суспільні умови вимагали свого: розвиток капіталістичних відносин, фабричної промисловості, проблеми реалізації виробленої продукції вимагали висококваліфікованих фахівців [11, с. 12]. Таким чином бачимо, що справді проблеми розвитку торгової професійної освіти накладалися на проблеми розвитку професійної освіти і були в багатьох випадках спільними.

Структура торгової професійної освіти в Галичині кінця XIX — початку XX ст. була такою: вища торгова освіта — торгові академії, нижча — двокласні торгові школи та торгові доповнюючі школи. Вищі торгові школи в межах систематичної спеціальної освіти готували кадри для виконання різноманітної діяльності в галузі торгівлі. Вони готували торгових спеціалістів вищої кваліфікації: шефів торгових підприємств, службовців банків вищих рангів, кас, транспортних установ, комівояжерів, експортерів. Торгові академії мали 4-річний термін навчання. При академії працювали однорічні торгові курси для випускників середніх шкіл, професійні торгові курси для дорослих, доповнююча торгова школа. Така ж організаційна структура була у Краківській торговій академії.

На початку XX ст. у Галичині окрім двох торгових академії (Львів, Краків) та кількох доповнюючих торгових вечірніх шкіл не було професійних торгових навчальних закладів з одно-, дворічним терміном навчання. Відчувалася потреба у спеціалістах, які б мали торгову професійну підготовку для праці в невеликих торгових та промислових підприємствах. Дві приватні двокласні школи з німецькою мовою навчання існували раніше, але призначені вони були для єврейської молоді. Це — торгова школа в Самборі, що утримувалася з фонду ім. Готтгельфа та приватна торгова школа с. Вайнберга у Станіславі. В 1900 р. почала працювати перша концесіонована приватна торгова школа Генріка Рауша в м. Тарнові. В цій школі крім дворічного курсу навчання було відкрито однорічний курс для чоловіків, жінок та вечірні курси для працюючої в торгівлі молоді.

Певні особливості в організації професійної торгової освіти в Галичині мали місце в історії жіночої віділової школи ім. Королеви Ядвіги в м. Львові (1879). Історія цієї школи детально описана М. Барановським [2, с.219-231] та тісно пов'язана з проблемою розвитку торгової та жіночої професійної освіти в Галичині. Зокрема йдеться про те, що на базі цієї жіночої віділової школи створено умови для відкриття різнорівневих та різнопрофільних спочатку курсів, а потім професійних навчальних закладів: доповнюючої професійної школи жіночого домашнього господарства, торгової школи та кравецтва для жінок. Створення професійної торгової школи відбулося шляхом виділення предметів: торгової географії, арифметики, бухгалтерії, торгової кореспонденції, які вивчалися в доповнюючій професійній школі жіночого домашнього господарства, як основних для торгової професійної освіти [2, с. 228]. Для повного курсу навчання додано ще предмети: торгове і вексельне право, товарознавство.

Таким чином, річні торгові курси при жіночій школі ім. королеви Ядвіги в м. Львові реорганізовано на дворічну торгову школу. Організаційно виділова та торгова професійна школи були пов'язані між собою, а випускниці виділової школи могли вступати в торгову професійну школу.

Двокласні торгові професійні школи були основним типом нижчої торгової професійної освіти і поширені не тільки в Галичині, а в усіх кряях Австро-Угорщини. Завдання двокласних професійних торгових шкіл: підготовка молоді до занять торгівлею в поєднанні з частковою загальноосвітньою підготовкою. Школи готували торгових помічників. Звичайно двокласна професійна торгова школа складалася з двох класів та одного підготовчого. До підготовчого класу могли вступати випускники народної школи, що мали 14 років. Вступники, яким виповнилося 14 років і вони закінчили виділову школу, вступали відразу до першого професійного класу. Свідоцтво про закінчення такої двокласної торгової школи було достатнім для самостійної праці у сфері торгівлі.

Доповнюючі торгові школи теж були поширеним типом торгових професійних навчальних закладів у Галичині. Завдання доповнюючих професійних шкіл — забезпечення професійної торгової освіти особам, які вже практично працювали в торгівлі, доповнення їх практичних знань і кваліфікації, піднесення через освіту рівня прибутковості їх праці. Доповнюючі торгові школи були з трирічним терміном навчання, 8-годинним тижневим навантаженням.

У галузі підготовки спеціалістів для торгівлі швидко завоювали певне місце курси. Курсова торгова підготовка була популярною серед молоді, дорослих. Торгові курси, що були з однорічним терміном навчання, передбачали тільки професійну підготовку певного рівня. На курсах бажаючі могли підготуватися до здачі іспитів у приватних торгових навчальних закладах.

Професійні навчальні заклади, що готували фахівців для сфери торгівлі, підпорядковувалися КШР, власне перебували в тому підпорядкуванні до органів влади, що і професійні промислові навчальні заклади. Однак, станом на початок ХХ ст. мережа торгових професійних шкіл в інших кряях Австро-Угорської імперії була набагато чисельнішою. За даними Звіту (справоздання) Ц. к.КШР за 1906-1907 н.р. торгових професійних шкіл у Чехії було 20, в Нижній Австрії — 18, а всього в державі — 58. Станом на початок ХХ ст. в Галичині не було ні однієї державної або крайової професійної торгової школи, що засвідчувало і в цій галузі професійної освіти певні дискримінаційні явища щодо цього краю.

Для міської молоді у Львові було засновано Торговельну школу Товариства «Просвіта». Це була перша українська професійна торговельна школа, що згодом стала найпопулярнішим навчальним закладом серед молоді. Школу любовно називали «торговелькою», а її випускники стали основною кадровою опорою підприємств українського торгового бізнесу першої половини ХХ ст. в Галичині.

Цісарським рескриптом від 1910 р. затверджено право відкриття Торговельної школи, первісна назва якої звучала: «Торговельна школа «Просвіти» у Львові». Завданням школи була підготовка професійних діловодів для підприємств, спілок, приватних торгових підприємств. Для здійснення керівництва школою Головний відділ Товариства «Просвіта» створив окрему кураторію, в яку ввійшли представники українських крайових культурних і фінансових установ. Першим директором школи був Роман Залозецький, довголітнім директором школи був Денис Коренець — педагог, історик, кооперативний діяч, піонер українського професійного шкільництва.

Початково термін навчання у школі був дворічним. На її фінансування Товариство «Просвіта» призначало щорічну субсидію розміром 3800 корон. Школа була коєдукаційною, тобто в ній навчалися хлопці і дівчата разом. Навчання у школі велось згідно програм, затверджених Міністерством освіти і віросповідань.

Школа мала значні успіхи, зростала її популярність серед українського громадянства. Її випускники успішно працювали в торгівлі, кооперативних установах. Молодь української Торговельної школи Товариства «Просвіта» у Львові часто брала участь у протипольських демонстраціях, інших політичних акціях. Школа працювала під час німецької окупації, а після закінчення другої світової війни не відновила своєї діяльності.

Навчальний процес у Торговельній школі Товариства «Просвіта» був організований складніше, ніж у попередньо проаналізованих навчальних закладах. Приймали учнів до школи після виповнення 14-літнього віку, закінчення трьох класів середньої або виділової школи. Можливим був вступ до школи і з нижчою базовою освітою, але для таких абітурієнтів передбачалися вступні іспити з предметів: українська і німецька мови, математика, геометрія, географія, природа. При школі було підготовче відділення (підготовчий курс уведено в 1917 р.). Навчальний процес у школі складався з загальноосвітнього та професійного циклів. Професійний цикл становили предмети: наука про торгівлю, торгова математика, торгівля та вексельне право, кореспонденція та конторське діловодство, книговодство, торгова географія, товарознавство, державознавство, стенографія, каліграфія,

ведення зразкової контори, наука про спілки (кооперацію), машинопис. Загальноосвітні: релігія, українська мова, польська мова, німецька мова, історія, гігієна, руханка (фізкультура). Цей навчальний заклад торгової професійної освіти з українською мовою навчання був зразком для процесу розвитку та становлення професійної української освіти в Галичині.

Мережу професійних торгових навчальних закладів Галичини проаналізуємо станом на 1914 р., беручи до уваги приблизно 10-річчя розвитку цієї галузі професійної освіти. Структура торгової професійної освіти Галичини зберігала ту саму вертикаль, що була закладена в структуру системи професійної освіти Австро-Угорщини: вища, нижча (середня), професійна школа, доповнююча професійна школа, курсова підготовка. Торгова академія у Львові поєднувала в собі навчальні заклади різних рівнів: вищого, нижчого і курси. В системі торгової професійної освіти Галичини були державні та приватні навчальні заклади (на нижчому рівні та курсах). Нижчі професійні торгові школи могли бути власністю товариств, організацій; курси — приватних осіб.

У мережі торгових професійних навчальних закладів (за даними „Шематизму королівства Галичини і Володимирії з великим Краківським князівством на 1914 р.) подаються відомості тільки про 4 навчальні професійні торгові заклади, що мали статус крайових: Крайова торгова школа в м. Бяка, Крайова торгова школа в м. Городи, Крайова торгова школа в м. Перемишль, Крайова торгова школа в м. Тарнув [18, с. 934]. Дещо ширші відомості про мережу нижчих професійних торгових навчальних закладів маємо за довідником „Торгово-промисловий покажчик королівства Галичини», який фіксує такі державні двокласні професійні торгові школи: Двокласна торгова чоловіча і жіноча торгова школа при Торговій академії в м. Кракові та Двокласна торгова школа при Лицеї ім. королеви Ядвіги в м. Львові. Приватні професійні торгові нижчі навчальні заклади за тим же виданням такі: Двокласна чоловіча торгова школа С. Вайнберга в м. Станіслав, Двокласна чоловіча торгова школа фундації О.Готфельде в м. Самбір, Двокласна жіноча торгова школа Товариства народної школи в м. Тернопіль, Двокласна торгова школа в м. Вадовіце, Двокласна чоловіча торгова школа Товариства торгової школи в м. Львові [12, с. 245].

Ці приватні професійні торгові навчальні заклади були в основному у двох варіантах: двокласна школа з підготовчим відділенням або двокласна школа без підготовчого відділення. При чоловічих торгових школах у Львові, Станіславі були однорічні торгові курси для дівчат.

У м. Львові Товариство торгової школи мало дві школи. Одну традиційну двокласну і другу — Приватну торгову школу Товариства торгової школи. Саме з цією школою пов'язана історія створення нового типу професійної торгової школи. Ініціатором у створенні системи торгової освіти в Галичині було львівське Товариство торгової школи. Саме в середовищі цього товариства зібралися ті, хто розумів важливість процесів розвитку торгової освіти — цієї дуже важливої галузі професійної освіти. Було розуміння того, що торгова освіта повинна розвиватися паралельно з промисловою професійною освітою, що треба дбати, щоб не було дисбалансу в цьому процесі. Відчутним було також розуміння того, що так як торгівля і промисловість взаємозалежні між собою, так промислова і торгова професійна освіта повинні відповідати одному рівневі навчання.

У статуті Товариства Торгової школи в м. Львові визначено мету діяльності і напрями роботи: виключно професійне торгове шкільництво. Зокрема, йшлося про відкриття й утримування у Львові (при можливості і в інших містах Галичини) торгових шкіл, організацію короткотермінових спеціальних торгових курсів, популярних лекцій з галузі торгівлі, видавництво підручників популярних і спеціальних тощо. Це було товариство, членство в якому вимагало серйозних коштів: засновники вносили одноразово 200 корон, члени — 50 корон щорічно, підтримуючі члени — 12 корон. Львів, завдяки діяльності цього товариства, став батьківщиною нового типу професійної торгової школи, аналога якій не було в системі професійної освіти Австрії. Це — Приватна торгова школа Товариства торгової школи в м. Львові (саме так подає повну назву цього навчального закладу Торгово-промисловий покажчик королівства Галичини) [14, с. 215]. Вона стала прикладом можливих інновацій для системи професійної освіти цілої Австро-Угорської імперії. Львівська торгова школа разом з товариством, яке її організувало, стала першою конкретно діючою моделлю нового зразка професійного торгового навчального закладу, якого вимагали тодішні суспільно-економічні умови в Галичині. Найпоширенішим типом нижчих професійних шкіл в Австро-Угорщині були двокласні торгові школи. Львівська торгова школа Товариства торгової школи була 4-класною школою за типом віділової з торговою спеціалізацією. Метою школи була освіта хлопців, які вирішили стати торговими практикантами. Школа передбачала в разі потреби навчання на підготовчому відділенні. Закінчення школи не звільняло, однак, випускників від відвідування доповнюючої торгової школи.

Все ж тип 2-класної нижчої професійної торгової школи не перестав існувати. При Краківській вищій торговій школі було відкрито

зразкову 2-класну торгову школу австрійського типу і зроблено спробу модернізувати цей тип школи. Однак, на фоні Львівської торгової школи Товариства торгової школи було добре видно переваги останньої над типом двокласних торгових шкіл, поширених в Австрії. Однак, цей експеримент не набрав великого резонансу в силу історичних подій, які кинули Галичину в систему освіти Речі Посполитої Польщі. Все ж досвід 4-класної Торгової школи у Львові був використаний у системі торгової професійної освіти Польщі.

У професійній торгівій освіті Галичини початку ХХ ст. з огляду на велику потребу торгових працівників існували короткотермінові форми нижчої торгової професійної освіти, які давали можливість швидко здобути фах або навчатися і працювати. Доповнюючі торгові школи і в торгівій професійній освіті виконували свою перевірену роль: доповнення фахових знань. У Галичині, станом на 1913 р. були самостійні професійні торгові доповнюючі школи або ж торгові відділення при професійних промислових доповнюючих школах [14, с. 246].

При доповнюючих торгових школах могли бути торгові курси, які відкривалися в міру набору учнів. У мережі торгової професійної освіти набули поширення приватні торгові курси. Вони виникали в різних містах та містечках Галичини, найвідомішими були: однорічні торгові курси [14, с. 246].

Певну нішу в торговому професійному шкільництві зайняли євреї, які вважалися найкращими торгівцями і без освіти, але все ж розгортали мережу своїх приватних професійних торгових навчальних закладів. Можемо констатувати, що держава не відзначалася особливою щедрістю для фінансування і цієї галузі професійної освіти в Галичині. Навчальні торгові професійні заклади були виключно з польською мовою навчання. З українською мовою навчання торгових професійних навчальних закладів не було до 1911 р. Лише в 1911 р. у Львові було відкрито таку Торгівельну школу Товариства «Просвіта».

«Просвіта» заснувала Торгівельну школу Товариства «Просвіта» у Львові для міської молоді (1911). Професійні школи Товариства «Просвіта» не були чисельними, проте вони засвідчували турботу суспільних національних сил про професійну українську молодь, спроби дати належну підготовку до практичного життя, чинили певний опір полонізаційній політиці. Навчання українською мовою, поза-класна виховна робота вчителів-патріотів, краєзнавчі походи рідним краєм мали великий вплив на формування національної свідомості учнів тодішніх професійних шкіл Галичини.

Після Першої світової війни, ввійшовши в освітній простір Речі Посполитої Польщі, торгове професійне шкільництво проходило ті

ж реорганізаційні зміни, які були характерні для професійної освіти взагалі. Надалі чільну роль у професійному торговому шкільництві Галичини займали вищі торгові навчальні заклади Львова, які структурно ввібрали в себе нижчі професійні торгові заклади.

Державна 4-річна Торгова школа і Державний торговий ліцей, саме в такому поєднанні і з такою назвою фігурує цей навчальний заклад в офіційному інформаційному виданні «Книжка інформаційна королівського столичного міста Львова і чотирьох південно східних воеводств Речі Посполитої Польщі» [9, с. 144], і фіксує наступні зміни: від часу заснування навчального закладу в 1899 р., коли вона носила назву Державна вища торгова школа, а в січні 1902 р. отримала статус Торгової академії (була у своїй організаційній структурі ідентична з такими ж закладами у Празі, Відні, Загребі, Трієсті. Станом на 1924/1925 р. навчальний заклад став різноступеневим, в комплексі якого були такі навчальні заклади: чотирирічна торгова школа, до якої приймали учнів, що закінчили 4 класи гімназії або 7 класів загальноосвітньої школи і здали вступні іспити з польської мови, алгебри і рахунків; дворічний торговий ліцей; однорічні курси для випускників загальноосвітніх середніх шкіл; трикласна торгова школа практикантів (умови прийому: 5 класів загальноосвітньої школи).

Цим професійним торговим навчальним закладом м. Львова, що мав вплив на розвиток професійної торгової освіти в Галичині та був сформований ще в системі професійної освіти Австро-Угорщини, стала Львівська торгова школа Товариства торгової школи, що пройшла такий шлях трансформацій: від часу заснування школи 1 лютого 1908 р. як трикласної (нижчої) торгової школи і в тому ж 1908 р. створення двокласної чоловічої торгової школи та однорічних жіночих торгових курсів. Далі школа брала на себе такі ініціативи реорганізаційного новаторства: в листопаді 1909 р. відкрито при цьому навчальному закладі перші у Львові торгові курси для випускників загальноосвітніх шкіл, а з 1 вересня 1911 р. — двокласну жіночу торгову школу. З вересня 1915 р. школа стала коєдукаційною. Трикласна школа припинила своє існування в 1914 р., курси для випускників загальноосвітніх шкіл перестали працювати в 1922 р. У 1923 р. згідно з розпорядженням МВіО Польщі школа стала трирічною торговою школою. У сферу торгового шкільництва на початку ХХ ст. щораз більше приходило жінок, з'явилися нові торгові професійні навчальні заклади, а згодом поширилася коєдукація і жіночі торгові школи з часом втратили свою особливу відокремленість.

Особливе місце в торговому професійному шкільництві Галичини займала єдина Професійна школа Товариства «Просвіта» з українською

мовою викладання. Цей навчальний заклад від 1911 р. завдяки активній діяльності директора Д. Коренця щасливо зберігся і влився в систему торгового шкільництва Галичини у складі Речі Посполитої Польщі, зберігши свою українськість та успішно працював на ниві розвитку професійної торгової освіти в Галичині українською мовою до 40-х р. ХХ ст.

Львів як місто, що стояло на перехресті торгових шляхів, давало поштовх до розвитку багатонапрямної торгівлі, а для доброго її ведення потрібні були відповідні фахівці. Зростання експорту в торгівлі Речі Посполитої Польщі спричинилося до того, що у Львові на базі тої ж Торгової академії створюється ще один навчальний заклад. У 1922 р. відбулося відкриття Вищої школи закордонної торгівлі у Львові. Хоч це був навчальний заклад вищої професійної освіти, але він мав певний вплив на розвиток торгової професійної освіти Галичини першої половини ХХ ст.

На розвиток торгової професійної освіти в Галичині в умовах Австро-Угорської імперії мали вплив різні торгові товариства. Вони майже всі у своїх статутах мали записане: поширення торгових знань, підтримка торгівлі, проведення різних торгових операцій, охорона інтересів торгівців, утримання безкоштовних посередницьких контор тощо. Тільки одне з товариств мало виключно освітні цілі. Це — Товариство торгової школи в м. Львові. Метою діяльності цього Товариства було: заснування і підтримування у Львові, а в міру можливостей і в інших місцевостях Галичини торгових шкіл, які б давали можливість молоді отримати відповідну освіту перед тим як починати торгівельну діяльність» [14, с. 184]. Товариство організувало короткотермінові курси, закладало бурси (інтернати) для професійної торгової молоді, створювало видавання польських торгових підручників, проводило повсюдну пропаганду і агітаційні заходи, спрямовані на поширення відомостей про торгові професійні навчальні заклади в Галичині та за кордоном. Товариство торгової школи у Львові було засновником 4 професійних торгових навчальних закладів різного рівня: Трикласна купецька торгова школа; Однорічні жіночі торгові курси; Двокласна торгова школа; Однорічні торгові курси для випускників середніх шкіл.

Інші товариства та спілки мали посереднє відношення до організації навчальних закладів, але не можемо заперечувати їх впливу на розвиток професійного торгового шкільництва Галичини. Більшість товариств мали виразний пропольський характер, хоч були серед них й українські: «Народна торгівля», Крайовий союз господарсько-торгових спілок. Серед інших назвемо: Рільничий синдикат у м. Кракові, Товариство взаємної допомоги купців і торгової молоді у Львові, То-

вариство купців і торгової молоді у Кракові, Промислове господинсько-шинкарське товариство Львівського повіту, Промислове господинсько-шинкарське товариство в м. Кракові, Купецька конгрегація в м. Львові, Купецька конгрегація в м. Кракові, Львівська торгова палата, Товариство мандрівних купців Галичини в м. Кракові, Промислове товариство торгівців свининою в Галичині, Галицький союз вірителів охорони торгових кредитів тощо.

З часу створення Речі Посполитої Польщі у всіх галузях професійної освіти спостерігався значний сплеск їх розвитку. Здобутки на ниві розвитку професійної освіти в Галичині під австро-угорським правлінням стали стартовим майданчиком для розширення мережі навчальних закладів. Значне розширення мережі на початку ХХ ст. спостерігається в галузі професійної торгової освіти. На зміну двокласній торговій школі основного типу торгових професійних навчальних закладів австрійського зразка прийшла структура професійного торгового шкільництва. Час навчання у професійних торгових школах піднявся до 2-3 років, вік — до 17 років, базова освіта — 6-7 класів народної школи або 3 клас загальноосвітньої школи. Торгові школи готували фахівців до зайняття посад у державних і приватних торгових установах, комунальних і змішаних форм власності. Випускників торгових шкіл призначали на посади бухгалтерів торгових підприємств, фахівців купівлі-продажу та ведення торгової кореспонденції, працівників магазинів, складів. Торгове шкільництво пристосовувалося до господарського життя і економічного розвитку Польщі. Зробимо зріз стану торгового професійного шкільництва Галичини станом на 1927 р. за виданням «Реєстр професійних шкіл» Міністерства віросповідань і освіти Речі Посполитої Польщі [15, с. 27-39].

Активно діяли торгові професійні навчальні заклади того часу: чоловічі, жіночі, коєдукаційні торгові школи, торгові ліцеї, доповнюючі торгові школи (державні та приватні), торгові курси (чоловічі, жіночі, коєдукаційні). Перше, що помітне при розгляді розвитку мережі торгових професійних навчальних закладів — це значна кількісна перевага розвитку мережі у воєводствах корінної Польщі. На Львівське, Тернопільське, Станіславське та Волинське воєводства припадала незначна кількість торгових професійних навчальних закладів. Отже, мережа державних торгових шкіл у Галичині (акцентуємо увагу на тих навчальних закладах, що знаходилися на території Львівського воєводства) станом на 1927 р. була: Державна економічно-торгова школа (м. Львів); Торгова школа Товариства вчителів середніх і вищих шкіл у м. Сянок; коєдукаційне торгове професійне шкільництво представляла Державна промислова школа у м. Перемишль; Торгова школа Товариства тор-

гової школи в м. Дрогобич; Торгова школа Товариства торгової школи в м. Ярослав; Торгова школа Товариства торгової школи в м. Львові; Торгова школа Товариства торгової школи в м. Жешув; Торгова школа Товариства торгової школи в м. Самбір; Торгова школа Товариства народної школи в м. Золочів. Особливе місце в цьому переліку займає єдина торгова школа з українською мовою навчання. Це Торгова школа Товариства «Просвіта» в м. Львові. Єврейське приватне торгове професійне шкільництво в Галичині було представлене тільки двома навчальними закладами: Торгова школа єврейського товариства торгової школи в м. Львові та Торгова школа фундації О.Готтгельфа в м. Самборі.

З 9 існуючих у той час торгових ліцеїв у Галичині був тільки один український навчальний заклад: Чоловічий торговий ліцей при Державній економічно-торговій школі в м. Львові. До мережі торгових доповнюючих шкіл входили приватні заклади. Державних доповнюючих шкіл не було, одна Доповнююча державна торгова школа на Повіслі була в м. Варшава, а в Галичині діяли 2 приватні у Львові: Доповнюючи торгова школа при Державній економічній торговій школі та Доповнюючи комерційна школа Конгрегації купців.

Курсова підготовка була популярною формою освіти в торговому професійному шкільництві Польщі. В аналізованій нами період у мережі торгових професійних навчальних закладів були курси чоловічі, жіночі, коєдукаційні. Державних професійних торгових курсів не було. Всі вони були приватними, зокрема, чоловічих курсів у Галичині не було, жіночі — тільки річні торгові курси: М. Хрістофа в м. Львові. Найчисельнішою була мережа коєдукаційних торгових курсів. З 98 коєдукаційних торгових курсів 21 були в Галичині, а у Львівському воеводстві діяли: Піврічні торгові курси Д. Левіна в м. Броди; Торгові курси при Торговій школі Товариства торгової школи в м. Дрогобич. У м. Львові було зосереджено 12 навчальних закладів торгової професійної курсової підготовки. Це були приватні навчальні заклади, серед яких були навчальні курси для української та єврейської молоді. Останні (їх було 4) були, зазвичай, з польською мовою навчання. Українською мовою велося навчання на єдиних Кооперативних курсах при Торговій школі товариства «Просвіта».

Наступне десятиріччя професійна торгова освіта зазнала змін. Ці зміни сталися у період 1927/1928 — 1937/1938 н. р., що наклали певний відбиток на формування професійної освіти Польщі. Тодішня структура професійного торгового шкільництва опиралася на закон 1932 р. про устрій шкільництва. Згідно того закону завданням професійної освіти було підготовка висококваліфікованих фахівців. З чотирьох галузей (відділів) професійного шкільництва торгове виконувало ту ж

роль: готувало фахівців шляхом теоретичної і практичної підготовки, належного морально-етичного та громадянського виховання високого фахового рівня працівників для сфери торгівлі країни.

У галузі торгового професійного шкільництва школи професійної підготовки стали доволі поширеним типом. Завданням цих шкіл було надання випускникам тільки елементарних торгових знань. Це були однорічні школи і мали виключно практичний характер. Такі школи були двох ступенів: I — II-го. Школи професійної торгової підготовки I-го ступеня давали молоді, що закінчила народну школу, найнеобхідніші знання та підготовку до праці передовсім у роздрібній торгівлі, в найнижчій групі торгових підприємств (маленьких магазинчиків, ятках тощо). Таких шкіл у ЛШО станом на 1939 р. було 23. У Львівському воєводстві це були школи: м. Яворів, Приватна коедукційна школа професійної кооперативної підготовки I ступеня Товариства рідної школи; м. Яворів, Приватна коедукційна школа професійної торгової підготовки II ступеня Українського педагогічного товариства «Рідна школа»; м. Львів, Державна чоловіча школа професійної торгової підготовки I ступеня; м. Львів, Державна коедукційна школа професійної торгової підготовки II ступеня; м. Львів, Державна коедукційна школа професійної адміністративно-торгової підготовки; м. Львів, Приватна коедукційна школа професійної торгової підготовки II ступеня Товариства торгової школи; м. Львів, Приватна коедукційна школа професійної кооперативної підготовки I ступеня Товариства професійної освіти; м. Львів, Приватна коедукційна школа професійної торгової підготовки II ступеня Товариства професійної освіти; м. Львів, Приватна коедукційна школа професійної адміністративно-торгової підготовки Українського педагогічного товариства «Рідна школа»; м. Львів, Приватна коедукційна школа професійної адміністративно-торгової підготовки Єврейського товариства торгової школи; м. Львів, Приватна коедукційна школа професійної торгової підготовки I ступеня Єврейського товариства торгової школи; м. Перемишль, Державна коедукційна школа професійної торгової підготовки I ступеня; м. Перемишль, Приватна коедукційна школа професійної адміністративно-торгової підготовки Товариства торгової школи); м. Золочів, Приватна коедукційна школа професійної торгової підготовки I ступеня Львівського рільничого товариства [19, с. 39-40].

Такі ж професійні торгові навчальні заклади відкрилися у Станіславі, Тернополі, Терехові.

Школи професійної підготовки II-го ступеня призначалися для випускників гімназій або рівнозначних навчальних закладів, давали

випускникам скорочений курс професійної торгової освіти в галузі роздрібно́ї та гуртової торгівлі.

Школи кооперативної підготовки I-го ступеня — давали знання з основ теоретичної та практичної торгової підготовки й загальної освіти, спеціальну підготовку до праці на невеликих торгових підприємствах організованих на засадах кооперації.

Школи адміністративно-торгової підготовки давали молоді можливість гімназійною освітою впродовж року здобути професію і підготуватися до праці в адміністрації кооперативних господарств, підприємств. Усі перелічені типи професійних навчальних торгових закладів були популярними серед молоді.

Завдання професійного торгового шкільництва можна визначити так: підготовка молоді до праці в галузі роздрібно́ї торгівлі товарами, дрібногуртової та гуртової торгівлі або підготовка молоді до адміністративної праці на підприємствах народного господарства, побутових послуг, транспорту тощо. Випускники торгових шкіл могли в залежності від типу школи, яку закінчували, працювати на різних робочих місцях підприємств — в органах місцевого самоуправління, господарства, в державних установах: фінансових, митній, загально-адміністративній. Залежно від типу школи, її організаційного ступеня випускники торгових шкіл отримували освіту або елементарні професійні знання, або загальну торгову спеціальну освіту.

Новий устрій професійної освіти відповідно до реформи 1932 р. передбачав серед торгових навчальних закладів професійні школи різних типів та різних ступенів. Це значно полегшувало вибір навчального закладу, бо можна було обрати торгову школу в залежності від освіти абітурієнта, терміну навчання, віку, врахування можливості майбутнього працевлаштування, зрештою від фінансових можливостей учня вносити оплату за навчання.

На території ЛШО були організовані такі професійні торгові школи:

1. Школи підготовки (1-річні):
    - а) торгові 1-го ступеня;
    - б) кооперативні 1-го ступеня;
    - в) торгові 2-го ступеня;
    - г) адміністративно-торгового.
  2. Торгові гімназії (3 і 4-річні).
  3. Торгові ліцеї (2 і 3-річні): а) торгові; б) кооперативні; в) адміністративні.
  4. Школи професійної підготовки (3-річні):
    - а) торгові школи професійної підготовки;
-

б) спеціальні торгові відділення професійної підготовки в загально-освітніх школах.

Кожний тип торгових шкіл давав різний ступінь підготовки. Торгові 3-річні гімназії давали виключно торгову загальну підготовку. Торгові 4-річні гімназії передбачали в 4 класі спеціалізацію, орієнтуючи учня на торгівлю певними товарами: продуктами харчування, промисловими товарами, сільськогосподарською продукцією. Головним завданням, що стояло перед торговими гімназіями було: підготувати теоретично і практично добрих фахівців для ведення роздрібної, дрібногуртової торгівлі, професійно підготовану молодь для посад в установах, що займалися товарооборотом. Розрахунок був ще й таким: з молоді, підготованої у професійних торгових гімназіях, повинна в майбутньому вирости молода торгова еліта Польщі. Навчальні програми торгових гімназій не обмежували учнів у виборі професії пов'язаної тільки з торгівлею, випускники могли працювати на інших підприємствах і установах на посадах службовців.

Професійні торгові ліцеї з 2-річним терміном навчання давали виключно загальну торгову підготовку. Професійні торгові ліцеї з 3-річним терміном навчання крім основ загальної торгової освіти на третьому році навчання планували спеціалізацію: рільничо-торгову, адміністрування, фінансову, поштову. Завдання ліцеїв визначалося так: готувати молодь до праці в системі торгівлі на посадах, що вимагають більшої відповідальності (фінансової, матеріальної).

У Львівському шкільному окрузі станом на 1939 р. [19, с. 27-28] були такі навчальні професійні заклади, що готували кадри для підприємств торгівлі:

- гімназійного типу: м. Борислав, Приватна 3-класна коедукційна торгова гімназія Товариства приятелів торгової школи №215; м. Броди, Приватна 3-класна коедукційна торгова гімназія Дєодата Лєовїна №214; м. Дрогобич, Приватна коедукційна торгова гімназія Товариства торгової школи №217; м. Ярослав (суч. ПНР), Приватна коедукційна торгова гімназія Товариства торгової школи №218; м. Львів, Державна чоловїча торгова гімназія №200; м. Львів, Державна жїноча торгова гімназія №201; м. Львів, Приватна коедукційна торгова гімназія Товариства торгової школи №211; м. Львів, Приватна коедукційна торгова гімназія Українського Педагогїчного Товариства «Рїдна школа» №212; м. Львів, Приватна коедукційна торгова гімназія Єврейського Товариства торгової школи №213; м. Перемишль (суч.ПНР), Державна коедукційна торгова гімназія №202; м. Жешув (суч. ПНР), Приватна коедукційна торгова гімназія Товариства народної школи №222; м. Самбір, Приватна коедукційна торгова гім-

назія Товариства торгової школи №224; м. Самбір, Приватна трикласна коедукаційна торгова гімназія фундації Оз'яша Готгельфа №225; м. Сянок (суч. ПНР), Приватна коедукаційна торгова гімназія Союзу польських вчителів №226; м. Сокаль, Приватна коедукаційна торгова гімназія Елі Френдліх №223; м. Стрий, Приватна коедукаційна торгова гімназія Товариства професійної школи №233; м. Золочів, Приватна трикласна коедукаційна торгова гімназія Товариства громадської праці жінок №231. Школи такого типу були: в м. Бережани, Чортків, Коломия, Розвадів, Станіслав, Тернопіль (інші воєводства).

- ліцейного типу: м. Львів, Державний чоловічий адміністративний ліцей №205; м. Львів, Приватний коедукаційний торговий ліцей Товариства торгового ліцею №210; м. Львів, Приватний чоловічий кооперативний ліцей Товариства професійної освіти №228; м. Львів, Приватний коедукаційний кооперативний ліцей Ревізійного союзу українських кооперативів №232 (з українською мовою навчання); м. Львів, Приватний коедукаційний торговий ліцей магістра Густі Бухсанг (для єврейської молоді) №235; м. Перемишль, Державний коедукаційний торговий ліцей №204; м. Жешув, Приватний коедукаційний торговий ліцей Товариства народної школи №237; м. Стрий, Приватний коедукаційний торговий ліцей Фредеріка Свідерського №229 [19, с. 27-29].

Проаналізована мережа навчальних закладів торгового професійного шкільництва Галичини станом на 1939 р. показала, що в силу дії закону від 1932 р. про устрій шкільництва, відбулися значні зміни у структурі професійної освіти. Кількісні характеристики мережі торгових професійних навчальних закладів Галичини у 1939 р. такі: торгових гімназій — 24, торгових ліцеїв — 8, шкіл торгової підготовки — 23, курсів — 7 [19, с. 39-40].

Якісні зміни можна охарактеризувати так: зросла кількість торгових навчальних закладів з середньою освітою (гімназії, ліцеї), шкіл торгової підготовки, а кількість курсів зменшилася.

Гама типів професійних торгових навчальних закладів на 1939 р. стала багатоманітною. Торгові гімназії були таких типів: трирічні торгові гімназії; торгові гімназії (на базі 4 гімназійного класу) з торгово-комерційним спрямуванням; торгові гімназії (на базі 4 гімназійного класу) з торгово-практичним спрямуванням; торгові гімназії (на базі 4 гімназійного класу) з адміністративно-торговим спрямуванням; кооперативні гімназії [10, с. 7]. Ще більшою багатоманітністю відзначали типи торгових професійних ліцеїв: дворічні торгові ліцеї; трирічні торгові ліцеї (з відділом закордонної торгівлі); трирічні торгові ліцеї (з відділенням сільськогосподарської торгівлі); трирічні торгові ліцеї (з банківським відділенням); трирічні торгові ліцеї (з відділенням соціального забезпечення); трирічні торгові ліцеї (з відділенням торгівлі промислови-

ми товарами); трирічні торгові ліцеї (з відділенням торгових зв'язків); дворічні торгові адміністративні ліцеї; трирічні адміністративні ліцеї з відділеннями: адміністративно-комерційним, самоврядування, фінансовим, залізничним, поштовим; трирічні кооперативні ліцеї з відділеннями: кооперативним, кооперативно-споживчим, кооперативно-сільськогосподарським, кооперативно-кредитним тощо. Школи торгової професійної підготовки були двох ступенів I та II. Розпорядження міністерства від 23 лютого 1939 р. мало внести нові радикальні й цікаві зміни в розвиток професійної освіти й зокрема торгової, але вони втратили свою дію у вересні 1939 р.

Таким чином, аналіз мережі професійних навчальних закладів Галичини засвідчував порівняно добрий її розвиток, представлення всіх напрямів професійної освіти молоді: промисловий, торговий, сільськогосподарський, курсову професійну підготовку. Однак, на фоні розвитку мережі професійних навчальних закладів воєводства центральної Польщі, кількісні показники мережі професійного шкільництва Галичини були доволі скромними.

У Західній Україні вже наприкінці вересня відновили роботу навчальні заклади. Українською мовою велося навчання в більшості шкіл, вузів, технікумів. Згідно Доповідної записки Наркомату освіти УРСР ЦК КП(б)У і раднаркому УРСР про систему шкіл в Західній Україні від 30 вересня 1939 р. професійних шкіл було 203 з них промислових — 42, торговельних — 41, сільськогосподарських — 23, доповнюючих професійних шкіл (різних кваліфікацій) — 97. У професійних школах навчалось 31018 учнів, працювало 2249 вчителів. З усіх професійних шкіл українських було 10 (з них дев'ять приватних), решта були польські. За логікою подій професійні школи з українською мовою навчання повинні б були залишитися і продовжувати працювати, однак припинили свою діяльність «Просвіта», «Рідна школа», «Труд», «Сільський господар», РСУК, інші громадсько-просвітницькі організації, які були власниками цих навчальних закладів, тому й було закрито професійні школи.

З такими труднощами та в постійній боротьбі за право здобуття професійної освіти рідною мовою вибудована незначна мережа професійних навчальних закладів в Галичині кінця XIX — поч. XX ст. була зметена процесом уніфікації системи освіти та виховання за радянським зразком. З січня 1940 р. всі школи західних областей перейшли на навчальні плани, програми та підручники радянської школи. У розділі про реорганізацію шкіл тієї ж доповідної записки професійні школи реорганізовувалися на технікуми та спеціальні школи, підпорядковувалися вони відповідним наркоматам і відомствам. До-

повнюючі професійні школи (з однорічним терміном навчання) ре-
організовувалися на школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ).

Запитання та завдання для контролю

1. У чому полягала суть реформи професійного шкільництва Австро-Угорщини в 1851 р. ?
2. Назвіть, які типи реальних шкіл діяли в Галичині?
3. Що ви знаєте про становлення Львівської політехніки в першій половині XIX ст.?
4. Назвіть функції управління освітою Крайової шкільної ради Королівства Галичини і Володимирії з Великим Краківським князівством.
5. Що ви знаєте про промислове професійне шкільництво Галичини другої половини XIX — початку XX ст.?
6. Якою була система професійного шкільництва в умовах Речі Посполитої Польщі?
7. Що таке Кураторія шкільного округу і її завдання?
8. Як працювали основні професійні школи; школи професійної підготовки; доповнюючі професійні школи?
9. Розкажіть про вирішення потреб сільськогосподарської освіти в Галичині як аграрного краю кінця XIX — першої половини XX ст.
10. Які типи сільськогосподарських професійних шкіл станом від 1920 — до 1939 років у Галичині в умовах Польщі ви знаєте?
11. Назвіть основні чотири типи торгових професійних шкіл Галичини кінця XIX — початку XX ст.
12. Скільки у вересні з 203 шкіл в Західній Україні станом на 1939 рік було українськими?

Література

1. Баїк, Мітюров. Розвиток народної освіти на Львівщині. — Львів, 1957.
2. Baranowski M. Historia szkół ludowych, krol. stoł miasta Lwowa. — Lwów, 1895.
3. Божик С. Історія шкіл в Угнові. — Львів, 1935.
4. Bujak Fr. «Galicja». — T. I, II. Lwów — Warszawa.
5. Buzek J. Rozwoj stanu szkół średnich w Galicji w ciągu ostatnich lat (1859–1909). — Lwów, 1909.
6. Weiss H. Uprzemysłowienie Galicyi.
7. Dijet J. O reformie szkół krajowych. — Kraków, 1866, Z. 2
8. Zajączkowski W. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys historyczny. — Lwów, 1902.
9. Księga informacyjna krol. stoł. Miasta Lwowa I czterech noludujowo-wshodnich wojewodstw Rzeczypospolitej Polskiej.
10. Lipkowski Prawidłwa organizacja szkolnictwa w Polsce.

11. Lewicki S. Szkolnictwo zawodowe wobec reformy szkoły średniej. — Lwów, 1908.
12. Mrinowicz T. Opieka kraju nad szkolnictwem przemysłowym Galicji. — Lwów, 1908.
13. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» у Львові. — Накл. тов-ва «Просвіта», 1932.
14. Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji. — Lwów, 1912.
15. Spis szkół zawodowych Rzeczypospolitej Polskiej. — Warszawa, 1927.
16. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). — Івано-Франківськ, 1994.
17. Szematuzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielkim księstwem Krakowskim, 1881.
18. Szematuzm królestwa Galicji i Lodomerji z wielkim księstwem Krakowskim, 1914.
19. Szkoły zawodowe na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. — Warszawa : Informator, kwiecień 1939.
20. Храпливий Є. За наше хліборобське шкільництво. — Львів : Накл. Краєвого госп. т-ва «Сільський господар», 1933. — 46 с.

Розділ III

Боротьба галичан за українську професійну освіту

Соціально-економічний розвиток нашої держави обумовлює необхідність забезпечення якісної підготовки кваліфікованих робітників, модернізації професійної освіти і навчання.

Саме професійна освіта покликана не просто давати молодій людині той чи інший фах, а й готувати її до життя. Завдання, які в нових історичних умовах постають перед українською національною освітою, та зокрема, професійною, можна здійснити за умови творчого врахування як світових тенденцій, так і здобутків вітчизняної педагогічної думки. Якщо йдеться про досвід розвитку професійної освіти в минулому, то історичні надбання української фахової освіти Галичини кінця XIX-40-х років XX ст. мають право на їх вивчення та використання в сучасних умовах.

Розвиток капіталізму накладав свій відбиток на освітню систему. Поставало питання необхідності пристосування шкільництва до нових господарських і промислових потреб. У розвинених капіталістичних країнах виникали нові фахові навчальні заклади, що відповідали вимогам часу, потребам розвитку економіки і виконували важливе соціальне завдання новосформованої суспільно-економічної формації, готуючи молодь до праці у промисловості, торгівлі та сільському господарстві.

Ці ж процеси відбувалися і в Галичині, яка входила наприкінці XIX ст. до складу Австро-Угорської імперії та поділялася на Західну Галичину (з центром у Кракові) і Східну (з центром у Львові). Кінець XIX — початок XX ст. застав Галичину в стані значного відставання в галузі промисловості та сільського господарства.

Капіталістичні відносини у промисловості та сільському господарстві, модернізація виробництва вимагали реформи системи шкільництва. Життя показало, що класична середня освіта в Австро-Угорській імперії почала втрачати свої позиції. Натомість, особлива зацікавленість була до фахової освіти. В Галичині ця галузь освіти стала рішуче виходити на освітню арену. Пояснялося це тим, що фахівець, вишколений майстром-ремісником, уже не міг задовольнити вимог виробництва. Фабрики і заводи, що виникали, вимагали значно більшої кількості фахівців різного рівня кваліфікації, а підготувати їх в умовах навчання в майстра було неможливо. Відповідну освіту можна було здобути лише у фахових школах. Переваги систематичної професійної освіти над системою індивідуального навчання

в майстра стала очевидною. Професійну підготовку в майстра могла отримувати тільки незначна кількість учнів, а цього було недостатньо для зростаючої кількості підприємств.

Актуалізували увагу до фахової освіти нові економічні відносини. Тодішня школа «допустила» певні елементи фахової освіти у свої навчальні плани. В народних школах було введено вивчення промислів та ремесел (міські школи) та сільськогосподарську підготовку (сільські школи). Нововведення не було результативним, бо не могло замінити повноцінної промислової чи сільськогосподарської фахової освіти.

Громадянську позицію щодо потреби розвитку професійної освіти для української молоді Галичини виявив у своїх працях І. Франко. Він одним з перших порушив проблему зубожіння населення Галичини в останні десятиріччя XIX ст., наголошував на тяжкому становищі молоді, пошуку шляхів покращення її долі. У статті «Промислові робітники в Східній Галичині в р. 1870», І. Франко писав, що тільки у 1870 р. у 33 повітах Галичини, заселених переважно українцями, на фабриках і заводах працювало 11 836 дітей віком молодше 14 років. Більшу частину з них використовували на важких земляних роботах (копання глини і щебеню), інші працювали на фабриках сірників, тютюну, цукрових заводах, у гончарстві, в пекарнях, у малярстві і столярстві [21, с. 47].

Глибоке зацікавлення проблемою розвитку промисловості Галичини, нових суспільно-економічних відносин в сільському господарстві з поділом ґрунтів та розвитком торгівлі привели І. Франка до висновку про потребу розвитку фахової освіти молоді у Галичині. Цю свою громадянську ініціативу Великий Каменярь висловив на Другому народному вічі русинів у червні 1883 р.

Свої думки І. Франко підтверджує наведенням реальних статистичних та фінансових даних, чітко проводячи лінію викриття недофінансування галузі фахової освіти для українців: «Хоч русини складають, певно, половину, коли й не більшу половину всього крайового доходу, то на їх освіту повертається тільки дуже маленька частина їх власних грошей» [20, с. 189].

Висловлена І. Франком характеристика державних навчальних закладів, в яких можна було здобути сільськогосподарську фахову освіту в Галичині наприкінці XIX ст. справді об'єктивна і несе в собі одну провідну думку — селянська молодь не мала доступу до фахової освіти, бо її українською мовою просто не існувало.

У статтях «Що коштують наші школи?» (Друга частина статті «Сила податкова Галичини») [72, с. 145-150], «Комісія крайова для промислу домашнього» І. Франко засуджував тенденції постійного недофінан-

сування галузі фахової освіти краю з державного бюджету, особливо для українців. В тому він вбачав одну з причин її повільного розвитку в Галичині. Викривав випадки тенденційного і неналежного використання коштів, що виділялися державою на цю освітню галузь.

На захист потреб фахових видань українською мовою для ремісників І.Франко виступив категорично і обґрунтовано: «...Комісія крайова для промислу домашнього ані словом не згадала о тім, що тим рукодільникам прийдеться жити бодай в більшій половині на землі руській, мати діло з руськими консументами і співпродуцентами, що, в кінці, й руська мова має також свою народну, не менше, коли й не більше польської, цінну термінологію і що уложення руського підручника рукодільничого вже хоч для того єсть ділом невідложної konieczності [22, с. 418-419].

Отже, на другому народному вічі русинів у Львові у 1883 р. І. Франко. вперше сформулював вимогу державного забезпечення фахової підготовки молоді з урахуванням національних потреб та раціонального використання крайових коштів, надходження яких до державної казни забезпечувала, сплачуючи податки, найчисельніша національна «меншина» краю—українці.

Початок ХХ ст. приніс нові педагогічні віяння та здобутки. Я.Ярема у статті «Нова фаза в розвитку європейської школи» відзначав факт утрат позицій класичної гімназійної освіти. У середовищі українців у Галичині відчувалося «перевиробництво людей із середньою освітою», тому автор констатував: «Школа, яка була не зла для виховання добірної горстки інтелектуальної еліти, стала джерелом розчарувань і невдоволення, коли їй довелося служити масі, яка шукала не тільки освіти, але й практичної користі» [29, с. 45].

Європейське розташування Галичини давало можливість слідкувати за освітніми процесами в сусідніх країнах. На початку ХХ ст. найбільш впливовою та результативною в педагогічних пошуках стала Німеччина, яка мала значні досягнення у справі фахового шкільництва. Серед педагогів-реформаторів Німеччини особливе місце належить Г.Кершенштейнеру. Цей вчений і великий педагог-практик мав більш як двадцятирічний досвід реформаторської та педагогічної діяльності в організації міського загальноосвітнього та професійного шкільництва міста Мюнхена.

Упродовж 1900–1914 рр. були видані його основні праці з питань освіти, які неодноразово перевидавалися.

Глибоко обґрунтованими були погляди Г.Кершенштейнера на те, що молоді, яка закінчувала народну школу, перш за все треба дати фахову підготовку, виховати любов до праці, прив'язаність до діяль-

ного способу життя. Ідеї та реформаторські плани видатного німецького педагога були відомі багатьом педагогам та громадським діячам у Галичині і мали значний вплив на формування педагогічної думки в питаннях фахової підготовки української молоді краю.

Зв'язки між Німеччиною і Україною у сфері професійної освіти почалися з поширення серед вчителів України педагогічних ідей Г. Кершенштейнера ще до першої світової війни і продовжилися до початку 30-х років».

Пошук європейського досвіду організації фахової освіти українськими педагогами відбувався різними шляхами. Наприклад, Є. Храпливий виступив у Галичині великим популяризатором європейського досвіду організації сільськогосподарської освіти та позашкільних форм фахової підготовки до праці на селі. «Данія — край хліборобів» [23], «Про хліборобський вишкіл сільської молоді», «Хліборобське шкільництво ЧСР», «За наше хліборобське шкільництво»[24], «По садах і городах Данії»[23] — це праці Є.Храпливого опубліковані у 20-30-х р. ХХ ст., які були спрямовані на популяризацію фахової підготовки молоді для праці у сільському господарстві.

На добру обізнаність з американською системою професійної освіти і застосування її досягнень у Галичині вказує праця Л. Шанковського «За реформу української середньої школи», в якій автор писав: «Комісія фахового шкільництва Р.Ш. повинна виробити план загально-промислових (ремісничих) гімназій. При цьому можна скористати з досвіду американців. Вони організовують в багатьох місцевостях школи, які є сполукою практичного навчання у варстаті (майстерні) з теоретичною наукою в школі. Це не є фахові доповнюючі школи, бо учень не є практикантом даного підприємства, лише учнем ремісничої школи, від якої відбуває практичне навчання у варстаті цього підприємства [27, с.19].

Пошук зразків для наслідування у фаховій підготовці української молоді в Галичині відбувався постійно, йшлося про необхідність перелому в свідомості батьків, які вважали, що найкраще дати дитині середню освіту. Потрібно було роз'яснювати, що середня освіта, яку не легко було отримати українській дитині, не дає гарантії працевлаштування. Здобуття вищої освіти теж не давало переваг, для дітей національних меншин. Випускники професійних шкіл знаходилися у кращому становищі щодо можливостей отримати працю.

На початку ХХ ст. українську освіту почали сприймати як важливу запоруку національного відродження. На думку М. Грушевського, тільки націоналізація школи, яка має забезпечити «пристосування

школи до потреб української суспільності, її життя, її завдань і обставин», може дати українцям підстави культурного, суспільного, економічного розвитку. Отже, в Галичині необхідність реформування освіти, перш за все фахової, відчувалася широким загалом суспільства. Українці в Галичині зміцнювали свої освітні позиції, чітко відстоюючи право на національне шкільництво.

Галицькі педагоги в міжвоєнному періоді уважно вивчали світовий досвід, віддаючи перевагу фаховому шкільництву. Вони враховували умови соціально-економічного життя української громади в Польщі. «...Нам, українцям, — писав Л. Шанковський, — напередодні початку другої світової війни, — годі вагатись у нашій політичній і економічній дійсності. Нам треба перейти на шлях фахової освіти. Завдання фахової освіти полягає в тому, щоб підготувати не лише кваліфікованих фахівців, майстрів свого фаху, але й свідомих, загально освічених громадян, творців майбутнього суспільства» [27, с.9].

Соціально-економічні переміни, що відбулися у 20-30-тих р. ХХ ст., спричинили перегляд вартостей, що призвело до зміщення акцентів при визначенні головного завдання фахової школи. Її метою ставали не тільки підготовка спеціалістів для галузей господарства, але й посилення громадянського виховання. У міжвоєнний період спостерігалась розбудова професійного шкільництва, збільшення кількості фахових шкіл. Товариство «Рідна школа» очолило цей процес. Перша половина 30-х р. була дуже важкою для Польщі. Світова економічна криза позначилася не тільки на стані економіки краю. Зубожіння, безробіття приводили до того, що навіть не всі діти мали можливість відвідувати школу.

Однією з причин економічної відсталості краю було те, що основна маса населення Галичини проживала в сільській місцевості. В селах Галичини проживало в чотири рази більше населення, ніж у містах, а сільським населенням були переважно українці.

Є. Храпливий робить висновок, який має пряме відношення до проблеми фахової освіти краю: «.. на західних землях живе аж 81,5 % на селі, а з них між 70,9 — 88,8 % займається хліборобством. Це ясний образ того, що наш край, це — країна хліборобська, аграрна. Інші заняття (фахи) творять на наших землях незначний відсоток населення. Брак відповідно розбудованої промисловості й торгівлі є великою перепоною тому, щоб надмір селянських рук, які має наше село, міг переходити до інших галузей народного господарства та знаходити хосенне та доцільне заняття. Коли селянин із корінних польських земель може перейти до промислових осередків на робітника, то наш, дарма, що природний приріст у нас куди більший,

мусив тулитися на мізерному клаптику поля, збільшувати голод на землю та нужду» [26, с. 11-12].

Проблема перенаселення села поставила на чергу дня в Галичині питання про необхідність формування ремісничого прошарку на селі та фахової підготовки селянської молоді до кваліфікованої праці не тільки в сільському господарстві, а й у місті.

Польська влада намагалася гальмувати отримання молоддю української національності освіти взагалі, а фахової зокрема. Історик О. Субтельний зазначає: «Як можна було сподіватися, шкільництво являло собою надзвичайно делікатне й важливе питання в українсько-польській конфронтації. Окрім забезпечення дітей освітою, українці бажали, щоб школи підносили національну свідомість і культуру корінного населення. Зі свого боку поляки сподівалися, що система шкільництва виховуватиме з них поляків, відданих громадян Польської держави» [18, с. 537]. Взагалі, в міжвоєнний період у Галичині фахову підготовку української молоді вели тільки приватні фахові школи, які боролися з чиновництвом за своє існування та утвердження на ринку освітніх послуг. Започатковували діяльність у цьому напрямі Товариства «Просвіта», «Труд», «Маслосоюз», окремі ініціатори заснування приватних фахових шкіл. Очолювало цю працю впродовж 1922-1939 р. Товариство «Рідна школа» при тісній співпраці з Товариствами «Просвіта» та «Сільський господар», Союзом українок, Ревізійним союзом українських кооперативів.

Це була значна потуга, що об'єднувала зусилля українців Галичини в такому звичайному для державних народів бажанні здобувати фахову освіту рідною мовою і мати доступ до неї. Глибинне розуміння соціально-економічних процесів, пов'язаних з організаційним ростом українців наприкінці 30-х р. ХХ ст. висловив К.Паньківський: «Коли говоримо про нестерпне економічне положення, то з чистим сумлінням можемо сказати, що для українців, господарів краю, які, незважаючи на жорстокі знущання та інтенсивну безперервну колонізацію, становили аж до останнього дня польського панування в Галичині в 1939 р. більшість населення краю, ця земля не була рідною матір'ю, але злою мачухою. Не було на ній місця передовсім українцеві. Він мав бути тільки безпросвітним і безземельним «хлопом», дешевою робочою силою, предметом визиску, без права на культурні, господарські, а спеціально національно-політичні аспірації» [15, с. 61].

Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми «стало давати українським дітям практичне виховання, фахову підготовку до незалежної праці, до власного «куска хліба» через навчання у фахових середніх школах: педагогічних, рільничих, промислових, торговельних та тех-

нічних [15, с.154]. Одночасно необхідно зберегти національне ремесло. І, як підкреслював знаний педагог Л. Ясінчук, «найближчим ключем до діяльності Українського педагогічного товариства було, щоб українська молодь пізнала основи рідного стилю ремесла та щоби вона для нації не пропала» [31, с. 6].

Актуальним у міжвоєнний період у Галичині стало питання про співвідношення середньої загальної та фахової освіти. Так, наприклад, Л.Шанковський був упевнений, що українці в Галичині мусять все «поставити на карту фахової освіти», бо «ми народ бідний і не можемо дозволити собі на люксус високої освіти в кожному випадку» [27, с.9]. Разом з тим, науковці, педагоги Галичини розуміли, що, роблячи акцент на фахову підготовку молоді, не можна допустити погіршення рівня загальної освіти. Тому вони виступали за поєднання загальної і фахової освіти.

Галицькі педагоги, громадські діячі всіляко намагалися переконати громадськість у пріоритетності та необхідності дати дітям відповідну фахову освіту.

Вагоме значення для свого часу мала праця І. Лучишина «Фахові школи: Порадник для батьків та молоді» (1930), яку автор підготував як порадник для батьків. Важливість праці І. Лучишина полягала в тому, що автор, працюючи референтом професійних шкіл Товариства «Рідна школа», був добре ознайомлений із проблемами фахового шкільництва, а тому вийшов у ній за звичайні межі інформативності, задекларованої в назві видання. Ця праця була дуже своєчасною: все в ній було підпорядковане утвердженню думки, що фахову освіту як важливу галузь освіти, українці повинні трактувати з такою ж зацікавленістю, яка була в них до гімназійної освіти [11, с.1-63].

Вчасно була скерована до українського читача і праця А. Мариновича «Фахове шкільництво» (1938 р.). У ній було подано повну картину пореформеного стану професійної освіти Галичини 30-х р. ХХ ст. Книжка побудована за інформаційно-довідковим принципом, але цікава тим, що має характер пізнавально-дидактичний, написана українською мовою і не мала аналогів серед видань того часу [12, с. 1-27].

Станом на кінець 30-их р. ХХ ст. проблема фахової освіти української молоді Галичини набула певного реального вирішення. Можемо говорити про окреслення мережі українських навчальних закладів професійної освіти приватної форми власності, яка об'єктивно існувала до вересня 1939 р. Цей період можна було б назвати успішним у досягненнях українського фахового шкільництва Галичини. З 203 промислових, торгових, сільськогосподарських і доповнюючих професійних шкіл було 10 українських, з них 9 приватних.

Українці Галичини прагнули розвинути національне професійне шкільництво, розуміли потребу та важливість навчання молоді рідною мовою, знали, що національне економічно - господарське виховання можливе лише в рідномовному освітньому середовищі. Особливої надії на вирішення цієї проблеми за рахунок державних коштів було мало. Треба було вмикати інші можливі чинники.

В 1909 р. на першому Просвітньо-економічному конгресі у Львові була сформована національна освітня громадянська ініціатива — створення приватних професійних навчальних закладів для підготовки молоді до фахової хліборобської праці в сільському господарстві. Відомий галицький громадський діяч М. Коцюба виголосив доповідь про проблему фахової сільськогосподарської освіти в Галичині, в якій підкреслювалося, що станом на 1909 р. в Галичині не було жодної фахової професійної школи з українською мовою навчання. На конгресі доповідач запропонував проект створення першої фахової сільськогосподарської школи з українською мовою навчання в с. Миловання (суч. Івано-Франківська обл.). Це село було обрано не випадково, бо там була матеріальна база для організації навчального закладу — закуплена і передана митрополитом А. Шептицьким «Товариству вакаційних осель» і «Просвіті» земля та нерухомість. Українці не бачили можливості державного забезпечення фахової освіти для української молоді, тому обрали шлях приватної форми освіти, яку допускало тодішнє освітнє законодавство. Садівничо-господарська школа в с. Миловання започатковувала сільськогосподарський напрям фахової освіти для селянської молоді рідною мовою. Доповідач акцентував на тому, що в основу проекту покладено європейський досвід, проаналізував стан наявних закладів сільськогосподарської освіти Галичини. Дав оцінку, зробленого товариством, у поширенні фахових знань за допомогою часописів, доступної літератури, поширення роздрібної мережі продажу якісного насіння, добірних саджанців для садівництва, сільськогосподарських машин [8, с. 509-512].

З доповіддю, що стосувалася проблеми розвитку фахової освіти на Просвітньо-економічному конгресі, виступив відомий просвітянин, о. М. Бачинський. Тема доповіді «Яка рільнича школа є серед наших обставин можлива і пожадана?» передбачала вмотивований аналіз та відповідь на питання, поставлене в її назві. М. Бачинський вказав на запозичення європейського досвіду, зокрема організації сільськогосподарської фахової освіти в Данії [2, с. 512-516]. Зі знанням справи провів аналіз організації фахових сільськогосподарських шкіл цієї країни та можливі варіанти застосування їх досвіду в фаховій школі в с. Миловання [2, с. 516-519], наголосив на необхідності вивчення дос-

віду європейських країн і використання його в організації національного фахового шкільництва.

«Про заводіві школи домашнього господарства для дівчат» [5, с. 519-537] доповідала на конгресі О.Жураківська — вчителька з Буковини.

Товариство «Просвіта» негайно розпочало реалізацію задекларованих ідей на конгресі. Ці ідеї відразу втілювалися в життя. Молодь, яка хотіла здобути фахову сільськогосподарську підготовку, могла вступати на навчання у фахову чоловічу садівничо-городницьку школу в с. Миловання. Для дівчат було відкрито школу домашнього господарства в с. Угерці Винявські на Львівщині в маєтку, який заповів Товариству «Просвіта» М. Малецький. Одночасно товариство ініціювало ще один напрям професійної освіти для української молоді торговельний і кооперативний. Підготовку таких кадрів здійснювала Торговельна школа Товариства «Просвіта» у м. Львові.

Пошуки можливих змін в освітніх процесах Австро-Угорщини, хоч і повільно, але відбувалися. Наприкінці XIX — поч. XX ст. активізували свою діяльність громадські організації, педагоги. Основним документом, яким керувалася освіта Австро-Угорської імперії другої половини XIX ст. був Державний шкільний закон від 14 травня 1869 р. На початку XX ст. в 1913 р. австрійські вчительські товариства організували розробку змін до цього закону. Педагогічна громадськість Галичини не могла втратити можливість участі та використати плановане реформування у своїх цілях. Товариство українських педагогів «Взаїмна поміч вчительська» доручило відомому громадському діячеві і педагогу І. Ющишину написати проект змін цього закону з урахуванням інтересів українців, яким йшлося перш за все про право навчатися рідною мовою в загальноосвітніх та фахових школах. «Не в усіх коронних краях австрійської монархії однаково розвиваються народні школи. В одних краще, в других слабше. Західні краї беруть верх над східними. Що ж торкається Галичини, то вона мабуть чи не останнє місце займає в шкільній освіті та елементарнім вихованню.

Особливо покривджені українці. У нас немає ні одної української учительської семінарії, ні одної фахової школи, ні одної виділової (міщанської) школи, ба нема навіть ні одної української 5-ти або 6-ти класової школи» [28, с. 5] — такий висновок робить автор проекту змін. Однак, І. Ющишин у проекті змін до закону висловив своєрідне бачення можливостей розвитку шкільництва. Він був упевнений, що українці таки зможуть домогтися державної рідномовної освіти. «Здається, залунав новий клич за приватними українськими народними школами! Не відмовляю значіння й вартості приватним народним школам. Однак, зауважую, що приватні народні школи не розв'яжуть

проблему елементарної освіти українського народу, не стримають де-націоналізації й полонізації наших сільських і міських мас, яку поширює офіційна народна школа. Ми абсолютно заслаба економічно нація, щоб могли витримати конкуренцію з офіційною школою й її полонізаторську діяльність» [28, с. 6]. Глибина аналізу суспільно-політичних та соціально — економічних обставин очевидна. Добре знання освітньої ситуації українців Галичини незаперечне.

Для автора змін до закону 1869 р. І. Ющишина найважливішою справою була освіта рідного народу. Виношував надію через зміни у законодавстві досягти змін в освіті української молоді Галичини. Що це був національний проект свідчить така думка автора: «відтак подамо начерк проекту на зміну сего закону, що найкраще відповідав би нинішнім політичним і культурним потребам українського народа! При тім завважуємо, що ми не відкликуємося в нашій проекті на ніякі посторонні взірці, але хочемо дати зразок, що найбільше відповідав би нашим дійсним потребам» [28, с. 15]. Проблема фахової освіти особливо турбувала І.Ющишина, зокрема він вважав, що «народня школа повинна творити одну гармонійну цілість, так щоб увесь загал населення міг однаково користати з добродійства елементарної науки», подавав рекомендації як цього досягти, та стверджував, що «нормальний науковий план повинен бути однаковий в народній школі в місті і на селі, бо народна школа має запевнити тільки елементи просвіти, а вони всюди однакові й для всіх людей рівні. Спеціальне вище або фахове образование можна дати в селах і містах, злучуючи народні школи зі спеціальними курсами вищого або фахового образования, особливо ж в містах і містечках з виділовими й промисловими школами» [28, с. 19-20]. Таким способом відомий педагог пропонував зробити доступною фахову освіту рідною мовою для всіх бажаючих у містах, містечках і селах Галичини. Це був лише проект і проектом він залишився, бо невдовзі події Першої світової війни внесли свої докорінні корективи. Значення проекту полягає в тому, що він засвідчував високу громадянську активність галицької педагогічної спільноти у продуманій та наполегливій боротьбі за національну освіту та зокрема фахову. Крім того, у проектних пропозиціях І.Ющишина прозвучали інноваційні ідеї, зокрема думка про організацію народних університетів. Ця форма освіти для дорослих тільки починала поширюватися в Європі. «При народних школах, де на те складаються обставини, де охочі вчителі, повинно ся з правила основувати т. зв. людські університети як необов'язкові курси вищої та фахової освіти. Кошти людських університетів повинна покривати держава, громади й приватні особи, що користають з їх науки» [28, с. 19-20].

Проект змін державного освітнього закону І. Ющишина побачив світ у передвоєнному 1913 р. Він засвідчував високу національну ідейність праці педагога - українця, який, проаналізувавши діючий державний шкільний закон 1869 р. Австро-Угорської імперії, компетентно вказав на його недоліки і хиби [28, с. 15-24] та висловив свою і педагогічного товариства позицію, завдання якого виконував, щодо права українців на фінансовану державою загальноосвітню та фахову освіту рідною мовою.

Кроком уперед у розвитку шкільництва був Закон від 11 березня 1932 р. Реформувалася освіта Польщі, багато уваги приділено фаховій школі.

Для донесення до українського населення змісту закону в тому ж 1932 р. «Товариство «Рідна школа» видало невеличку збірку» «Новий устрій державного й приватного шкільництва в Польщі (Збірка дотичних законів і розпорядків)». Це була публікація витягів з цього закону, інструкції та інформації Товариства «Рідна школа» щодо правил адаптації існуючих шкіл і заснування нових навчальних закладів, особливо приватних загальноосвітніх, фахових і захоронок (передшкільних закладів) у світлі нового законодавства. «Цей закон уводить такі засади в устрою шкільництва, які мають облегшити державі організацію виховання й освіти загалу на свідомих своїх обов'язків і прав творчих громадян Речі Посполитої, тим — запевнити громадянам найвище релігійне, моральне, умове й фізичне вироблення, а також найкращу підготовку до життя, а здібнішим і меткішим одиницям із усіх середовищ — уможливити досягнення найвищого наукового ступеня й фахової освіти» [14, с. 1].

Загальні настанови закону визначили, що освітні заклади, які фінансувалися державою — це державні школи. Навчальні заклади, які фінансувалися державою спільно з територіальними господарськими установами — прилюдні школи. Всі інші школи різних форм власності — приватні школи. Базовою стала семирічна народна школа трьох ступенів. Щодо фахової освіти, то згідно нового законодавства у статтях 15-18 подано загальні положення про доповнюючу фахову освіту [14, с. 4-5], п'ятий розділ закону присвячений фаховому шкільництву (статті 24-35) [14, с. 6-8], у статтях 46-49 закону регламентувалася освіта та діяльність вчителів фахових шкіл [14, с. 11-13]. Повністю подано: «Виконний розпорядок до закону про приватні школи. Розпорядок Міністра Віросповідань і Освіти з дня 7 червня 1932 р.» [14, с. 21-28], зразки статутів приватних шкіл (загальноосвітніх і фахових) [14, с. 28-37]. Це було особливо важливо для українців, бо законодавчі положення, які стосувалися фахової освіти в новому Законі про освіту, опубліковані рідною мовою, давали можливість їх практично-

го використання в житті. Товариство «Рідна школа» зробило важливу справу в озброєнні українців Галичини виданням, за допомогою якого можна було протистояти антиукраїнському свавіллю польських чиновників від освіти, зокрема на рівні розроблення документації, організації реформування, подальших планів на розвиток приватних навчальних закладів як єдиної можливості розвитку національного шкільництва.

У цілому закон був позитивно сприйнятий українською громадськістю, особливо в частині введення в загальноосвітній школі ступенів ліцейної та гімназійної освіти. Для себе українці, увійшовши у сферу дій нового освітнього закону з досягненнями вже створеної громадськістю національної освіти (загальноосвітня, фахова школа, дошкілля), вбачали нові шляхи для майбутніх освітніх завоювань. Позитивні явища нового законодавства в галузі фахової освіти спостерігалися і в доповнюючій фаховій освіті: «Молодь, яка не сповнить шкільний обов'язок, і не ходить до жадної школи, підлягає до 18 року життя включно обов'язковому доповнюючому навчанню. Завданням доповнюючого навчання є поглиблення індивідуального й суспільного громадянського виховання молоді, а також поширення загальної освіти, прикладеної до потреб господарського життя і звання (професії), в якій молодь працює. Доповняюче навчання відбувається або в школах і на загальнодоповнюючих курсах, або в фахових доповнюючих школах» [14, с. 4].

Згідно з новим законодавством фахова освіта позбувалася ролі «попелюшки», визнавалися її суспільні та економічні пріоритети, а введення середньої освіти у професійних школах ставило ці навчальні заклади в рівні умови: «Фахове шкільництво має за завдання підготувати вивкваліфікованих фахово працівників для господарського життя, теоретичного й практично, фаховою освітою з забезпеченням вимог об'єму загальної освіти, а також при помочі суспільно-громадянського виховання» [14, с. 4]. Структура фахової освіти, згідно закону — це фахові школи й курси. Вводився принцип ступеневої освіти: «Фахові школи засадничого типу дають фахову теоретичну й практичну підготовку та діляться на школи степеня: а) нижчого, б) гімназійного, в) ліцеального [14, с. 7].

Українська педагогічна громадськість Галичини більш дієво, прагматично почала підходити до втілення в життя мети школи, розуміючи, що в тих скрутних умовах економічної кризи, припинення еміграції в чужі краї, треба просто допомогти молоді вижити, здобути певний фах, який у майбутньому сприяв би зміцненню добробуту всього народу, розквіту української нації.

У 1935 р. відбувся Перший український педагогічний конгрес. Це був освітянський форум, на якому було висунуто нові громадянські ініціативи щодо розвитку української освіти Галичини. Організатором його було Товариство «Рідна школа». Відкривав конгрес тодішній голова Товариства «Рідна школа» І.Галущинський, виголошено було багато рефератів та ґрунтовних доповідей, відомих не лише в Галичині Східній Україні, а й поза її межами вчених, працівників освіти, культури і Церкви.

Основними тезами резолюцій та постанов Першого педагогічного конгресу були такі: «Перший Український Педагогічний Конгрес стоїть на становищі, що право на національне виховання — це самозрозуміла життєва необхідність для розвитку нації, здійснювати її може тільки рідна виховна установа з рідномовним виховником. Метою національного виховання української молоді є всебічна підготовка її до здійснення найвищого ідеалу нації, до творчої участі в розбудові рідної духовної і матеріальної культури, а через неї до участі у вселюдській культурі» [16, с. 236].

На конгресі було висловлено думки і прийнято постанови та резолюції щодо релігійно-морального, національного, суспільного, господарського, мистецького, духовного, гігієнічного, фізичного виховання. Визначено в Постановах і резолюціях основні напрями політики в українському шкільництві. Такий національний документ керівництва і дії українське шкільництво отримало вперше.

На Першому педагогічному конгресі спостерігаємо певну гостроту і різноманітність підходів доповідачів до проблеми фахового шкільництва. Державне фахове шкільництво (польськомовне) тільки-но розпочало здійснення запланованих заходів реформи загальноосвітньої та професійної освіти. Українське приватне професійне шкільництво вело вперту і настирливу боротьбу за закріплення своїх освітніх досягнень та планувало нові заходи розширення мережі загальноосвітніх та фахових навчальних закладів з українською мовою навчання.

На Першому педагогічному конгресі прозвучали дві доповіді, які охопили освітні проблеми фахової підготовки української молоді: «Достроєння школи до потреб нашого господарського життя» Р.Білинського та «Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва» Є. Храпливого .

У своїй доповіді Р. Білинський починає з формування основної думки про причини, які повинні змусити школу враховувати потреби господарського життя та прилаштовуватися до суспільних потреб. Автор констатує: «Наш суспільний розвій протягом останнього півстоліття був на З.У.З. (західно-українських землях) досить

однобічний. Селянський масив вспіли ми доповнити тільки тоненькою верствою умових працівників т.зв. інтелігенції. Зате занедбали ми торгівлю, промисл і ремесло і не витворили станів, які рішають про характер міст, що все і всюди панують над територією. За втрату міст заплатили ми програною війною, а тепер платимо дальше безробіттям і нуждою. Ті неправильності в нашій суспільній структурі треба вирівняти, якщо не маємо залишитись народом-калікою. Найбільше в цьому напрямку може зробити відповідна школа» [16, с. 169]. Він стверджує існування взаємозалежності між школою і суспільством у випадку, коли школа виконує як слід своє завдання, якщо її вихованці потрібні суспільству. Якщо ж багато випускників шкіл не знаходять праці, то це значить, що школа не зовсім відповідає потребам суспільства. «Щоб пізнати, в чім суть цього недостроєння, треба прослідити зв'язок між школою, професіями і безробіттям, передусім молоді, яка в тій школі вчилася» [16, с. 169]. Р.Білінський називає об'єктивні причини, які треба подолати українським навчальним закладам: господарська недорозвиненість українського суспільства, підняття рівня господарської освіченості українських вчителів. Доповідач визначив засоби наближення освіти до потреб господарського життя: «а) виховувати у молоді ті прикмети характеру, що збільшують господарську життєздатність людини; б) узглядненням ширшої господарської освіти у всіх загальноосвітніх школах; в) поборюванням дотеперішнього культу бюрової праці та збільшенням напливу молоді до фахових шкіл(наших і державних, і до торгівлі, і до ремесла); г) якнайбільшим користуванням Порадні для вибору звання при «Рідній школі»; д) розбудовою існуючих і оснóвуванням нових українських фахових шкіл; е) піддержкою ремісничих бурс і творенням нових; є) утворення при »Рідній школі» кураторії для приватного фахового шкільництва [16, с. 224-225].

Роман Білінський у своєму виступі зробив глибокий аналіз стану господарського життя в Галичині. Він підкреслював, що між українськими безробітними інтелігентами є дві групи.

Першу творять ті, що мають фахову освіту і «фах у руках», але на їх послуги нема достатного затребування на українському ринку праці. І саме підкреслює «на українським», бо польський ринок праці є державним і приватним, але для українських розумових працівників майже зовсім замкнений. Та недостатне затребування на працю з деяких інтелігентських фахів не є наслідком надпідготовлених цих фахівців, а тільки проявом нашого господарського і культурного недорозвинення.

Другу групу безробітних інтелігентів складають ті, що не мали змоги здобути фахову освіту. Це люди, які закінчили загальноосвітню

гімназію або її не закінчили, бо далі не мали за що вчитися. Всього 15 відсотків з тих, що записалися до гімназії, закінчують вищі школи, тобто ті вищі фахові школи, до яких їх підготовляла гімназія. Решта 85 відсотків залишаються без фахової освіти, бо час навчання 12-15 років у наших господарських умовах є для нього задовгий.

Далі Р. Білінський наголосив, якщо погоджуємося з тим, що наша школа повинна враховувати вимоги господарського життя, то потрібно з'ясувати собі, які вимоги ставлять завдання на найближчу майбутність. Це можна сформулювати так: скинення процесу зубожіння нашої спільноти і систематичне зміцнення нашого господарського організму можемо досягнути плановою розбудовою досі занедбаних ділянок. Перестати бідніти і почати багатіти! Це станеться в наших умовах тоді, коли будемо заробляти більше, як витарчати.

Якщо взяти до уваги, що більше, ніж 85% українців є селяни і що селянство найбільший продуцент, то господарські справи потрібно вирішувати завданнями: а) збільшити прибутковість хліборобства; б) корисно продавати продукти чужинцям; в) обходитися без чужих товарів і послуг; г) вповні задовольняти потреби села власною торгівлею, ремеслом і промислом. Потрібні нам фахівці: а) фахові хлібороби (агрономи, агротехніки і т.ін.); б) купці як працівники збуту, кооператори, постачальники; в) ремісники, промисловці з переробки сировини, виготовлення продуктів.

Отже, потрібно готувати фахівців, створювати промислові школи (фахові гімназії та промислові ліцеї); зміцнити пропаганду за збільшення напливу молоді до середніх фахових шкіл.

Слушними є думки Р. Білінського про те, що учень фахової школи мусить знати, що він вчиться не для свідoctва, що і найкраще свідoctво не допоможе, якщо він не зуміє робити того, що треба, що кожний мусить створити собі чималу професійність і здатність праці, що хто не зуміє того зробити, той засуджений на безробіття й нужду [16, с. 166].

Щоб збільшити наплив молоді до фахових шкіл треба подбати про створення нових бурс і збільшення існуючих, подбати про дешеві приміщення для проживання, зменшити оплату за навчання.

Ще важливіше від навчання є виховання, — говорив доповідач. «Знаємо, що про успіх у житті людини, а головне про успіх у господарському житті, рішають не тільки знання й розум, але й особистісні прикмети характеру, як: активність, меткість, підприємливість, рішучість, послідовність, роботящість, витривалість, словність, точність і солідність. В тому визначну роль відіграє волевий чинник, у нас українців не дуже сильно розвинений. Мабуть тому і ті прикмети в нас не

занадто часті. Людей непересічно здібних досить у нас, та ці здібності дуже часто марнуються через слабку волю. Тому вишколення волі й виховання характерів є справою надзвичайної ваги, ще важливішою від навчання [16, с. 170].

Доповідач вів мову про потребу пропаганди професійної освіти серед різних верств населення і констатував факт неправильного трактування фахової освіти як освіти нижчого сорту. Категорично засудив думку, що заняття торгівлею, ремеслом є заняттями другосортними. Нижчесортними ці фахи ніколи не були, хіба, що в тих випадках, коли не дуже високого культурного рівня досягали ті, що закінчували професійні школи. Пропагуючи фахову освіту, доповідач, звертав увагу на такі прерогативи фахової освіти над загальноосвітніми середніми навчальними закладами: можливість швидкого заробітку, вищий рівень оплат (порівняно з працею службовця), короткий час навчання і можливість швидкого самостійного заробітку.

Високо оцінив Р. Білинський українське психотехнічне порадицтво. З появою «Психотехнічної поради для вибору звання Товариства «Рідна школа»(1933) з'явилася можливість наукового підходу до вибору фаху молоддю, координування процесу скерування молоді на оволодіння тих чи інших професій залежно від ринку праці, детальна інформація про наявність тих чи інших професійних шкіл. Заторкнув доповідач питання організації професійної орієнтації, пропонував внести відповідні доповнення до навчальних програм народної та середньої школи, пропагуючи пошану та розуміння процесу людської праці. «Вже в наймолодших треба будити зацікавлення людською працею, наприклад, через оглядання фабрик і майстерень. Вони викликають подив і зацікавлення для техніки і дають розуміння людської праці, з якою родиться пошана до неї. Одно і друге дуже нам потрібне. Зі старшими учнями вже й у вселюдній школі треба заводити розмови на тему праці, заробітку та прожитку, збудити в них зацікавлення для господарських справ, зрозуміння механіки господарського життя і його найважливіших законів» [16, с. 175].

В. Кузьмович у доповіді «Українська шкільна політика» проаналізував складові реформи акцентуючи на тому, що після реформи освіти (1932), для українського населення актуальними є: проблема освіти селянської молоді, потреба розбудови українського фахового шкільництва. «Селянській дітворі вступ до гімназії нового типу утруднений, бо нова гімназія спирається на шостий класі вселюдній школи вищого ступеня, постає загроза фізичного знидіння української інтелігенції. У гімназіях нового типу селянських дітей майже нема (високі оплати у вищих класах). Тому треба допомогти бідним учням

дістатись до гімназії, закладати дешеві бурси, зраціоналізувати сітки українського приватного шкільництва і подбати про розбудову українського фахового шкільництва» [9, с. 198-201].

Найширше проблему фахової сільськогосподарської освіти української молоді Галичини на Першому педагогічному конгресі (1935) висвітлив Є. Храпливий. Основні положення його доповіді не втратили значення в сьогодні: «Хліборобське шкільництво мусимо розглядати як одну ділянку громадської (суспільної) агрономії, а точніше як її частину, що зветься хліборобською освітою. Тільки тоді хліборобська школа може мати значіння й практичну вартість для краю, коли вона найтісніше зв'язана з тою працею, яку для піднесення рівня хліборобства виконують агрономи і хлібороби даного краю, чи району» [25, с. 153-168].

Найважливішим засобом піднесення сільського господарства українського населення Галичини Є. Храпливий вважав фахову сільськогосподарську освіту та вживав термін на означення навчальних сільськогосподарських закладів «хліборобська школа». Доповідач бачив хліборобську школу не тільки місцем вишколу фахівців, але й осередком національного виховання хліборобської молоді.

Найглибше хвилювали доповідача національні аспекти сільськогосподарської освіти. Вважав, що обов'язком кожного свідомого українця є вивчення історії народу, пізнання рідної землі, природи, надбання віків, усвідомлення завдань. «Та дуже потрібна і важна річ, пізнати господарство наших земель, бо, не впливаючи на хід розвитку свого господарства, ми ніколи не зможемо поправити нашого життя».

«Саме на патріотичному та національному вихованні у сільськогосподарських професійних школах Галичини, — наголошував Є. Храпливий у доповіді на Педагогічному конгресі — «в нас, українців, чи не на перше місце висувається сільське господарство чи хліборобство, бо ми народ хліборобський, гречкосійський. Тому то ми так прагнемо поставити передовим сільське господарство, піднесення нашого селянина-хлібороба, бо він і його праця є основою нашого народу, бо він ядро і головна частина українського народу».

Піднесення сільського господарства — стратегічне завдання для українського населення Галичини. В такій ситуації один з шляхів покращення становища селянина-українця в Галичині — поширення сільськогосподарських фахових знань. Невисокий загальноосвітній рівень професійної підготовки селянської молоді в Галичині був зумовлений становищем українського шкільництва. Держава виділяла кошти на професійні сільськогосподарські школи з польською мовою навчання. Українській молоді з сіл рівень знань польської мови для навчан-

---

ня в таких школах був недостатнім. Нагальною була розбудова мережі сільськогосподарських фахових шкіл для української молоді Галичини з рідною мовою навчання. Від 1932р. за активної участі Є. Храпливого при осередках Товариства «Сільський господар» організовували гуртки і філії Хліборобського вишколу молоді (ХВМ). Основним завданням ХВМ стало теоретичне і практичне навчання молоді більш продуктивної праці в сільському господарстві. Доповідач відзначав особливу подію 1935р., коли уряд спромігся на відкриття першої державної фахової школи з українською мовою навчання. у с. Черниця на Миколаївщині. Сталося те, чого домагалися українці — Хліборобський ліцей.

Вражають приведені Є. Храпливим дані про кількісний стан мережі сільськогосподарських фахових шкіл з польською мовою навчання: на території Польщі мережа сільськогосподарських професійних шкіл становила 194 навчальні заклади. Це були: сільськогосподарські професійні школи і академічні (вищі) – 5, середні (вищі) – 3, середні – 8. Нижчих сільськогосподарських шкіл було — 149, а спеціальних (городничих, лісових, молочарських, вирощування птиці, хліборобської кооперації) — 29.

На фоні цього кількісного показника були ознаки освітньої дискримінації: скромна кількість сільськогосподарських українських професійних шкіл — всього 4 навчальні заклади, з них: 1 — Хліборобський державний ліцей у с. Черниця на Львівщині та 3 приватні фахові школи — Господарсько-садівнича школа у с. Миловання (Снятинщина), Господарські рільничі коєдукаційні курси в.с. Шибалин (Тернопільщина) та молочарська школа «Маслосоюзу» в м. Стрий [25, с. 6].

Доповідач наголошував, що «хліборобська школа мусить бути також місцем, де правильно на цілий район проводилося б господарювання, де досліджувано б нові шляхи праці хліборобів. Такі школи мусять бути зразком, на який повинні дивитися дооколичні господарі. Це завдання хліборобських шкіл є надзвичайно важне, але й надзвичайно важке» [25, с. 5].

Є. Храпливий підкреслював: «Завдання хліборобської школи це не тільки вишколення доброго фахівця-хлібороба, це також виховання доброго громадянина. Нація потребує не тільки людей, що вміли б використати ріллю — вона потребує громадян, щоб творили її основу не лише тим, що вони будуть матеріально незалежні, але й передусім тим, що на їх характері й волі збудуємо основи для загально-національного життя.

Однаке хліборобські школи не можуть пропустити позашкільну хліборобську освіту. Не кожен може покінчити хліборобську школу, але кожний молодий господар і господиня повинні пройти недов-

гі господарські курси. Молодь даного району повинна користати з Хліборобського Вишколу Молоді. Всю цю позашкільну хліборобську освітню працю даного району повинна взяти на свої плечі в великій мірі хліборобська школа зі своїм проводом й учителями» [25, с. 6–7].

Він наголошував: «Хліборобська школа мусить об'єднувати в собі всі елементи фахового навчання і правильного виховання з усіма тими елементами, які як обов'язок ставить до неї громадська агрономія.

Мати власну високу хліборобську школу - це постулат для кожного народу, що стоїть на рівні з постулатом власного університету. Коли справа високих шкіл є справою першорядної ваги, то не можна її інакше ставити як потребу університету та високої хліборобсько-економічної школи разом. Висока агрономічно-економічна школа, мусить взяти на себе обов'язок виховувати провідників нашого господарського життя, повинна стати осередком вишколювання учителів хліборобських шкіл, себто зайнятися вишколом тих агрономів-педагогів, що мають у хліборобськiм шкiльництвi вiдповiдальне завдання» [37, с. 8].

Також Є. Храпливий висловився: «Знаємо, що в таких державах як Чехословаччина, Німеччина, Італія хліборобське шкільництво надзвичайно високорозвинене і поставлене. Для приміру скажем, що в Чехословаччині є тепер 976 хліборобських шкіл різних типів, що в одному році випускають 30-40 тисяч учнів. Не диво, що хліборобська культура в Чехословаччині стоїть так високо.

Звідси видно, що хліборобське шкільництво в Польщі далеко не так розвинене, як повинно бути. Зокрема не виконано ні в дрібній частині постанов закону про народне хліборобське шкільництво з 9 липня 1920. р., де сказано, що в кожному повіті мусить бути принайменше одна мужеська й одна дівоча хліборобська школа. Загалом нових шкіл твориться тепер дуже мало, при чому не творять державних шкіл, зате з приватної ініціятиви створюють їх куди більше» [25, с. 9–10].

Однак, і Хліборобський Вишкіл Молоді, і курси не можуть дорівняти цій праці, яку в фаховій та виховній ділянці дає правильна школа. Тому змагання за рідну хліборобську школу мусить іти разом із змаганням за рідну школу. Вимога, щоб дітей наших селян вишколювати на добрих господарів і громадян у власних хліборобських школах, мусить бути зрозуміла, як те, що українська дитина мусить мати українську початкову школу [25, с. 13], роздумував видатний агроном.

Є. Храпливий глибоко розумів значення належного розвитку сільського господарства для Галичини, добре і ґрунтовно знав цю проблему в Європейському контексті, але найглибше його хвилювали національні аспекти господарської освіти. Він добре розумів, що піднесення сільського господарства — це стратегічне завдання для українського населення Галичини.

Одним зі шляхів покращення становища селянина-українця в Галичині було поширення сільськогосподарських професійних знань, бо невисокий загальноосвітній рівень селянської молоді був зумовлений становищем українського шкільництва. Держава виділяла кошти на професійні сільськогосподарські школи з польською мовою навчання, а сільській українській молоді рівень знань польської мови для навчання в таких школах був недостатнім.

З ініціативи Є. Храпливого Перший Педагогічний Конгрес прийняв рішення, тобто, вважав за необхідне: а) щоб зацікавлені й обов'язані до підтримання українського хліборобського шкільництва установи (Рідна школа, «Сільський господар», «Просвіта», «Союз Українок» та українські кооперативні установи) створили окрему постійну комісію, яка опрацювала б план його ступеневої розбудови та дбала про те, щоб це шкільництво мало постійну опіку; б) щоб для розбудови українського хліборобського шкільництва зацікавити широкі круги наших хліборобів, творячи у назначених місцях чи округах такі ж районні комісії, зложені з представників районних, місцевих установ, які підготовляли б у порозумінні з центром плани поодиноких шкіл і переводили це в життя; в) щоб частина фондів, які для цілей українського шкільництва дає українське село, були ужиті на розбудову українського хліборобського шкільництва» [25, с. 16-17].

І Український Педагогічний Конгрес уважав за необхідне, щоб при творенні українських високих шкіл була включена в їх рамки також висока агрономічна й економічна школа, як осередок української агрономічної науки, місце школення провідників господарського життя, а також осередок виховання українських агрономів-педагогів.

Отже, цілий розділ проектів постанов щодо господарського виховання та фахової освіти був у рефераті Є. Храпливого. Саме він на Педагогічному конгресі проголосив ідею господарської орієнтації у шкільному вихованні й навчанні та стверджував, що добре налагоджене фахове хліборобське шкільництво є необхідною умовою піднесення культурного і господарського рівня українського села, економічного зміцнення основи нації — селянства.

На Першому педагогічному конгресі виголошувалися інші доповіді, що були співзвучними з проблемою фахового шкільництва Галичини. Зокрема, в доповіді О. Філяса йшлося про навчання гігієни та проблеми охорони здоров'я молоді. У фахових навчальних закладах доповідач пропонував, згідно діючих програм, навчання гігієни в школах, формувати знання особистої та суспільної гігієни та рятувництва, а особливо гігієни фахової праці [19, с. 115-133].

Доповідав на Першому педагогічному конгресі В. Січинський. Тема доповіді стосувалася ужиткового мистецтва в системі мистецького виховання. У доповіді піднято проблему навчання рисунку в школах, запропоновано ідею поєднання предмета рисунка з навчанням ручної праці у школі. Він слушно бив на сполох, визначаючи причину «нашої малої спроможності в ділянках промислового виробництва» та констатував факт браку відповідних українських підручників для навчання [17, с. 141].

В. Метельський у доповіді «Спроба психічної характеристики української дитини» доповів про результати надзвичайно важливих дослідів з експериментальної психології, що проводилися за допомогою тестів при активній співучасті «Української поради для вибору звання». Результати психотехнічного тестування були вражаючими: виявляється в дітей у 1934-1935р. була дуже мала швидкість праці, але натомість розвинуті мовна уява, пам'ять, абстрактність мислення тощо. Результати тестів були дуже докладними, точними, проведені за тестувальними картками тодішніх відомих європейських психологів.

Основні психічні функції в різних місцевостях різні. Вплив школи незаперечний. Вона має виплекати нові типи людей. Тому треба пізнати розвиткові закони української дитини, щоб до цього пристосувати навчання. Нові ділянки праці вимагають різних типів психічних структур: (купець, ремісник, промисловець і т.д.)» [13, с. 204].

У глибоко теоретичних рефератах С.Балея «Психологія характеру» [1, с. 1-15] та Я. Яреми «Українська духовність у її культурно-історичних виявах» [30, с. 16], були надзвичайно важливі думки з приводу того, що характер хліборобської праці сильно вплинув на формування переважаючого інтравертного психічного типу серед українців Галичини. Доповідачі прийшли до висновку, що слабкий розвиток українського промислу виказує сили, що в нас досі замало змислу екстраверсійного опанування зовнішнього світу й матеріальних дібр» [30, с. 215].

У 30-х р. ХХ ст. в Галичині особливої уваги потребувало фахове орієнтування та порадицтво, мало місце раціональне, наукове бачення цієї справи. На Першому педагогічному з'їзді доповідач Р.Білинський виділив такі першочергові завдання, які планувалися: від професійного порадицтва до промислово-економічного всеобучу в старших класах початкової школи; завдання в середній школі ускладнювати тим, що учень повинен отримати певну суму практичних знань. »Практично це: навчання загальних основ національної економії, відомостей про українське народне господарство, його найближчі завдання, доцільні способи їх реалізації і зв'язані з тим

заріткові можливості; пізнання, які підприємства надійні. Потрібні також відомості про можливі в нас способи організації капіталів для продуктивних цілей, про вартість і можливості ощаджування, про спосіб збагачування, про те, чому ми бідніємо, якими дорогами втікає гріш від нас, скільки прокурюємо та пропиваємо» [3, с. 169-180].

В історико-педагогічному аспекті важливою складовою структури освіти виступає фахова освіта. Тому проблема фахової підготовки молоді на різних етапах розвитку суспільства знаходить постійне висвітлення в сучасній історичній, вітчизняній та зарубіжній педагогічній, психологічній, соціологічній літературі. Цікавим у процесі сучасного вдосконалення професійної освіти в Україні є досвід підготовки фахівців для різних галузей господарської діяльності в Галичині періоду Австро — Угорщини та Польщі.

На кінець XIX ст. суспільно-економічні умови в Галичині характеризувалися такими факторами, як стагнація, слабкий розвиток більших чи менших підприємств, домінування сільськогосподарського профілю в економіці краю, переважаюча більшість дрібних селянських господарств, обмежені можливості товарообігу. Східна Галичина залишалася територією зі значно переважаючим українським населенням. Розвиваючи фахову освіту краю, не враховувалися інтереси українців, тому професійних шкіл з українською мовою навчання держава не спішила створювати. Отже, професійне шкільництво, як стратегічна галузь освіти для політики КШР, була не тільки картою економічного впливу, але й денаціоналізаційного.

Поступово приходило розуміння того, що фахова освіта — це освітня галузь, яка може прямо впливати на суспільні процеси, що вона завжди є невід'ємною умовою розвитку будь-якої країни.

У передвоєнній Галичині спостерігалось піднесення промисловості, будівництва, торгівлі, розвиток переробної промисловості та банківської системи, певні зрушення відбулися в розвитку машинобудування, інтенсифікації рільництва, набрав поширення кооперативний рух тощо. Тобто, створювалися умови для застосування в господарствах удосконалених сільськогосподарських машин та знарядь праці, що потребувало освічених фахівців з найсучаснішими науковими знаннями.

Вимагали цього і зростання наприкінці XIX — початку XX ст. політичної активності українців Галичини, посилення боротьби за національні й політичні свободи. В результаті боротьби української спільноти за рідномовне професійне шкільництво у складі державної системи освіти сформувалася мережа приватних навчальних закладів.

У Польщі, як і в усіх інших країнах Європи, в міжвоєнний період

відбулася зміна пріоритетів у навчально-виховному процесі: на перший план виходить виховання, а навчанню відводиться роль його засобу. Мета української школи й надалі полягала в підготовці молоді до здобуття власної держави. Попри те, що офіційна освітня політика вимагала формування громадян Польщі, українські педагоги обґрунтовано доводили потребу виховання національно свідомого українця — державотворця.

Враховуючи, що стан розвитку професійної освіти є індикатором того, в якому становищі знаходяться економічні та технічні можливості країни, він привніс нове бачення проблем професійної освіти в Галичині в контексті розвитку промисловості, торгівлі, сільського господарства.

Економіці краю було потрібне професійне шкільництво, яке б на науковій, організаційно-правовій базі готувало фахівців для різних галузей господарства. Вивчення джерельної бази та узагальнення отриманих результатів дає можливість стверджувати, що в Галичині досліджуваного періоду Австро-Угорською імперією не створено умов для розвитку професійної освіти краю, дещо кращими ці умови були під час окупації краю Польщею.

Таким чином, суспільно-політичні та соціально-культурні передумови, об'єктивні економічні закони і розуміння органами влади, громадськістю, церквою, батьками значення отримання молоддю фахової освіти, як умови для самореалізації особистості, виконання громадянського обов'язку, активної позиції у процесі державотворення, викликали необхідність створення системи професійного шкільництва у краї.

У другій половині XIX ст. мету виховання визначали як формування національного характеру, волі, плекання таких чеснот, як побожність, терпимість, любов до рідної мови тощо, то із початком XX ст. вона стала ототожнюватися з формуванням молоді людини-патріота-державника, який усвідомлює свою приналежність до нації і здатний будувати власну державу. Це зумовлено еволюцією української національної ідеї, яка на переломі XIX–XX ст. ототожнювалася з самостійністю України, вимогами здобуття для держави повноти національних і політичних прав. Метою виховання стає плекання державотворчої молоді з високою національною свідомістю. Завданнями національного виховання було формування гармонійної людини, розвиток її релігійних, моральних, громадянських чеснот, виховання діяльного члена суспільства. Але розв'язання даного питання ускладнювалося, по-перше, тим, що українська молодь переважно жила у селах і отримувала тільки початкову освіту, не маючи можливості

продовжити навчання; по-друге, якщо молода людина й отримувала конкретний фах, то найчастіше в індивідуальному порядку в окремого майстра, тобто поза громадою, що не сприяло вихованню суспільних чеснот; по-третє, професійна підготовка була вузькопрофільною, вона забезпечувала виконання окремих видів роботи, не відповідала потребам економічного розвитку краю, не готувала молодь до розв'язання економічних питань у власній державі.

Соціально-економічні умови життя українського населення у Галичині у 20-30 р. XX ст. були дуже важкими. Це означало, що частина дітей з сільських родин повинна була стати ремісниками, а сільські господарства, не дроблячись, переходили до тих членів родин, хто виявляв до праці в сільському господарстві найбільше бажання. Такий вихід з ситуації був важливим ще й тому, що за рахунок селянства мав поповнюватися і формуватися новий робітничий прошарок українців у містах. Досягти цього можна було тільки через створення для української молоді умов для фахової підготовки, виходячи з умов, які склалися у Галичині міжвоєнного періоду.

Були й інші причини, що не сприяли процесам здобуття фахової підготовки українською молоддю Галичини, зокрема: невпевненість випускників у завтрашньому дні, створення перепон для вступу української молоді до фахових шкіл.

Про суспільно-політичні та соціально-економічні особливості розвитку фахової освіти Галичини 40-их р. XX ст. треба вести мову в контексті історичних подій 1939–1945 р. Педагогічна громадськість, освітяни, учнівська молодь Галичини впродовж цих шести років потрапляла в поле дії двох освітніх систем — радянської та окупаційної німецької.

Усе виглядало доволі організовано та привабливо.

Усе, що було причетне до розвитку українського фахового шкільництва у Галичині до 1939 р., віднесено до проявів українського буржуазного націоналізму і перекреслено як освітнє явище.

Набір учнів до шкіл фабрично-заводського навчання (ФЗН), професійних училищ у 1939/1940 та 1940/1941 н.р. відбувався як призов (мобілізація) молоді. Це був набір абітурієнтів не у традиційному розумінні цього процесу, а шляхом насильництва. Молодь не вступала добровільно. Все ніби було: безкоштовна освіта, харчування, українська мова навчання, проживання в гуртожитках. Це означало, що проти української молоді в Галичині велися майже військові дії. Увага до розвитку фахової освіти і таке військово-примусове зганяння учнів до фахових шкіл мали своє пояснення. Ось як бачив цю ситуацію А. Качор «На цьому місці варто підмітити, що большевики з пропага-

дистських мотивів, щоб приєднати собі симпатії українського робітничого населення, зараз по окупації Галичини почали на широку скалю розбудовувати загальне й фахове шкільництво. В самому Львові було 10 державних технікумів з 3-річним навчанням, які відповідали трьом найвищим клясам десятирічки. Цими технікумами були: кооперативний, торговельний, банковий, плодоовочевий, залізничний, харчової, гірничої і легкої промисловості, комунального будівництва і зоотехнікум. У цих школах було 3 220 учнів, але української молоді небагато, хоч викладава мова була українська» [6,42]. Ця думка дослідника та очевидця подій додає ще один штрих до розуміння процесів розвитку фахової освіти у Галичині 40-х р. XX ст. Тоді відбувалися масові репресії, насильницькі депортації мирного населення, то, очевидно, і примусово-мобілізаційні набори молоді до шкіл ФЗН, сприймалися населенням далеко не однозначно. Отже, за короткий час початку 40-х р. XX ст. проявів громадянських ініціатив у Галичині щодо професійного шкільництва не було: занадто короткий період. Однак, можемо говорити про громадянську позицію та несприйняття молоддю і громадськістю Галичини авторитаризму в освіті.

Попереду, однак, усіх чекали серйозні випробування — Друга світова війна, яка внесла свої корективи в багато проблем, зокрема й освітянські. В період німецької окупації Галичини на цій території склалися особливі взаємини між владою і населенням. На окупованих територіях німці запровадили військово-поліцейний порядок. Певні можливості для проведення культурно-освітньої роботи у Галичині, що стала одним з «дистриктів» Генерального Губернаторства, виявилися можливими. Спостерігалось дещо лояльніше ставлення німецьких властей у Галичині до потреб культури, освіти. Влітку 1941 р. у Галичині, яка мала добре вироблені національно-культурні та освітні традиції, спостерігається значний спалах культурно-освітньої роботи. Порівняно з іншими окупованими землями України, в дистрикті Галичина українській інтелігенції вдалося zorganizувати досить розгалужену систему освіти, що охоплювала народні, загальноосвітні та фахові школи. Координував культурну та освітянську роботу Український центральний комітет (УЦК). «Окупаційна адміністрація, розглядаючи українців передусім як джерело дешевої робочої сили, не заохочувала відкриття гімназій, натомість прихильно поставилася до фахового шкільництва, покликаною готувати робітничі кадри» [10, с. 17].

При УЦК згуртувалися громадські діячі та педагоги, які зуміли використати ситуацію в інтересах української молоді Галичини. З'явилася нагода реалізувати те, що планувалося в розвитку українського фахового шкільництва наприкінці 30-х р. XX ст. В черговий раз спра-

цювала громадянська ініціатива. На короткий час, у важких воєнних та окупаційних умовах дуже активно і результативно працювали на ниві освіти. Це тільки на перший погляд могло здатися, що німецькі окупанти зацікавлені в розвитку фахового шкільництва. Насправді це було не так, причина крилася ось у чому: німці дозволили розвивати мережу нижчих і середніх фахових шкіл з метою підготовки фахівців для німецького господарства, зокрема індустрії. Окупанти з точністю прорахували все наперед: і розвиток промисловості на завойованих територіях, і вивіз робочої сили до Німеччини, а для таких планів потрібно було мати кваліфікованих робітників. Окупаційні і політичні владні структури (гестапо, СД) мали свої таємні завдання щодо молоді Галичини. Саме ці структури відповідали за вивезення молоді на примусові роботи до Німеччини та за мобілізацію молоді на службу у т.зв. напіввійськову організацію «Бавдінст».

Замішані на німецькій зверхності до українського населення Галичини дозволи і розпорядження щодо фахової освіти були відразу оцінені освітніми діячами того часу. Німці виношували свої плани, а українці використали нагоду відкривати професійні навчальні заклади з метою дати можливість молоді здобути добру фахову підготовку. Наміри і розрахунки були ще далекоглядніші: «Українці використали цю кон'юнктуру на фахове шкільництво, хоч із цілком іншою метою, а саме: провідні українські діячі здавали собі справу з того, що німці з своєю політикою можуть програти війну і що тоді може бути шанс на відновлення української державності, тому заздалегідь треба було підготувати якнайбільше кадрів різних фахів, зокрема середнього типу, яких було мало. З тією метою в самому Львові українці zorganizували 24 різних державних фахових шкіл, які в 1943 р. мали 188 класів із 4818 учнями і 324 вчителями» [6, с. 43]. Фахова освіта Галичини 40-х р. - це справжній кількісний феномен. За даними періодичних видань, які подають відомості про розвиток мережі фахових шкіл окупаційного періоду, постає реальна картина кількості професійних навчальних закладів з українською мовою навчання. Зокрема, на Львівщині — 83 фахові школи; на Станіславівщині — 37; на Тернопільщині — 22. В них велася фахова підготовка молоді для сільського господарства, промисловості, торгівлі, сільського домашнього господарства.

Про таку мережу навчальних закладів, що вели фахову підготовку, українці у мирний час могли тільки мріяти, а тут таке несподіване освітнє досягнення у період війни! Воно просто пояснюється, якщо брати до уваги передовсім вмілість Українського центрального комітету використати ситуацію з намірами окупаційної німецької влади щодо

фахової підготовки української молоді Галичини на її ж таки користь, по суті перехитривши завойовницькі наміри німців. Загарбники програли війну, а здобуті молоддю фахові знання й уміння залишилися.

Запитання та завдання для контролю

1. Перелічіть умови, що вимагали реформи української системи шкільництва.
2. Чому класична середня освіта Австро-Угорської імперії почала втрачати позиції, натомість, вийшла на арену фахова освіта?
3. Яку громадську позицію щодо потреби розвитку професійної освіти для української молоді виявив І. Франко?
4. Як європейське розташування Галичини впливало на розвиток фахового шкільництва?
5. Чому на початку ХХ століття українську освіту почали сприймати як важливу запоруку національного відродження?
6. Назвіть декілька видатних галицьких педагогів і громадських діячів, які уважно у міжвоєнний час вивчали світовий досвід розвитку фахового шкільництва.
7. Які праці галицьких педагогів і громадських діячів, що мали вагоме значення для переконання в необхідності давати дітям відповідну фахову освіту?
8. Назвіть декілька фахових шкіл Галичини початку ХХ століття з українською мовою навчання.
9. Як сприйняла українська громадськість Закон від 11 березня 1932 р. щодо реформування освіти Польщі?
10. Які нові громадські ініціативи щодо розвитку української освіти висунув І український педагогічний конгрес у 1935 році?
11. Чому Польська держава чинила опір українському народові Східної Галичини у створенні професійних шкіл рідною мовою? Чи було це явищем денациалізації переважаючого населення?

Література

1. Балеї С. Психологія характеру // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — С. 1-15.
2. Бачинський М. Яка рільнича школа є серед наших обставин можлива і пожадана // Перший Український просвітно-економічний конгрес. — Львів, 1910. — 655 с.
3. Білинський Р. Достроєння школи до потреб нашого господарського життя // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — С. 169-180.
4. Дропа І. Передмова / Повний курс мужицького кравецького краю. — Львів, 1936. — С. 3.
5. Жураківська О. Про заводів школи домашнього господарства для дівчат // Перший український просвітно-економічний конгрес. — Львів, 1910. — 655 с.
6. Качор А. Денис Коренець: Начерк його життя та праці на тлі українського фахового шкільництва і сільськогосподарської кооперації в Західній Україні. — Вінніпег, 1955. — 71 с.
7. Качор А. Роля «Просвіти» в економічному розвитку Західної України. — Вінніпег: накл. Товариства, 1960. — 31с.

8. Коцюба М. Садівничо-господарське заведенє Товариства «Просвіта в Милованню» // Перший Український просвітньо-економічний конгрес, узгоджений Товариством «Просвіта» в сорокалітнє заснування у Львові в днях 1 і 2 лютого 1909 року. Протоколи і реферати / 3 ред. Д-р. І. Брик і Д-р. М. Коцюба. — Львів, 1910. — 492 — 519.
9. Кузьмович В. Українська шкільна політика // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — с. 188-191.
10. Культурне життя в Україні: у 2 т. — Т. 2. — Львів, 1999. — 826с.
11. Лучишин І. Фахові школи: поради для батьків та молоді. — Львів: наклад «Рідної школи», 1930. — 63с.
12. Маринович А. Фахове шкільництво. — Перемишль, 1938. — 27с.
13. Метельський В. Спроба психічної характеристики української дитини // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — с. 202-204.
14. Новий устрій державного й приватного шкільництва (Збірка дотичних законів і розпорядків). — Львів, 1932. — 65с.
15. Паньківський К. Роки німецької окупації / 1941-1944 / Нью-Йорк; Торонто, 1965. — 480с.
16. Перший Український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — 244с.
17. Січинський В. Ужиткове мистецтво в системі мистецького виховання // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — с. 127-134.
18. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука. Вст. Сл. С. В. Кульчицького. — 3 тє вид., перероб. і доп. — К.: Либідь, 1993. — 720с.
19. Філяс О. Школи та поширення гасел гігієни серед громадянства // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — с. 115-133.
20. Франко І. Бєсїда Василя Нагірного виголошена на другім міжнароднім вічі русинів дня 17 (29) червня 1883 для умотивування першої резолюції о економічних справах краю // зїбр. творів у 5 томах. — Т. 44. — кн.. 1. — с. 188-204.
21. Франко І. Я. Промислові робітники у Східній Галичині р. 1870. Статистична студія // зїбр. творів у 5 томах. — Т. 44. — кн. 1. — с. 44-51.
22. Франко І. Я. Що коштують наші школи // зїбр. творів у 5 томах. — Т. 44. — кн.. 1. — с. 417-419.
23. Храпливий Є. Данія — край хліборобів: Вражіння з прогульки. — Львів: накл. краевого Господарського т-ва «Сільський господар», 1935. — 87с.
24. Храпливий Є. За наше хліборобське шкільництво. — Львів: накл. краевого Господарського т-ва «Сільський господар», 1933. — 46с.
25. Храпливий Є. Потреби розбудови нашого хліборобського шкільництва // Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — с. 144-159.
26. Храпливий Є. Сільське господарство Галицько-Волинських земель. / Збірник науково-популярних статей.- Львів: «Основа», 1997. — 100с.
27. Шапковський Л. За реформу української середньої школи. — Львів: накл. кооперативи «Рідна школа», 1939. — 32с.
28. Юцишин І. Проект на зміну державного шкільного закону з дня 14 мая 1869 р. — Львів, 1913. — 12с.
29. Ярема Я. Нова фаза в розвитку європейської школи // Українська школа. — Львів, 1934. — с. 1-82.
30. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах / Перший український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — с. 16-88.
31. Ясінчук Л. Азбука нації: Рідна школа та її вага і Львів: накл. «Рідної школи», 1931. — 32с.

Розділ IV

Роль громадських організацій (товариств) у розвитку професійного шкільництва в Галичині кінця XIX — початку XX століття

В означений період у Галичині почалося пробудження національної свідомості українського народу. Відчувалася потреба в організації освіти. Вирішення цієї проблеми взяли на себе громадські організації (товариства), зокрема: «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» та ін.

Одним з головних завдань товариств було творити для сільської молоді бурси (інтернати) у Львові та в містах на провінції, щоб уможливити навчання сільських дітей у середніх і фахових школах. Так, на утриманні Товариства «Рідна школа» в 1905 р. було 20 бурс (4 — у Львові, 16 — у містах Галичини). За висловленням І. Крип'якевича, відкриті Товариством «Рідна школа» бурси, які прийняли гімназійну молодь і молодь із професійних шкіл і забезпечували їй скромний побут та здорове харчування, давали громадянське і національне виховання, стали «справжнім монументом народної жертвності, — виховали сотні і тисячі свідомих працівників, що колись сторицею віддадуть суспільству те, що нині в них вкладає» [8, с. 67].

Розпочавши підготовку фахівців з організації бурс для вихідців з села та незаможної молоді у 80-х р. XIX ст., Товариство «Рідна школа» на кінець 30-х р. XX ст., стало потужним чинником у підготовці фахівців для промисловості, торгівлі, кооперації, сільського господарства, національних промислів та ремесел, залучало молодь до професійної освіти.

Товариство «Просвіта» відкрило селянські бурси (в м. Городенка, м. Долина, м. Камінка Струмилова, м. Рудки та інші). Створювали свої осередки для проживання та виховання Товариство шкільної помочі, Товариство руських жінок та інші. Вони дбали про організацію побутових умов та належного національного виховання української молоді, що здобувала фахову освіту, займалися проблемами ремісничої та робітничої молоді Галичини.

Жіноче товариство з обмеженою порукою «Труд» організувало у м. Львові Бурсу для учениць однойменної професійної школи; у м. Станіславі відкрито Ремісничо-промислову бурсу з інтернатом для кандидатів на посади вчителів; Товариство ремісників і промисловців «Зоря» створило у Львові ремісничо-промислову бурсу і започаткувало систематичну виховну роботу в середовищі молоді, що здобувала фахову освіту. Ремісничо-промислова бурса у Львові стала осередком національного виховання української молоді Галичини,

суттєво вплинула на процес заохочення тодішньої молоді до здобуття фахової освіти.

Потреба у бурсах (інтернатах) дуже зросла наприкінці XIX ст. У 1914 р. в Галичині було 68 бурс (54 -для хлопців і 14 — для дівчат) і розташовані вони були у 37 містах і містечках краю. В бурсах проживало щороку близько 3500 учнів середніх, народних і фахових шкіл. Бурси утримувалися з публічних фондів, пожертв, тощо.

Товариство «Ремісничо-промислова бурса у Львові», засноване у 1898 р., проіснувало до 1939 р. Постійними спонсорами Ремісничо-промислової бурси у Львові були українські підприємці та підприємства. Почесними членами цієї бурси та постійними жертводавцями були: Митрополит А. Шептицький, Оперний співак Я. Мишуга, Архітектор В. Нагірний.

Фундатором новозбудованого будинку Української ремісничо-промислової бурси у Львові був Владика Андрей Шептицький. В ньому діяла для 60-80 вихованців (питомців). При ремісничо-промисловій бурсі було засновано Український ремісничий спортивний клуб (УРСК). Активно працювали члени антиалкогольного гуртка «Відродження». Ремісничо-промислова бурса у Львові стала виховним і координаційно-освітнім центром професійної освіти у Львові.

Навчання у Промисловій школі тривало 4 роки, тому пожилці бурси, влаштовувалися на проживання на увесь термін навчання. Крім того в бурсі проживали учні, що навчалися індивідуально в майстрів. Керівництво бурси координувало справи запису бажаючих оформити навчання в майстрів (з можливим проживанням у майстра за місцем навчання), вело інформаційну роботу з батьками в цих справах, бо бажаючих було багато, а місць мало. Перевага в якості послуг та умов проживання була за бурсами, бо приміщення учнів просто в майстрів є досить трудне, то ж зголошуючіся мусять часом довго ждати аж знайдеться відповідне для них місце» [9, с. 74].

Ремісничо-промислова бурса у Львові постійно підтримувала зв'язки з. Промисловою школою. Ось яку інформацію подавали для вихованців бурси про цей навчальний заклад: «Хлопці, що закінчили 14 р. життя і другу клясу школи виділової, або шкіл середніх, можуть вписуватися до школи промислової. Наука в тім заведенню триває 4 роки, і обіймає слідувачі відділи: слюсарство артистичне і будівельне, столярство, токарство, різьб'ярство, модельярство і малярство. Крім цієї, чотири літ триваючої науки відбуваються теоретичні курси для мулярів, теслярів, каменярів, котрі тривають щороку від початку падолиста до кінця року. Ціль тих курсів є подати теоретичне підготування потрібне до зложення опісля іспиту майстерського. Услів'я до

прийняття ось такі: укінчений 16 рік життя, шоста кляса школи народної, або друге кляса виділової і свідоцтво дволітньої практики в заводі (мається на увазі фах) будівельнім т.е. в мулярстві, тесельстві або каменярстві» [9, с. 75].

Ремісничо-промислова бурса у Львові була популярним і відомим виховним закладом, що суттєво впливав на підготовку фахівців в українській професійній освіті Галичини.

Справу розвитку мережі українських приватних професійних шкіл успішно здійснив, заснований Клубом руських жінок у 1900-1901 р. кооператив «Труд» (товариство з обмеженою порукою). Кооператив користувався коштами вкладників і невеликими урядовими допомогами. В 1903 р. Товариство «Труд» відкрило власну Професійну кравецьку жіночу школу у Львові

Було у м. Львові культурно-освітнє Товариство робітників «Воля» (1903 р.). Засновник — Українська соціал-демократична партія. Мета товариства: поширення просвіти, національна виховна робота серед професійно працюючої молоді, матеріальна допомога членам товариства. Товариство робітників «Воля» мало станом на 1909 р. дев'ять своїх філій у містах Галичини.

Товариство «Шкільна поміч» (1878 р.), створене за ініціативою Врецьони Г., ставило за мету дбати про піднесення освіти українського народу, підтримувати найширші верстви населення в бажанні отримати освіту, організовувало допомогіві акції для підтримки молоді, що навчалася в загальноосвітніх та професійних школах. «Ми не сміємо дати гинути в голоді і в холоді соткам нашої дівчоти, ми мусимо подбати про те, щоб якраз з тих дітей пролетаріату якнайбільший процент виборів собі наукою кращу долю [9, с. 69].

Гімнастичне товариство «Сокіл» (1894 р.) ставило собі за мету культурний розвиток молоді через залучення її до фізкультурного руху. До своїх масових акцій Товариство залучало ремісничу і професійну молодь.

При Товаристві українських ремісників, купців і промисловців «Зоря» в м. Львові активно запрацювала у 20-х р. ХХ ст. секція опіки над українською ремісничою молоддю ім. В. Нагірного.

Діяльність Товариства «Просвіта» щодо підвищення рівня фахової підготовки молоді та дорослого населення Галичини

«8 грудня 1868 р. почалася історія Товариства «Просвіта». Роки її існування — це роки великої праці, змагань сотень і тисяч людей, які працювали для загального добра» [6, с. 110]. Ці думки суголосні з нашим сьогоднішнім. «Просвіта» справді праці не закінчила. На хвилі націо-

нального піднесення з початком дев'яностих р. ХХ ст. масово виникали Товариства української мови «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Створювали їх наші національно свідомі співвітчизники, почасти ризикуючи та конфронтуючи з партійними та адміністративними органами.

Товариство «Просвіта» безпосередньо пов'язане з галуззю професійною освіти, бо саме це Товариство у другій половині ХІХ ст. розпочало в Галичині боротьбу за право на здобуття професійної освіти молоддю краю українською мовою.

Після анексії Галичини Австрією розпочалися зміни в системі шкільництва. Австрія вбачала в поширенні та нав'язуванні своєї системи шкільництва інструмент розповсюдження та утвердження північної ідеології.

У другій половині ХІХ ст. Галичина у складі Австро-Угорської імперії мала певні національні завоювання, значення яких особливо посилилося після подій 1848 р., коли Австро-Угорщина поступилася поневоленим народам і дозволила їм творити свої національні системи шкільництва. 1867-1868 р. стали роками оголошення законів про національну мову навчання у школах та утворення Крайової шкільної ради (КШР) — автономного органу керівництва освітою, який проводив чітку колонізаційну політику, в результаті якої Галичина стала двомовною українсько-польською провінцією Австро-Угорської імперії. Це був час, на який припадає активізація процесів, спрямованих на розвиток шкільництва в Галичині, зокрема професійного. Питання мови навчання особливо загострилися після 1848 р. Неодноразові спроби українців вирватися з-під гніту німецької мови були безрезультатними. Українцям Галичини чинили труднощі у відкритті народних шкіл з рідною мовою навчання, а про професійні школи з українською мовою навчання годі було мріяти. Навчання в сільськогосподарських школах Галичини здійснювалося польською мовою. Випускники сільських народних шкіл, які були початковими чотирикласними, мали такий рівень підготовки, що не давав можливості далі навчатися навіть рідною мовою, не те, що чужою. Держава не фінансувала жодної української сільськогосподарської школи.

У 1872 р. в Австро-Угорщині був прийнятий закон про організації, тому українці, як і інші народи, почали творити національні товариства, більшість з яких зосереджували діяльність на освітніх завданнях. Народна та середня школи, гімназії були здебільшого державними, а українське професійне шкільництво в Галичині змушене було обрати приватний характер розвитку, тобто перебувало в руках українських національних товариств та організацій.

Австрійський державний закон від 25 травня 1869 р. унезалежив школу від церкви, віддав нагляд над школою крайовим, повітовим (окружним) і місцевим шкільним радам; внутрішній устрій народного і професійного шкільництва, склад і компетенції наглядових органів залишено у віданні органів влади. «Нові господарі українських земель намагалися знівечити всякі ознаки політичної й національної окремішності й питомої культури українського народу. Вони в першій мірі наступали на слово, яке народ виробив й вистраждав собі протягом тисячоліття» [14, с. 4]. Страшними репресивними методами йшла боротьба за денационалізацію українців у Галичині, не припинялася і велася вона, перш за все через шкільництво, бо тільки позбавляючи народ навчання рідною мовою, завойовники могли розраховувати на досягнення мети.

Національне культурно-просвітницьке Товариство «Просвіта» стало найдійовішим національним товариством, що спрямувало свої зусилля на розвиток народної освіти і професійного шкільництва.

Діапазон діяльності товариства «Просвіта» виявлявся в напрямках, які завжди були орієнтовані на молодь. Це — читальні, бібліотеки, народні університети, бурси (інтернати), лекції, самоосвітні гуртки, хори, драматичні гуртки, клуби. «Просвіта» стала фундатором українського професійного шкільництва.

У 1891 р. був прийнятий четвертий статут Товариства «Просвіта», в якому акцентувалося, що «Просвіта» стала не тільки освітнім, а й освітньо-економічним товариством [11, с. 27].

У п'ятому статуті товариства «Просвіта» було у п'ятому і шостому пункті записано, що «...для досягнення піднесення культури та добробуту всіх верств українського народу, треба здійснювати: уладжування й ведення шкіл: народних, середніх і вищих, господарських, промислових, торговельних; ведення різних курсів, зразкових господарств, садів і та ін.» [11, с. 28].

«Просвіта» стала фундатором українського професійного шкільництва Галичини і запропонувала молоді, яка хотіла навчатися, професійну сільськогосподарську, жіночу господарську та торговельну школи: Милованську сільськогосподарську професійну школу, Професійну жіночу школу домашнього господарства в селі Угерці Винявські на Львівщині та Львівську торговельну професійну школу.

Першою у приватному українському професійному шкільництві була сільськогосподарська школа в с. Миловання тодішнього Товмацького повіту на Покутті (нині Івано-Франківська обл.). Це була однорічна рільнича школа нижчого типу, яка стала зразком тісної співпраці інтелігенції, селянства та духовенства. Школа ця розпоча-

ла навчання 1 серпня 1910 р. і згодом розрослася у поважну наукову установу, яка діяла аж до приходу більшовиків до Галичини у 1939 р.» [6, с. 24].

Ця школа мала велике садівниче господарство, шкілку (розсадник фруктових дерев), дослідні поля, хімічно-рільничі майстерні, метеорологічну станцію, зразкові городи, поля, організовану за найновішими технологіями пасіку. В Милованській школі «Просвіта» створила осередок передового сільськогосподарського досвіду, навчальний заклад готував учнів до нового і прогресивного ведення сільського господарства.

Після руйнації школи під час Першої світової війни з ініціативи товариства «Просвіта» школа відновила діяльність у 1922/23 н.р., її функціонування стало новою сторінкою в історії розвитку української професійної освіти в Галичині як перша спроба українців організувати свою національну школу підготовки українського селянства до ведення господарства на засадах передового світового сільськогосподарського досвіду.

Другою професійною школою для освіти української молоді стала Жіноча професійна школа домашнього господарства Товариства «Просвіта» в Угерцях Винявських коло Рудок (сучасна Львівська обл.), на зразок закордонних та існуючих у Галичині шкіл з польською мовою навчання, у якій здійснювалася підготовка домашніх господинь.

Навчальний процес складався з загальноосвітнього та професійного циклів. Професійний цикл становили предмети: кравецтво, гаптування, жіночі домашні роботи, годівля домашніх тварин. Загальноосвітній цикл: українська мова і література, історія України, обчислення (рахунки), географія, хімія, каліграфія, співи.

У 1911 р. була заснована ще одна українська професійна школа «Торговельна школа Товариства «Просвіта» у Львові», що згодом стала найпопулярнішим навчальним закладом серед міської молоді. Школу любовно називали «торговелькою», а її випускники стали в Галичині основною кадровою опорою підприємств українського торгового бізнесу першої половини ХХ ст. Завдання, що ставилося перед навчальним закладом, було досягнуто, здійснювалася підготовка професійних діловодів для підприємств, спілок, приватних торгових підприємств. Керівництву школи допомагав Головний відділ Товариства «Просвіта» через кураторію, в яку входили представники українських крайових культурних і фінансових установ.

Події Першої світової війни припинили діяльність школи. Восени 1915 р. навчальний процес було поновлено. Директор Денис Коренець вивів цей навчальний заклад на дуже високий рівень і за те був

відсторонений від виконання обов'язків директора польською освітньою владою на початку тридцятих років минулого століття тільки тому, що Львівська професійна торгова школа набула статусу поважного національного професійного навчального закладу.

У 1918 р. кураторія «Народного дому» надала торговельній школі відповідне приміщення, що дало можливість збільшити набір учнів. У навчальному закладі було налагоджено систему ступеневої професійної підготовки учнів на трьох освітніх рівнях. У 1925 р. торговельна школа товариства «Просвіта» зі згоди і за ухвалою Головного Відділу товариства «Просвіта» перейшла під фахове керівництво товариства «Рідна школа», зберігши за собою назву, що вказувала на історичного засновника школи: «Торговельна школа Просвіти у Львові». У 1937/1938 н.р. трирічна «Торговельна школа «Просвіти» у Львові» була реорганізована в Купецьку гімназію з чотирирічним терміном навчання, що було значним кроком уперед у розвитку українського професійного шкільництва.

Професійні школи товариства «Просвіта» не були чисельними, проте вони засвідчували турботу суспільних національних сил про українську молодь, бажання дати належну підготовку до практичного життя, чинили певний опір колонізаційній політиці, що здійснювалася за допомогою державного професійного шкільництва. Навчання українською мовою, позакласна виховна робота вчителів-патріотів, краєзнавчі походи мали великий вплив на формування національної свідомості учнів тодішніх українських професійних шкіл Галичини.

Якщо «Просвіта» в 1871-76 р. видала 17 назв підручників для нижчих класів українських гімназій, то за 50 р. діяльності до 1918 р. — 348 популярних книжечок накладом майже 3 млн. примірників.

До 1914 р. Товариство «Просвіта» було найважливішою масовою українською організацією в Галичині, що довгий час охоплювала майже всі ділянки національного життя, вона була «матір'ю» багатьох організацій і товариств, які згодом стали самостійними. Читальні «Просвіти» по селах стали головними українськими національно-громадськими організаціями, при яких приміщувалися й діяли каси, крамниці, гуртки «Сільського Господаря», дитячі садки тощо.

Тому «Просвіта» найбільше спричинилася до зростання національної свідомості українського населення і його добробуту. Без «Просвіти» не були б можливі політичні досягнення українців у Галичині та відновлення в 1918 р. Української держави.

Товариство «Просвіта» у Львові мало всеукраїнський характер. З проголошенням Незалежності України воно й надалі є всеукраїнським, а також діє у багатьох країнах Європи й Америки, Австрії, в яких живуть українці [7, с. 2365-2372].

Значення Товариства «Рідна школа» у розвитку фахового шкільництва

Українське педагогічне, освітньо-виховне товариство засноване в 1881 р. у Львові як «Руське товариство педагогічне» з завданням:

а) працювати над потребами руського (українського) народу на терені народних, середніх і вищих шкіл, займатися заснуванням нових українських шкіл і підтриманням справ публічного і домашнього виховання на основі материнської (рідної) мови;

б) надавати членам товариства моральну і матеріальну допомогу.

Для виконання цих завдань товариство організувало боротьбу за українську школу у Галичині в умовах Австро-Угорської імперії.

У 1912 р. товариство змінило назву на Українське педагогічне товариство (УПТ), а в 1926 р. — на Товариство «Рідна школа». Засновниками товариства були українські педагоги Анатоль Вахнянин, Омелян Огоновський, Омелян Партацький, Омелян Савицький, Роман Заклинський, Дмитро Вінцковський, священники Іван Величко, Володислав Бачинський, редактор газети «Діло» Володимир Барвінський та інші українські діячі. Товариство «Рідна школа» функціонувало в Галичині до 1939 р. і мало свої осередки.

У березні 1991 р. з ініціативи громадськості західних областей України Товариство відновило свою діяльність; створено громадську організацію — Львівське крайове товариство «Рідна школа».

Товариство, яке на початках своєї діяльності використовувало різні методи для захисту української школи від остаточної ліквідації за умов бездержавності, сьогодні згуртовує громадськість навколо процесів відродження духовності та утвердження української освіти, мови і культури.

У період перебування Галичини в Австро-Угорській імперії товариство надавало великого значення створенню мережі українських фахових шкіл, спершу в напрямі ліквідації неграмотності, а пізніше займалося підготовкою кваліфікованих робітників.

Після занепаду діяльності у часи першої світової війни Українському педагогічному товариству довелося працювати в умовах ліквідації українських шкіл польською владою і неприхильності до них польської влади (залишилося лише 352 школи з українською мовою навчання). Після зміни статуту Товариства в 1924 р. його праця дещо поширилась на північно-західні землі України.

Заснований у 1926 р. Товариством двотижневик «Рідна школа» виходив у 1927 р. та в 1932-39 р. На сторінках журналу «Рідна школа» завжди можна було прослідкувати розвиток мережі українських про-

фесійних шкіл у Галичині. Власне цей журнал тримав руку на пульсі розвитку професійного шкільництва, появи нових шкіл, особливо акцентуючи увагу на професійних школах у матеріалах окремих авторів. На останньому з'їзді «Рідної школи» піднято питання про організацію кооперативних шкіл. Стало зрозумілим, що підготовка на одно- дво-місячних курсах була недостатньою. Курсова підготовка не була у змозі надати за короткий час навчання потрібні знання, а кооперативний рух вимагав належно підготованих працівників кооперативних установ різних ступенів [14, с.156]. Від якості підготовки працівників для кооперативних підприємств у певній мірі залежала їх доля, особливо їхніх низових ланок.

У 20-30-х р. ХХ ст. Товариство «Рідна школа» стало організатором та фінансистом приватних професійних навчальних закладів. Підготовка фахівців у приватних українських професійних навчальних закладах Товариства «Рідна школа» розпочалася в 1922 р. відкриттям Професійної доповнюючої чоловічої школи в м. Львові, яка працювала у приміщенні Народної школи ім. Бориса Грінченка. «Таким робом, бажало УПТ піти назустріч потреби народу: мати інтелігентного, кваліфікованого ремісника, а з другого боку не допустити до того, щоб українська молодь пропадала у варстатах польських і в єврейських ремісників та у виключно польських фахово-доповнюючих державних школах, Про потребу такої школи свідчить число молоді, а саме: першого року — 90, другого — 160, третього — 230 осіб» [22, с. 180].

У 30-х р. ХХ ст. Товариство «Рідна школа» продовжувало працю з розвитку мережі професійних навчальних закладів, слідкувало за вимогами ринку. Товариство відчувало виклики часу щодо потреби у фахівцях для кооперативних установ та розвитку професійного порадиництва і відгукувалося організацією навчальних закладів та установ.

У 1931 р. Товариство «Рідна школа» відзначало 50-річчя своєї освітньої діяльності.

У 1932-1939 р. Товариство успішно забезпечувало профорієнтаційні та психотехнічні напрями праці серед української молоді Галичини, відкривши у Львові українську Порадню для вибору звання (професій).

Успіхи і досягнення українського професійного шкільництва були належно представлені на педагогічній виставці 1938 р. у Львові.

Увага Українського педагогічного товариства „Рідна школа» до проблеми професійної освіти української молоді Галичини припадає на 80-ті р. ХІХ ст. Товариство зосередило увагу на організації бурс для здібної молоді селянського середовища, щоб полегшити їй шлях до освіти у переважно чужомовних навчальних закладах різних рівнів, зробити менш болісним процес адаптації молоді в місті. Серед багатьох

справ, що стосувалися питань освіти, за вирішення яких бралоя Товариство, бачимо вимогу доповнюючого навчання українською мовою, яке згідно Закону від 2 лютого 1885 р. вводилося як обов'язкове. Крайова шкільна рада видала в 1886 р. статут та навчальний план доповнюючого навчання, за яким організовувалося навчання при тодішніх 1-3-класних сільських школах та 4-6-класних міських школах. Доповнююче навчання для професійного становлення молоді, важливість професійного навчання Товариство розуміло, як таке, що буде прийняте народом тільки рідною мовою. Робились спроби врахувати інтереси українців через видання українською мовою підручників, зокрема видано „Читанку руску для науки доповнюючої в школах народних». І час прийому на навчання в доповнюючі школи вступники заповнювали анкету прийому до школи, в якому вказували рідну мову та віровизнання. Ситуація складалась ніби без загрози для українського шкільництва, мова навчання та вивчення релігії згідно з законодавством повинно забезпечуватися, однак час показав інше.

У 1880 р. у Львові відбулося перше українське віче. Складній ситуації українському шкільництві присвятив свою промову К.Сушкевич. Він зазначив, що без освіти рідною мовою, не вдасться українському народові позбутися злиднів, домогтися прав та досягти результатів у боротьбі за національні інтереси. Проблеми шкільництва рідною мовою хвилювали в Галичині багатьох, але тільки група громадян зуміли перейти від вболівань до дії.

Задум організації бурс, що визрів у надрах УПТ, захопив раціональністю і корисністю багатьох освітніх діячів того часу та просто прихильників цієї потрібної справи.

Доповнюючі школи в Галичині, на всіх етапах їх організаційних змін і перетворень, повинні були передбачати мову навчання: українську для українців і польську для польського населення. Однак, справа вирішилася на користь польської мови. В селах навчання велось мовою затвердженою як навчальна для народної школи, а от у містах і містечках чітко проглядаються прояви антиукраїнської політики. В Галичині станом на 1914 р. не було ні однієї державної професійної доповнюючої професійної школи з українською мовою навчання, а мережа їх на цей час склалася доволі чисельною. За даними „Промислово-торгового довідника» (1913 р.) у м. Львові їх було 12 — польських і одна єврейська, а всього 59 — у Галичині [15, с. 222-223]. Утримувалися ці школи з державних коштів, навчання в них було обов'язковим для всіх, хто здобував професійну освіту шляхом учнівства в майстра. Українська молодь, не маючи доповнюючих шкіл з рідною мовою навчання, змушена була навчатися в таких школах з польською мовою, бо закінчення курсу

доповнюючого навчання було обов'язковою умовою допуску до складання іспиту на звання майстра з обраної професії, тобто офіційного підтвердження закінчення професійної освіти та отримання права на самостійну професійну працю, відкриття своєї майстерні.

До першої світової війни з українською мовою навчання не було відкрито ні однієї професійної доповнюючої школи.

Станом на 1 січня 1922 р. доповнюючі професійні школи в мережі польського шкільництва були в такому співвідношенні: 3 українські приватні доповнюючі школи та 97 польських державних доповнюючих шкіл. У Львівському шкільному окрузі три приватні українські доповнюючі школи мали забезпечувати потреби української молоді Галичини в той час, коли доповнюючих професійних шкіл з польською мовою навчання на цих територіях було 45. Акцентуємо увагу на ще одному вражаючому факті: доповнюючі школи з польською мовою навчання були виключно державними, а з українською мовою навчання — приватними і утримувалися за рахунок УПТ „Рідна школа».

Прикладом злочинного бюрократичного крутіства та послідовної антиукраїнської освітньої політики в Галичині був факт офіційної переписки Головної управи УПТ „Рідна школа» та Кураторії Львівського шкільного округу у справі відкриття в 1922 р. української доповнюючої промислової школи при народній 7-класній чоловічій школі ім. Грінченка в м. Львові, яка тривала впродовж 1923-1924 рр., і закінчилася відмовою у праві на узаконене відкриття [31, с. 180]. Саме з праць Л. Ясінчука, які вийшли в світ у 30-х роках» [31, с. 584], довідуємося про деталі цієї одіозної справи з узаконення української професійної доповнюючої школи при чоловічій школі ім. Грінченка у Львові. Відкрито школу у 1922 р. Перший набір — 90 учнів. 26 липня 1922 р. Головна управа УПТ „Рідна школа» надіслала лист до Кураторії Львівського шкільного округу про надання дозволу на відкриття (концесію) цієї школи. В лютому 1923 р. отримала відповідь про те, що „польська держава таких шкіл не знає» [31, с. 180]. У травні 1923 р. УПТ „Рідна школа» внесло повторне прохання, на що прийшла відповідь у вересні 1923 р. з вимогою подати навчальні плани цього навчального закладу. В січні 1924 р. подано навчальні плани та зобов'язання законопослушно виконати всі вимоги керівних освітніх установ. Почалося тривале спеціально розтягнене листування. Впродовж цього часу школа працювала, зростали набори учнів. Другий набір — 160 учнів, третій — 230. Молодь успішно навчалася рідною мовою. В 1924 р. школа готувалася до першого випуску, тому дуже важливо було мати право видавати свідоцтва державного зразка. Тоді Кураторія ЛШО змінила тактику утисків проти української професійної доповнюючої школи, УПТ „Рідна шко-

ла» у м. Львові, залучивши до своїх дій Ремісничу палату, і з її «допомогою» винесла рішення про закриття школи. На довершення цього відвертого знуцання над учнями та вчителями професійної доповнюючої школи поширено було звернення до ремісників, щоб вони не приймали учнів зі свідоцтвами цієї школи, відбирали такі свідоцтва як нелегальні документи. Коло замкнулося. Товариству „Рідна школа» було відмовлено у праві на професійну освіту рідною мовою. Таким не легким був початок розгортання професійного доповнюючого навчання у школах Товариства „Рідна школа», по суті з цього ганебного тенденційного чиновницького свавілля розпочиналася історія розвитку українського професійного шкільництва Галичини під керівництвом Товариства „Рідна школа».

Послідовна боротьба за відкриття чоловічої професійної доповнюючої школи при народній школі ім. Грінченка у м. Львові засвідчило глибоке розуміння потреби національного професійного шкільництва, бажання дати народові інтелігентного, кваліфікованого робітника та ремісника.

З великими зусиллями впродовж 20-30 р. ХХ ст. Товариство „Рідна школа» стабільно утримувало п'ять доповнюючих професійних шкіл для української молоді.

У 1932 р. уряд Речі Посполитої розпочав реформу професійної освіти. Мережа державних професійних доповнюючих шкіл з польською мовою навчання в Галичині в цей час постійно розширювалася. Порівняння кількості приватних професійних доповнюючих шкіл у Галичині з українською мовою навчання та державних доповнюючих професійних шкіл з польською мовою навчання говорить само за себе: у складних умовах боротьби їх вистояло всього п'ять.

Професійні доповнюючі школи — дуже важливий тип шкіл для формування національно свідомого ремісництва. Ремісник як учасник процесів розвитку промисловості повоєнних десятиліть ХХ ст. брався до уваги, оскільки ще доволі вагомо впливав на формування робітничого класу Галичини. Ці школи служили, перш за все, суттєвою перепоною проти денаціоналізації ремісничої молоді.

Товариство «Рідна школа» у 30-х р. ХХ ст. значно активізувало працю у галузі розвитку професійного шкільництва рідною мовою для молоді Галичини. Професійні школи цього Товариства були представлені такими навчальними закладами: Торгова школа Товариства «Просвіта» в м. Львові (цей навчальний заклад зберіг назву засновника школи); 5 доповнюючих професійних шкіл (Львів — 2, Тернопіль - 1, Станіслав - 1, Перемишль - 1). До цього переліку слід зарахувати професійні курси: у м. Винники коло м. Львова, у м. Радехів на Львівщині, у м. Борців на Тернопільщині, у м. Косів на Івано-Франківщині тощо.

До 1939 р. товариство «Рідна школа», достойно продовжуючи започатковану товариством «Просвіта» роботу зі створення системи професійних навчальних закладів з українською мовою навчання, вело її послідовно і наполегливо.

Хоча доповнюючі професійні школи здобули визнання не відразу, вони утвердилися в Галичині та проіснували аж до 30-х рр. ХХ ст. Саме заходами Товариства „Рідна школа» були засновані ці українські професійні доповнюючі школи. „Таких шкіл має „Рідна школа» 5, а в них 691 учнів. Молодь загалом горнеться до науки і, без огляду на тяжку працю, радо йде до школи. Тому висліді праці таких шкіл дуже гарні» [55, с. 390]. Значення цих шкіл є безсумнівним у становленні українського професійного шкільництва.

Участь і діяльність Товариства «Сільський господар» у підвищенні рівня фахової підготовки сільського населення Галичини

Друга половина ХІХ ст. була пов'язана зі змінами в сільському господарстві. Власники фільварків розуміли, що використання в сільському господарстві машин та механізмів може врятувати ситуацію в їх господарствах, але їх експлуатація була пов'язана з потребою фахово підготованих робітників. Проходив процес концентрації землі в руках заможних селянських верств; надмір робочих рук у сільському господарстві спричинив до аграрного перенаселення та еміграції за кордон; почали вирощувати технічні культури, розвивалося тваринництво, птахівництво. Сільське господарство у Галичині набувало торгового характеру. Селянин у Галичині знаходився у своєрідному становищі, бо у другій половині ХІХ ст. ще вів натуральне господарство, селянинові треба було визначитися: чи займатися виключно сільським господарством, чи стати ремісником або промисловим робітником. Унаслідок розвитку поділу праці селянин у Галичині зосереджує увагу на землеробстві та скотарстві. Розвиток ремесел, сільського господарства, переробної промисловості все більше вимагав фахово підготованих, грамотних людей.

Проблема поширення освіти серед галицького селянства натрапляла на спротив з боку панівних класів, бо землевласники не були зацікавленні у освіті селянства.

Незважаючи на це, четвертий клас головних шкіл набрав рис нижчих реальних шкіл, а трикласні школи стали чотирикласними. В сільських школах почали вивчати садівництво, бджільництво, шовківництво, городництво. Сприятливим фактором стало введення вичення

практичних сільськогосподарських предметів у загальноосвітній початковій школі, бо селянин побачив практичну користь від навчання. Зросли роль та авторитет учителя в сільській школі, розпочалася підготовка вчителів до навчання практичних предметів у сільських школах.

Галичина пішла шляхом капіталізації сільського господарства, у ній розвинулася сільськогосподарська кооперація. Вершиною сільськогосподарської освіти у Галичині стало створення Товариства «Сільський господар», яке спрямувало свою діяльність на створення різних виробничих і господарських спілок, вело пропаганду сільськогосподарських знань серед населення через заснування мережі читалень, бібліотек, сільськогосподарських шкіл, проведення сільськогосподарських з'їздів, виставок, курсів, організацію масової сільськогосподарської позашкільної освіти молоді.

У містечку Олеську Золочівського повіту засновано товариство з назвою «Сільський гоподар» (у 1899 р.) з метою покращення добробуту селян шляхом піднесення сільського господарювання і захисту селянських інтересів. Це товариство діяло в межах Золочівського повіту на Львівщині, а в 1903 р. його осідок перенесено до Львова і у 1904 р. реорганізовано на товариство з назвою Крайове господарське Товариство «Сільський гоподар» з правом закладати філії в Галичині.

Інтенсивний розвиток товариства «Сільський гоподар» почався з 1909 р., коли під час Першої хліборобської виставки у м. Стрий на загальних зборах «Сільського господаря», було змінено його статут, розширено межі діяльності (захист основних інтересів українських хліборобів), проведено нову реорганізацію (три організаційні ступені: центральна, філії в повітах і гуртки в селах) і очолив його (1909-1917 р.) визначний діяч Є. Олесницький.

Реорганізоване товариство розширило діяльність на весь край і перебрало на себе майже всю працю, яку до того часу вели на ділянці сільського господарства «Просвіта» й кооперація. У 1910 р. «Сільський господар» мав 85 філій, з 17 гуртків і 12500 членів, а на 1913 р. — 88 філій, 1325 гуртків, 32300 членів.

Основними ділянками праці цього товариства стали: правове заступництво селянських інтересів перед державною та крайовою владою і самоврядуванням; заснування дослідних шкіл, зразкових садів, пасік, стаень, вівчарень, курників, улаштування курсів і доповідей, що скріпили сільськогосподарські знання; ознайомлення з найновішими сільськогосподарськими машинами і знаряддями, спільне користування технікою і реманентом; землевпорядкування сіл; видавнича діяльність: двотижневик «Господарський часопис», «Бібліотека»,

«Сільський гоподар» тощо). Для постачання і збуту сільськогосподарських продуктів «Сільський господар» заснував у 1911 р. Синдикат і Крайовий союз для вигодування і плекання худоби, які зі своїх надлишків виділяли кошти на потреби товариства.

На початку ХХ ст. українське селянство у Галичині зробило значний поступ і помітно почало виправляти свою долю. Число читальень зросло до 2944. При них гуртувалися всі сільські організації, керовані крайовими центральними освітньо-економічними установами. При читальнях Товариства «Просвіта» розбудовувалися кооперативні, позичково-щадничі спілки, кружки (гуртки) «Сільського господаря», січові й сокільські організації. Вони розбудили здорові сили селянства, ширили загальну й хліборобську фахову освіту серед селян, виховували національну й суспільно-політичну свідомість та стали повертати господарський добробут у домівки галицьких селян.

Відбувалися парцеляції великих земельних маєтків, зростала кількість невеликих сільськогосподарських господарств, тому гостро стояло питання фахової сільськогосподарської освіти.

У 1900 р. виникає зовсім новий тип сільськогосподарських нижчих шкіл — 11-місячні рільничі школи для підготовки самостійних, озброєних передовою сільськогосподарською наукою господарів. Мета цих нового типу навчальних сільськогосподарських закладів з коротким терміном навчання була: освіта селянської молоді для успішного господарювання у власних господарствах та виховання господарів-громадян, які б могли впливати на розвиток сільського господарства. Таке подвійне завдання (навчальне і виховне) вимагало дуже інтенсивної організації навчального процесу, самовідданої праці вчителів, щоб за порівняно короткий час і навчити, і виховати слабо підготовану до навчання в народній школі селянську молодь.

Перша світова війна припинила діяльність «Сільського господаря», але вже з 1915 р. він почав відновлювати знищені війною господарства. Цю працю полегшило визнання австрійською владою Товариства «Сільський господар» як головної корпорації українських хліборобів і призначення їй відповідних фондів. З кінця 1918 до травня 1919 р. «Сільський господар» діяв у тій частині Галичини, яка була під владою західноукраїнської Народної Республіки.

Щодо нижчого професійного сільськогосподарського шкільництва, то воно перейшло під керівництво Польського міністерства рільництва і державних маєтностей. Першою дією Міністерства були зусилля спрямовані на відновлення діяльності існуючих сільськогосподарських шкіл з подальшим розширенням мережі цих шкіл, з метою охоплення сільськогосподарською професійною освітою як-

---

найчисельнішої армії молоді зі стану дрібного селянства. Міністерство підтвердило думку про те, що і в повоєнних умовах та при зміні державності, найоптимальнішим з типових навчальних закладів для сільськогосподарського шкільництва залишається 11-місячна нижча професійна сільськогосподарська школа.

Потрібно визнати, що після 1920 р. діяльність «Сільського господаря» була незначною. Відновлення праці товариства відбулося аж у 1927 р., на що чимало вплинули агрономи, кількість яких у Галичині значно збільшилась. Вони об'єдналися у Спілку Українських Агрономів. Допомога надійшла від Української кооперації, яка взяла на себе фінансування діяльності «Сільського господаря».

У середині 1929 р. було змінено статут товариства: керівництво якого складалося з Головної Ради і Президії, які давали головні напрями діяльності та контролювали працю дирекції, що вела всю практичну роботу. Головою дирекції був Євген Храпливий — визначний ідеолог і практик суспільної агрономії в Галичині.

При товаристві були створені фахові секції: агротехнічну, садівничо-городничу, зоотехнічну, годівлі свиней, овець, птиці, пасічну, рибальську, шовківничу та ін. Основним завданням «Сільського господаря» був теоретичний та практичний вишкіл селянських мас. Таке завдання мав, організований у 1932 р. хліборобський вишкіл молоді під керівництвом Є. Храпливого, що заміняв українські сільськогосподарські школи, яких було дуже мало. Цей вишкіл у 1938 р. об'єднав у 1180 гуртках у 550 селах 13080 хлопців і 4840 дівчат, які протягом 3-х р. теорії та практики сільського господарства під опікою інструкторів, вишкolenих на спеціальних курсах, практику проходили на батьківських полях або стайнях і хлівах.

Товариство «Сільський господар» видавало журнали: двотижневик «Сільський господар» (з 1926 р.) і місячники: «Український пасічник» (з 1928 р.), «Практичне садівництво» (з 1933 р.), «Сад і город» (з 1939 р.), а також з 1920 р. до припинення польської влади (1939 р.) випустило майже 180 популярних книжечок з усіх ділянок сільського господарства.

З 1928 р. Товариство щороку видавало «Календар» «Сільського господаря», також почала виходити «Сільсько-господарська Енциклопедія» (за редакцією Є. Храпливого), видавалося сотні летючок.

Товариство опікувалося 8-ма зразковими господарствами, сільськогосподарською школою в Коршеві, вищими сільськогосподарськими курсами для вишколу інструкторів різних секцій і помічників агрономів.

Найголовніше, що «Сільський господар» значно більше, ніж до 1918 р., обороняв права українських селян у важких умовах польської окупації.

Розвиток товариства «Сільський господар» від часів Австроугорщини (1910 р.) до радянської влади (1939 р.) виглядає так: 1910 р.: філії — 85, гуртків — 317, членів — 125 осіб; 1939 р.: філії — 60, гуртків — 1815, членів — 160000 осіб.

Весь час «Сільський господар» тісно співпрацював із Ревізіонним Союзом Українських Кооперативів, спільно влаштовував низку курсів і вишколів, чимало діячів одночасно працювало в обох установах. Основу фінансування діяльності товариства «Сільський господар» давала кооперація.

У 1939 р. радянська влада ліквідувала товариство «Сільський господар».

Досвід діяльності товариства «Сільський господар» і його турботи про фахову освіту сільської молоді є дуже цінною для сучасності.

У 1928 р. при Товаристві „Сільський господар» у м. Львові створено секцію сільськогосподарського професійного шкільництва (СУШ). Активну діяльність секції розгорнув агроном Євген Храпливий. Найважливішим завданням Товариства „Сільський господар» стала боротьба за українське професійне сільськогосподарське шкільництво. „Головною метою Секції було — дати українській молоді ґрунтовнішу господарську освіту у своїх національних фахових господарських школах та підготувати не тільки досвідчених господарів, а й кадри своїх заступників-провідників хліборобського стану на майбутнє. Постійною журбою секції СУШ був брак своїх фахових сільськогосподарських шкіл на західноукраїнських землях взагалі, а за словами голови Секції о. Й. Раковського — головним осередком сільськогосподарської освіти була, є і буде школа.

У працях Є. Храпливого „Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва» та „За наше хліборобське шкільництво» було виявлено велике розуміння проблеми і потреби її реалізації, однак шляхів вирішення ще потрібно було шукати. „Українське зубожіле селянство не мало за що посилати своїх дітей в науку до сільськогосподарських середніх, а тим більше до вищих шкіл, тому Управа Секції СУШ вирішила цей тимчасовий брак своїх фахових шкіл замінити влаштуванням коротких курсів з різних ділянок сільського господарства. Ці курси вели агрономи.

Система суспільної агрономії потужно запрацювала на розвиток сільськогосподарської освіти української молоді та дорослого населення Галичини. Розгорнуто роботу з підготовки інструкторів для ведення цієї роботи.

До окремої категорії сільськогосподарського виховання виключно сільської молоді треба зарахувати ідею — Хліборобський Вишкіл Мо-

---

лоді на місцях своїх родин та їх господарств. Ці навчальні заклади, їх програми, методи праці та успіхи молоді, яка оцінила вагу такої науки і горнулася до неї, були очевидними передвісниками і подавали надію, що може в недалекій майбутності Товариство „Сільський Господар» таки виборє і zorganizує своє національне фахове сільсько-господарське шкільництво.

На Першому Педагогічному Конгресі Товариства „Рідної Школи» у Львові в 1935 р. винесено ряд резолюцій, щоб у всіх українських школах і виховних установах увести як один з основних програмних елементів т. зв. «господарське наставлення», а освіту вчителства завершувати також знанням економічних і господарських наук.

Теоретик громадської агрокомісії в Західній Україні Євген Храпливий наголошував на тому, що хліборобські школи мусять жити духом і настроєм, що ним живуть хлібороби даного району. Педагоги мусять пов'язати хліборобське шкільництво з практичним життям, хліборобська школа має своїми фахівцями обслуговувати вимоги району, бути місцем, де правильно ведеться господарювання, бути зразком для до околичних хліборобів [20, с. 144-159].

Учитель хліборобської школи мусить бути не тільки добрим фахівцем-агрономом, чи то фахівцем іншої спеціальності, якої «йому доручено навчити, але він повинен бути також дуже добрим педагогом і громадським діячем, що громадську працю вважає складовою частиною свого завдання, як фахівця і педагога».

Товариство «Сільський господар» і його діяльність на ниві розвитку сільськогосподарської професійної освіти в Галичині для української молоді — важлива сторінка в історії українського професійного шкільництва. Воно дбало про добробут селян, піднесення якості сільського господарства, захист, зосереджувало свою увагу на відстоюванні селянських інтересів у державних, крайових владних структурах.

У своїй доповіді на Першому Конгресі Є. Храпливий повів мову про те, що «мати власну вищу хліборобську школу — це дуже важливий постулат для кожного народу в нинішніх часах, що стоїть на рівні з постулатом власного університету».

Стан хліборобських шкіл у Галичині на 1935 р. був такий: всього 194, з них українською мовою навчання — 4 (державний хлібопекарський лицей в с. Чорниці Жидачівського повіту; господарсько-садівнича школа в Милованню Товмачівського повіту; господарсько-рільничі курси в Шибаліні Бережанського повіту; молочна школа «Маслосоюзу» в м. Стрию. Разом 4 школи (1 — державна, 3 — приватні).)

«Школи, що є з українською мовою навчання — це острови серед

великого простору краю, який не може належно користати з хліборобських шкіл. Тому наше хліборобство послуговується напівзаходами, а саме: проводить зимові курси при філіях «Сільського господаря», а також ведений цим товариством Хліборобський вишкіл молоді. Вишкіл триває 4 р. для молоді 14-18 літ. Курси ведуть фахівці з високою освітою, однак вони не можуть дорівнювати праці, яку в фаховій і виховній роботі дає правильна школа» [12, с. 153-155].

Ще у 1937 р. Є. Храпливий започаткував український хліборобський вишкіл молоді, що мав заповнити, перш за все, брак українських професійних сільськогосподарських шкіл у Галичині.

Хліборобський Вишкіл Молоді (ХВМ) — це організація хліборобської молоді при товаристві «Сільський господар» в окремих гуртках ХВМ, що мали компенсувати брак сільськогосподарських шкіл з українською мовою навчання в Галичині.

Є. Храпливий з допомогою агрономів опрацював програму діяльності ХВМ, яка повністю відповідала потребам розвитку українського хліборобства в Галичині. Ця програма була видрукувана книгою-підручником під назвою «Як працювати у Хліборобському Вишколі Молоді» (мала 3 видання). Для здійснення теоретичного і практичного навчання молодь організувалася в гуртки, окремі для хлопців і дівчат або мішані, віком 12-18 років. Навчання тривало 3 роки — восени та взимку — теоретичне навчання, а навесні та влітку — практичне (так звані конкурси або змагання). Вивчали теорію і практику сільського господарства під керівництвом інструкторів, яких готували на спеціальних курсах. Практичні заняття курсантів проходили на батьківських полях, у своїх господарствах.

Головним завданням ХВМ було виховати зразкових хліборобів, свідомих своїх громадянських і національних обов'язків. Органом ХВМ був місячник «Хліборобська молодь». У 1938 р. діяло 1180 гуртків у 550 селах, об'єднуючи 13800 хлопців і 840 дівчат. Працею ХВМ в окремих селах керували інструктори ХВМ, а в повітах — повітові агрономи. У 1939 р. ХВМ припинив свою діяльність.

На початку ХХ ст. у Галичині були спроби організувати сільську молодь навколо проблем поширення сільськогосподарських фахових знань. Для польського селянства Галичини у цей час вже діяла мережа освітніх сільськогосподарських гуртків.

Українські громадські та просвітницькі діячі, вивчаючи європейський досвід, тримали свою оригінальну систему позашкільної масової сільськогосподарської освіти, яка була адаптована до суспільно-економічних умов у Галичині. Світовий та європейський досвід масової позашкільної сільськогосподарської освіти для молоді та дорослих вивчався, осмислю-

---

вався, трансформувався крізь призму особливостей розвитку сільського господарства краю, доповнювався українським національно-патріотичним вихованням.

Запитання та завдання для контролю

1. Назвіть українські товариства, що працювали над пробудженням національної свідомості українського народу Галичини кінця XIX-початку XX століття.
2. Охарактеризуйте завдання товариств — творити для сільської молоді та дітей з незаможних сімей бурси (інтернати) у Львові та в містах та провінції.
3. Якою була роль Української ремісничо-промислової бурси у Львові як виховного і координаційного центру професійної освіти краю?
4. Поясніть, чому Товариство «Просвіта» було першою громадською організацією, що боролася за право на здобуття молоддю професійної освіти краю українською мовою?
5. Поясніть, чому «Просвіта» стала фундатором українського професійного шкільництва Галичини, назвіть фахові школи, якими вона опікувалася.
6. Охарактеризуйте значення Товариства «Рідна школа» — українська педагогічна, освітньо-виховна організація, заснована в 1881 р. у Львові як «Руське товариство педагогічне» в історії освіти Галичини.
7. Чому товариство «Рідна школа» стало у 20-30-х роках XX століття організатором та фінансистом приватних професійних навчальних закладів?
8. Чому Товариство «Сільський господар» стало вершиною сільсько-господарської освіти в Галичині?
9. У чому полягала ідея створення агрономом Є. Храпливим секції «Сільського господаря» — Хліборобського Вишколу Молоді?
10. Назвіть основні праці Є. Храпливого як теоретика громадської агрономії в Західній Україні.

Література

1. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» (1881-1939 рр.) / Білавич Г., Савчук Б.— Івано-Франківськ. : Лілея-НВ, 1939. — 203 с.
2. Боровський М. Л. Нарис історії сільськогосподарського шкільництва на західноукраїнських землях 1900-1944 / Боровський М. Л.— 2 доп. вид. — Вінніпег: накл. ІВАН — 1974. — 32 с.
3. Два ювілеї // Рідна школа, 1939. — Ч. 15-16. — 241 с.

4. Звідомлення дирекції 3-літньої коєдукаційної торговельної школи Товариства «Рідна школа» у Львові за 1936-1937 шкільний рік. — Львів. 1937. — С. 26-27.
5. Качор А., Д. Коренець. Начерк його життя та праці на тлі українського фахового шкільництва і сільськогосподарської кооперації в Західній Україні / Качор А., Д. Коренець — Вінніпег. :1955. — 71 с.
6. Ковба Ж. Н. «Просвіта» — світло, знання, добро і воля українського народу / Ковба Ж. Н. — Дрогобич.: Відродження, 1993. — 110 с.
7. Кравців Б. Просвіта / Енциклопедія українознавства. — Т. 6. — Львів. : 1996.
8. Крип'якевич І. Ілюстрований календар: Просвіта, 1910. — 100 с.
9. Крип'якевич І. Ремісничі учні в давніх часах / Сорок літ праці ремісничо-промислової бурси у Львові: 1988-1939: ювілейний збірник. — Львів, 1937. — 163 с.
10. Наша школа в ярмі : кількі слів о лядській довбні на руські школи. — Львів, 1937. — 163 с.
11. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» у Львові. — Львів, 1932. — С. 27.
12. Перший Український педагогічний конгрес 1935. — Львів, 1938. — С. 244.
13. Рідна школа, 1938. — 244 с.
14. Рідна школа в 1937-38 роках. Звідомлення Головної управи «Рідна школа» за час від 1 вересня 1937 р. до 31 серпня 1938 р. // Рідна школа, 1938. — Ч. 23-24. — 390 с.
15. Сільський господар // Енциклопедія українознавства. — перевидання в Україні. — Т. 8. — Львів, 2000. — С. 28-32.
16. У фахово-доповняльній школі // Нова хата, 1935. — Ч. 13. — С. 12.
17. Федорович К. Українські школи в Галичині у світлі законів і практики. — Львів : накл. Секретаріатів укр. партії: Труд., редак. І поч.. роботи. — 1924. — 94 с.
18. Храпливий Є. Збірник науково-популярних статей. — Львів. : Основа, 1997. — 100 с.
19. Храпливий Є. Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва // Перший український педагогічний конгрес, 1935. — Львів, 1938. — накл. Тов-ва «Рідна школа» — Наукове видання Львівського крайового т-ва «Рідна школа», — 244 с.
20. Ясінчук Л. 50 літ «Рідної школи». 1881 — 1931. — Львів, 1932.
21. Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і житті : підручник для рідношкільних організацій. — Львів, 1934. — 206 с.
22. Твердило М. Господарсько-садівнича школа в Милованні // Світ, 1926. — С. 21.

Післямова

У другій половині XIX — початку XX століття у Галичині, що була захоплена Австро-Угорською імперією, а згодом Реччю Посполитою Польщею, розпочалося пробудження національної свідомості українського населення цього краю, відчувалася потреба в організації та становленні освіти молоді, а також розвитку фахової освіти рідною мовою.

В умовах чужовладдя (австро-угорського, а потім польського) створювались Товариства «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» та багато інших. Вони заслугоували, відкривали й утримували українські народні школи, захорони (садли), фахові школи, бурси (гуртожитки, інтернати) для українських дітей і молоді, а також різні фахові курси і курси ліквідації неписьменності для дорослих. На противагу австро-польській політиці денаціоналізації й асиміляції корінного населення Галичини у краю зусиллями прогресивних товариств, окремих громадських, освітньо-культурних діячів розгортався патріотичний рух за національні школи.

Необхідність відкриття рідномовних фахових шкіл диктувало життя, але ні австрійська, ні польська влада не мали ніяких намірів відкривати такі навчальні заклади.

Члени Товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар» та ін. у першій половині XX століття в умовах колонізації, відчайдушного опору тодішньої влади гуртували і цементували українську інтелігенцію до боротьби за українську освіту — основу незалежної держави, склали програму національного виховання учнівської та студентської молоді на десятиліття вперед і озвучили її у 1935 р. на Першому Українському Педагогічному Конгресі (1935 р.). Тим самим вони формували основи громадянського суспільства і показували силу та міць української інтелігенції, об'єднаної у громадські організації (товариства).

Ми часто звертаємося до світового досвіду підготовки виробничого персоналу, але майже не використовуємо історичного досвіду народу. Придивімось до матеріалів Конгресу, що відбувся в умовах нищення української освіти в польській державі.

Прогресивні громадські сили Галичини були загартовані у боротьбі проти польської влади, яка повсякчас гальмувала отримання молоддю української національності освіти, зокрема фахової.

У доповіді інженера Р. Білинського на Конгресі було порушено багато питань щодо збереження кількісної рівноваги між молоддю, що обирає вищу освіту чи фахову, пошук важелів реальної пріоритетності в обранні молоддю професій, формування зрозумілості правиль-

ного вибору фаху під час навчання в загальноосвітній школі, пошук можливостей зацікавити молодь вихованням таких рис характеру, як: підприємливість, точність, рішучість, роботящість, наполегливість, сила волі.

Побоюючись зростання національної свідомості українського населення, польський уряд всіляко гальмував розвиток української освіти, закривав українські школи.

Українська інтелігенція, розуміючи, що зберегти українську ідентичність, культуру, звичаї, традиції, історичну пам'ять можна лише шляхом посилення культурно-освітньої роботи, боролася за національну школу, у т. ч. професійну.

Ці ідеї не втратили своєї актуальності й у наш час. Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть проблема розвитку національної професійної освіти, адже великого значення набувають такі якості кваліфікованих робітників, як професіоналізм, компетентність, творча активність, здатність навчатися впродовж усього життя.

Професійна освіта глибоко проникає у соціальну та економічну сфери, виходить на сучасні ринки праці, товарів і послуг.

Ринок праці все більше потребує докорінного підвищення якості професійної підготовки, високого рівня кваліфікації, забезпечення конкурентоспроможності людського капіталу, особливо при налагодженні міжнародних економічних зв'язків, створенні конкурентоздатних підприємств різних форм власності.

Історичний досвід фахового шкільництва Галичини, яке через століття йшло до рідної національної професійної освіти і виховання українців рідною мовою як запоруки розбудови міцної, висококультурної, конкурентоспроможної європейської держави — України, є в сучасних умовах прикладом і зразком творення нової моделі українського суспільства, національного виховання молоді, її фахової підготовки, готовності захищати свій народ від ворогів, жити і працювати за законами демократії та ринкової економіки, зберігати духовність і ментальність, культуру і традиції нашого народу.

Навчальне видання

Субтельна Галина Володимирівна

Упорядники:

Камінецький Ярослав Григорович
Криницька Любомира Ярославівна

Підвищення рівня фахової підготовки
у професійному шкільництві Галичини:
історико-педагогічний аспект

Навчальний-посібник

Рецензенти:

П. І. Сікорський

Д. Д. Герцюк

Літературний редактор: *Г. Я. Сологуб*
Комп'ютерна верстка: *Д. В. Огоноченко*
Дизайн: *Д. В. Огоноченко*

Формат 61x86/16. Ум.друк.арк. 4,67. Наклад 300 прим. Зам. № 54

Видавництво «Норма», м. Львів, вул. Вітовського,18.

Свідоцтво про внесення видавця видавничої продукції до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції від 14.06.2007 р., серія ДК, № 2877